

HET LAND VAN NEVELE

DRIEMAANDELIJK TIJDSCHRIFT VAN DE HEEMKUNDIGE KRING

**Bijdrage tot de geschiedenis van Nevele
en het Land van Nevele**

DE HEREN EN DAMES VAN NEVELE

André Bollaert

**DECEMBER
2017**

**JAARGANG
XLVIII**

**AFLEVERING
4**

AFGIFTEKANTOOR 9850 NEVELE
P005093

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

INHOUD

DE HEREN EN DAMES VAN NEVELE

Voorwoord	5
Inleiding	7
Een legendarische heer van Nevele	8
De heerlijkheid Nevele komt tot stand	9

DE EERSTE HEREN EN DAMES VAN NEVELE 15

Een Nevelse kruisvaarder	18
De moord op Karel de Goede	19
Een goede relatie met de abdij van Drongen	20
Een goede relatie met de Tempeliers	20
De laatste 'echte' van Nevele	22

DE HEREN VAN NEVELE WORDEN BURGGRAAF 30

Burgraven van Kortrijk	34
Beatrix van Nevele huwde de burggraaf van Kortrijk	34
Wouter V, een minderjarige heer van Nevele ad interim	37
Nevele in handen van de familie van Mortagne	40
Lysbette van Nevele huwt de burggraaf van Doornik	42
Rogier van Spiere	44
Everard Radulf (V) van Mortagne	44
Wouter (VII) en Willem van Nevele, de neven en de vertrouwelingen van de graaf van Vlaanderen.	47
Bloedverwanten van de graaf van Vlaanderen	52
In de ban van de kerk	53
Onvoorwaardelijke trouw aan de graaf en zijn zoon	53
In de val gelokt	55
Was Wouter van Nevele ook burggraaf van Deinze?	58
Het tragische einde van Robrecht van Nevele	66

NEVELE IN HANDEN VAN DE FAMILIES VAN LONGUEVAL, VAN GAVERE, VAN GISTEL, VAN EDINGEN EN VAN FOSSEUX 77

van Longueval	77
van Gavere	78
van Gistel	79
van Edingen	80
Een van Gavere wordt van Nevele	82
Een van Fosseux wordt heer van Nevele	82

NEVELE IN HANDEN VAN DE FRANSE ADELLIJKE FAMILIE MONTMORENCY 95

Jan II van Montmorency	96
Jan III van Montmorency of Jan I van Montmorency-Nevele	101
Jean de Nivelle(s)	101
Slaande ruzie tussen vader en zonen: 'La querelle des Nivelles'	103
Een oud gewoonterecht onderuit gehaald	107
Jan II van Montmorency-Nevele	108
Filips van Montmorency-Nevele	110
Jozef van Montmorency-Nevele	112
Filips II van Montmorency-Nevele	119
Aan het hof van Karel V	119
In de gunst van kroonprins Filips	120
In de schaduw van Egmont en Oranje	120
In financiële moeilijkheden	123
Heer van Weert	128
Conflict met Granvelle	129
De onrust in de Nederlanden neemt toe	132
In de val gelokt door Alva	135
Het Land van Nevele, een bloederige parel aan de Spaanse troon	144

Het Land van Nevele opnieuw in handen van de Montmorency's	147
De familie van Lalaing	152

De heerlijkheid Nevele terug in Vlaamse handen

DE FAMILIE DELLA FAILLE

158

Maarten della Faille	162
Twee heren van Nevele: Jan en Joris della Faille	172
Jan della Faille	172
Joris della Faille	176
Jan Maarten della Faille	178
Jan Frans della Faille	183
Engelbert-Maarten della Faille	189
Pieter-Engelbert-Maarten della Faille	191
Jan-Karel-Adriaan della Faille	197
Epiloog	203

KADERTEKSTEN

SPOREN VAN DE HEREN VAN NEVELE IN DE WEST-VLAAMSE	
TOPONYMIE	31
NEVELE RONCHEVAL OF HET RONSEVAALSE	35
IN DIENST VAN DE KONING VAN ENGELAND	38
MORTAGNE EN DE HEREN VAN MORTAGNE	40
WOUTER EN WILLEM VAN NEVELE IN EEN OUDE KRONIEK	55
WILLEM VAN NEVELE, NA DE GRAAF DE MACHTIGSTE MAN	
VAN VLAANDEREN, WAS NIET GELIEFD BIJ DE FRANSE KONING	
FILIPS DE SCHONE	60
HET STEEN EN HET HOF VAN NEVELE	91
ANNE DE MONTMORENCY, CONNÉTABLE DE FRANCE	117
DE VRIJE HEERLIJKHEID POESELE	127
WAAR LIGT DE GRAAF VAN HORN BEGRAVEN?	141
DE HANDELAARSFAMILIE DELLA FAILLE	158
HET HERENHUIS MAES/DELLA FAILLE IN DE EIKSTRAAT IN BRUSSEL	181

DE HEREN EN DAMES VAN NEVELE

Voorwoord

De ontdekking van de toegangspoort van de meestentoren of donjon van het oorspronkelijke kasteel van de heren van Nevele door de heemkundige Hugo Schaeck, heeft het onderzoek naar de vroegste geschiedenis van het Land van Nevele een nieuwe impuls gegeven. De bereidwilligheid van de huidige eigenaars om de onderzoekers van de restanten van de toren een uitgebreide vrijheid te geven om hun werk zo consciëntieus mogelijk uit te voeren werd in alle dank aanvaard en werd op veel waardering onthaald¹.

De donjon kwam in de nationale belangstelling toen de aangebouwde donjonwoning, als een van de drie laureaten werd bekroond van de Vlaamse Onroerenderfgoedprijs 2017 en er met meer dan de helft van de uitgebrachte stemmen de publieksprijs in de wacht sleepte.

*De toegangspoort tot de donjon in de huidige donjonwoning.
(Foto: Hugo Schaeck)*

Het klinkt misschien verwonderlijk maar tot op heden is er nog nooit een geschiedenis geschreven van de bewoners en/of de vroegere bezitters van deze burcht, namelijk de heren van Nevele. De bijdragen hierover die we kennen, werden meestal overgenomen uit een vroegere publicatie zonder enige vorm van controle. Van enig bijkomend vergelijkend onderzoek of een kritische benadering van de gegevens is er ook meestal geen sprake.

We moeten toegeven dat een dergelijk onderzoek tot vóór enkele jaren geen eenvoudige opdracht was omdat de oude publicaties hierover zeer verspreid zitten in universiteitsbibliotheken en diverse archieven. Ook het ontbreken van een namen- of plaatsenindex of beide in deze publicaties maakte het onderzoek er zeker niet gemakkelijker op.

Sinds de meeste van deze oude publicaties te raadplegen zijn op het internet via 'Google books' is het nu ook mogelijk geworden om met gebruik van een zoeker alle vermeldingen die men wil raadplegen op te vragen, na te lezen en nader te onderzoeken. We hebben voor deze geschiedenis dan ook hiervan uitgebreid gebruik gemaakt. De meeste van de oude werken die in de voetnoten geciteerd zijn, werden dan ook geraadpleegd via Google books.

Naast het onvolprezen standaardwerk van Ernest Warlop² *De Vlaamse adel vóór 1300* konden we ook gebruik maken van het doorgedreven opzoekingswerk van Rudy van Elslande dat voor ons een ideale leidraad was om wegwijs te raken uit het kluwen van gegevens die bekend zijn over de vroegste heren van Nevele en zij die destijds de familienaam 'van Nevele' droegen³.

Over de familie van Montmorency verscheen reeds in 1624 in Parijs een uitgebreide biografie van de hand van André Du Chesne⁴ onder de titel *Histoire généalogique de la maison de Montmorency et de Laval* waarin we heel wat bijkomende informatie vonden over deze beroemde familie die tot de hoogste adellijke kringen van Frankrijk behoorde.

Voor de laatste heren van Nevele maakten we gebruik van de uitgebreide studie van Yves Schmitz (1916-2009): *Les della Faille, III, Les branches des barons de Nevele et d'Estienpui, Bruxelles*, Imprimerie F. Van Bugghenhoudt S.A., 1967.

Voor de controle van de juistheid van vele van onze oudste gegevens konden we een beroep doen op het werk van prof. dr. Frederik Buylaert *Repertorium van de Vlaamse adel (ca.1350-ca. 1500)* dat ons tevens toelaat om de eventuele verwarring van Nevele met het Waals-Brabantse Nivelles uit te sluiten.

Tot slot wil ik de talrijke personen bedanken die mij informatie bezorgden,

tips gaven en toegang verleenden tot niet publieke ruimten zodat ik de nodige informatie en illustraties kon verzamelen. Een speciaal woord van dank richt ik graag aan Jan Luyssaert, erevoorzitter van Het Land van Nevele voor het kritisch doornemen van mijn tekst.

Inleiding

We mogen aannemen dat de oorspronkelijke leenhouders van de heerlijkheid Nevele de naam droegen van het dorp. Over deze heren van Nevele schrijven De Potter & Broeckaert in 1867 het volgende: *“Er zijn weinige oudadellijke geslachten in Vlaanderen geweest, van welke zoo vele leden bekend gebleven zijn als van dat der oorspronkelijke heeren van Nevele. Wij moeten er bijvoegen dat ook weinige, buiten hen, zulken hoogen rang gedurende de vroege middeleeuwen in dit gewest bekleeden mochten⁵”*.

Een dergelijke omschrijving oogt veelbelovend voor de geïnteresseerden en de onderzoekers maar de auteurs van de monografieën van onze gemeenten waren vooral erg karig met hun informatie over de bronnen die ze hebben geraadpleegd om bovenstaande bewering te staven. In ons onderzoek hebben we dan ook getracht om deze bronnen te achterhalen.

In de navolgende studie probeerden wij steeds, om indien mogelijk, de Vlaamse/Nederlandse versie van de voornaam te gebruiken van de heren en dames van Nevele en hun familie. Deze werkwijze vergemakkelijkt alvast het lezen en het volgen van de hele geschiedenis van onze Nevelse heren en dames. Een veel voorkomende voornaam is bijvoorbeeld Wouter. In de tientallen bronnen die we raadpleegden vinden we deze naam terug als Galterus, Gauthier, Vualterus, Walter, Walterus, Walther, Watier, Wautier, Wauthier, Wouthier, Woutier en Woutre.

Ook de naam Nevele wordt meestal niet teruggevonden in de schrijfwijze die we nu kennen. In de oudste, vooral Franstalige, bronnen heeft men het meestal over *Nivelle*. Maar we vinden de plaatsnaam of familienaam Nevele ook terug als: *Nevala, Neule, Névele, Nevella, Nevelle, Névillie, Nevle, Niuea, Niuela, Nieuele, Nieueles, Nieuiela, Nieuville, Nivela, Nivella, Niviale, Nivenvella, Nivele, Nivelé, Nivelles, Niveille, Niviele, Niville, Nivielles Nyvele* en *Nyvelle*.

Op de vraag of de huidige naamdragers Van Nevel(e) afstammen van onze vroegste heren van Nevele zijn we niet dieper ingegaan. Wie meer wil te weten komen over deze familie verwijzen we naar het genealogisch werk van Agnes Van Nevel uit 2000⁶.

Daar enkele verwantschappen van onze heren en dames van Nevele ons van oudsher bekend zijn en gezien vele van deze heren en dames voorkomen in de Gentse schepenenrekeningen lijkt hier een verwarring met Nivelles (in de regio Nord-Pas-de-Calais) en Nivelles (Nijvel) uitgesloten. Heel wat Franstalige genealogen, vorsers en auteurs kennen of begrijpen de Vlaamse teksten niet en verbinden onze Nevelse heren en dames dan ook verkeerdelijk met Nivelles en Nijvel. Het Brabantse Nijvel, in het Waals Nivele, maakte echter nooit deel uit van het graafschap Vlaanderen.

Naast de heren en dames van Nevele besteden we ook aandacht aan sommige broers, zusters of verwanten omdat sommigen onder hen een toch niet onbelangrijke rol hebben gespeeld in de geschiedenis van Vlaanderen en Frankrijk. Bij de vroegste naamdragers van de familie 'van Nevele' is het ook niet altijd duidelijk wie de heer of de dame van Nevele was vermits dit in de oudste bronnen niet altijd expliciet wordt vermeld.

Een legendarische heer van Nevele

Een zeer vroege vermelding van een heer van Nevele vinden we bij Nicolaes Despars in zijn *CRONIJCKE van den lande ende graefschape van VLAENDEREN* van de jaren 405 tot 1492. De auteur baseert zich op gegevens die zouden dateren uit de tweede helft van de 12de eeuw. Hij vermeldt in zijn kroniek dat *Gallerant* heer van Nevele werd in 668. Gallerant was een van de 15 zonen van Liederik, de eerste forestier⁷ van Vlaanderen, die volgens de overlevering gehuwd was met Ydonia, dochter van koning Chlotarius II van Frankrijk. M.a.w. Gallerant zou de kleinzoon geweest zijn van de koning van Frankrijk en de neef van de illustere koning Dagobert, de broer van zijn moeder. Liederik zou zijn gebied in handen hebben gegeven aan zijn 15 zonen. Deze gebieden waren niet de geringste in Vlaanderen zoals: Gent, Brugge, Rijsel, Amiens, Atrecht enz. en ook Nevele⁸.

Andere bronnen citeren forestier Liederik in de 9de eeuw en/of citeren twee forestiers met dezelfde naam. Al hechtten nog tot in de 19de eeuw bepaalde historici geloof aan deze teksten toch heeft later onderzoek in de vorige eeuw uitgewezen dat ze enkel thuishoren in de rijke Vlaamse sagenwereld. Het valt wel op dat Nevele vermeld is tussen al die grote steden wat op zijn minst laat vermoeden dat in de vroege middeleeuwen de naam Nevele toch wel enige weerklank had.

De heerlijkheid Nevele komt tot stand

De oudste sporen van menselijke aanwezigheid in het Land van Nevele werden aangetroffen op de kouters die de Kale en de Poeke(beek) flankeren, twee beken die het grondgebied hier doorsnijden⁹. Een vondst van Romeinse steenbouw langsheen de Poekebeek te Nevele wijst er op dat hier in de Romeinse periode al een nederzetting aanwezig was¹⁰. Het is echter niet met zekerheid vast te stellen wanneer het foncier van de heer van Nevele ontstond en hoe het in de loop der eeuwen evolueerde.

In de loop van de 9de eeuw wordt een zekere '*Adelmarus in uilla Nivala; mortuus*' vermeld. Deze persoon was op de feestdag van Sint-Maarten 2 denari schuldig voor de maaltijd van de broeders van de Sint-Pietersabdij in Gent. Bij de overleden Adelmarus staat niet vermeld dat hij de heer van Nevele was maar deze vermelding is de vroegste die we kennen over de villa, het landgoed of domein Nevele¹¹.

Genealoog van Elslande ziet de oorsprong van de familie 'van Nevele' bij de horigen die verplichtingen hadden aan hun heer. In de 11de eeuw wist deze familie hoger op te klimmen o.m. daar zij deel uitmaakt van de clan der

Erembalden¹². Het was volgens van Elslande dan ook niet verwonderlijk dat hun verworven macht en rijkdom samenvielen met de regeerperiode van Erembald (†1089), een horige uit Veurne die burggraaf werd van Brugge. Hij breidde zijn macht uit en plaatste zijn familieleden op de machtigste posities van het graafschap Vlaanderen¹³.

*De vrijgemaakte toegangspoort tot de donjon van Nevele.
(Foto: Hugo Schaeck)*

*De middeleeuwse trap in de westermuur, waarin zich ook de toegangspoort tot de donjon bevindt.
(Foto: Hugo Schaeck)*

Historicus Raf Van den Abeele ziet de evolutie van het heerschap 'van Nevele' als volgt: *“Uitgaande van het gezag dat hem als grondbezitter toeviel zal de voorvader der heren van Nevele de aangewezen ridder geweest zijn ter verdediging van zijn streek, en als konings vazal aanzienlijke tenures hebben in leen bekomen. In de loop der IXde eeuw kwam het veel voor dat vazallen hun beneficium als een soort eigendom begonnen te beschouwen, en op het einde dezer eeuw wordt de erfelijkheid ervan algemeen.”* Nog volgens Van den Abeele staat het buiten kijf dat het herengeslacht 'van Nevele' reeds vroeg een groot aanzien genoot onder de Vlaamse adellijke families. Men vindt ze regelmatig terug tussen deze van de meest vooraanstaande Vlaamse edelen en ze worden met vertrouwensopdrachten belast¹⁴.

Vóór 1127 waren alle heren die als *nobiles* (edelen) werden omschreven vrije mannen en tevens grafelijke vazallen¹⁵. Deze edelen zullen in Vlaanderen tot in de 13de eeuw een gesloten juridische stand vormen waartoe men behoorde door geboorte. Vanaf het einde van de 11de eeuw waren alle edelen ook ridders maar niet alle ridders waren per definitie van adel. De oorspronkelijke onvrije afkomst van sommige ridders bleef bestaan. Dit blijkt o.a. uit de opkomst en ondergang van het machtige, maar onvrije, geslacht van de Erembalden in Vlaanderen aan het begin van de 12de eeuw¹⁶.

In zijn *Geschiedenis van de Vlaamse politiek en het Vlaamse recht tot 1305* vermeldt de Duitse jurist Leopold August Warnkönig dat de vroegere Kasselrij van de Oudburg 44 plaatsen omvatte. De kasselrij werd bestuurd door een bestuurscollege dat bestond uit de vazallen van de graaf die in het leenhof zaten, de baljuw van de graaf en de baljuws van Sint-Pieters en Sint-Baafs en de baljuw van de heer van Nevele omdat deze laatste drie de belangrijkste grondbezitters waren in de kasselrij¹⁷.

In Sanderus¹⁸ en in een Almanak van 1784 wordt verwezen naar een zekere Meyer¹⁹ die de volgende omschrijving geeft van het aaneengesloten gebied dat het Land van Nevele werd genoemd: *“Daer naer volgd segt hy, de vrye Heerlykheyd en 't Vlek²⁰ van Nevele, het welk met een voortreflyk Kasteel versierd, en van eene landstreek van twaelf Wyken en eenden uytgestrekte Heerschappye voorsien is ...”*. De twaalf wijken waar Meyer het over heeft worden opgesomd, het zijn: Poesele, Lotenhulle, Landegem, Vinkt, Meigem, Zeveren, Baarle, Vosselare, Bachte, Sint-Martens-Leerne, Sint-Maria-Leerne met het kasteel van Ooidonk en Nevele zelf.

Van den Abeele ziet Bachte en Baarle niet in het Land van Nevele en ook Landegem behoorde niet volledig tot het Land van Nevele. Anderzijds vermeldt hij wel een groot deel van Deurle en de wijk Brakel in Sint-Martens-Latem²¹.

Als we echter de herkomst van de akten in de staten van goed van de baronie Nevele bekijken dan stellen we vast dat zowel Baarle, Bachte, Deurle als Sint-Martens-Latem zeker ook gedeeltelijk tot het aaneengesloten gebied behoorden dat het Land van Nevele wordt genoemd.

In de laatste wilsbeschikkingen van de barons van Nevele tijdens de 17de en 18de eeuw heeft men het steeds over de negen parochies van de baronie: Nevele, Landegem, Lotenhulle, Maria-Leerne, Martens-Leerne, Meigem,

Poesele, Vinkt en Vosselare. Hieruit menen we te mogen aannemen dat deze parochies toen volledig tot het gezagsgebied van de heer en baron van Nevele behoorden of dat de parochiekerk van deze parochies in zijn gezagsgebied lag.

De vermelding van de namen van de navolgende personen als betrokkene of als getuige in oude charters: Lambertus de Landegem (1130), Oylinus en Gabriël de Landengem (ca. 1178), Razo de Landingham (1190), Balduinus de Landengem (1220), Henricus de Landengem (1221)²², Walbertus de Durla (1114, 1118, 1123), Razo en Wivinnus de Durla (1118), Willelmus de Vurslar (1122, 1125), Balduinis de Furslare (1130), Balduinis de Vorslar (1135), Lambertus de Meinghem (1160), Gerardus de Lederna (1192), Stephanus de Lederna (1198) en Boudewijn van Leerne (1202) wijst er op dat zij toen nog het zeggenschap hadden over een heerlijkheid die hun naam droeg²³. Anderzijds zou het ook kunnen dat ze de heer waren van een andere heerlijkheid zoals bijvoorbeeld Eustaas I van Leerne vermeld tussen 1221 en 1249 die heer van Rostuine was en seneschalk (financieel beheerder) van Brugge²⁴.

Latere vermeldingen van de familienaam van Landegem verwijzen niet naar de Nevelse deelgemeente maar naar de heerlijkheid Landegem te Oordegem die afhing van de Abdij van Affligem.

Naar het tijdstip wanneer al deze gemeenschappen en hun heren onder het gezag van de heer van Nevele gekomen zijn tasten we volledig in het duister. We weten alleen met zekerheid dat Poesele als vrij-eigendom in 1284 in het bezit kwam van de heer van Nevele maar dan als persoonlijke eigendom vrij van heerlijke rechten. Vóór dat jaar behoorde de heerlijkheid Poesele toe aan de heren van Beveren²⁵.

Het niet meer voorkomen van de namen van de lokale heren van Landegem, Deurle, Meigem en beide Leernes in de oude akten wijst er sterk op dat deze dorpen nog in de loop van de 12de eeuw of ten laatste in het begin van de 13de eeuw onder het gezag van de heer van Nevele zijn gekomen.

Deze zienswijze lijkt haaks te staan op een verwijzing naar een oud handschrift dat door een zekere Lodewijk van Houtte uit Deinze zou zijn geschreven in 1482 over de deelnemers aan de Slag der Gulden Sporen in 1302. Deze lijst zou o.a. de volgende namen vermeld hebben: Jan van Deynse, heer van Leerne; de heer van Zeveren en zijn zoon; de heer van Landegem, de zoon van de heer van Vinkt; Tomas van Torre, heer van Vosselare; Walter, heer van Merendree; de baljuw van Nevele enz. Deze

vermelding komt telkens voor als voetnoot zonder dat er melding gemaakt wordt van de volledige tekst wat ons zeer sterk doet twijfelen aan de historische waarde van het document. De vermelding kreeg vooral de aandacht van Hendrik Conscience in zijn historische roman *De Leeuw van Vlaanderen* en werd daarna gretig door andere auteurs overgenomen²⁶. Het document in kwestie zou al zoek zijn sinds 1839 wat toch wel tot nadenken stemt²⁷.

In het aaneengesloten gebied van de heren van Nevele, dat we kennen als het Land van Nevele bevonden zich ook gronden van andere heerlijkheden waarvan die van Kerrebroek, verspreid over Meigem, Nevele en Poesele en afhangende van Sint-Baafs, een der belangrijkste was. Als men het heeft over de 'heerlijkheid Nevele' dan worden hiermee alle bezittingen bedoeld van de heer van Nevele waarop hij heerlijke of overheidsrechten had.

Volgens prof. Jan Van Rompaey beschikte de heer van Nevele om zijn gebied te besturen en er de rechtspraak uit te oefenen over een baljuw, twee schepenbanken en een leenhof. De baljuw was voorzitter, zowel van de twee schepenbanken als van het leenhof en zijn voornaamste taak bestond erin de rechten van zijn heer overal te vrijwaren en de misdadigheid te beteugelen door de delinquenten voor de rechtbanken te vervolgen. De hoofdplaats van het Land van Nevele was Nevele Binnen, ze had het statuut van stad en vrijheid en was nauwkeurig afgebakend van het omliggende platteland²⁸.

Nevele zelf was onderverdeeld in Nevele Binnen en Nevele Buiten. Nevele Binnen, de eigenlijke 'stede van Nevele', bezat reeds heel vroeg een versterkt kasteel met donjon. Aan de oostzijde van de markt langs de Kale of Poekebeek, waar de beek uitmondde in de Reigersbeek, lag een aanlegkade. Via de Kale en de Lieve was zo transport van goederen mogelijk over het water naar Gent. Nevele lag in de middeleeuwen aan het eindpunt van dit bevaarbare gedeelte. Zo weten we dat in het begin van de 15de eeuw de Kale van Nevele tot Gent gedeeltelijk was dichtgeslibt. Met de goedkeuring van de Schepenen van de Keure van Gent werd de rivier in 1412 *ghecuyst ende verdiept* vanaf Nevele aan de plaats die *de Wael* genoemd werd tot aan de Lieve in Vinderhoute²⁹.

Taalkundige Jan Luyssaert ontdekte tijdens zijn opzoeken naar de ontstaansgeschiedenis van de stad en de vrijheid Nevele dat Nevele Binnen in de middeleeuwen *de stede en vrijhede van Nevele* genoemd werd ondanks het feit dat dit twee verschillende begrippen waren. In een *vrijheid* kregen de inwoners van hun heer bepaalde vrijheden zoals

bijvoorbeeld vrijstelling van heerlijke rechten. Een *stad* was een autonoom gebied waarin de heer minder of bijna geen gezag meer had³⁰. Nevele had geen stadsmuren. De grenzen van de vrijheid of stad Nevele waren afgesloten met hekkens³¹.

DE EERSTE HEREN EN DAMES VAN NEVELE

Adam van Nevele (1047 of 1067)

|

Wouter I van Nevele

(1072-1074)

X Archenrath (van Nevele)

(1084)

|

Hosto

(1084 †1096)

Wouter II

1084

Franco

1075-1084

Arnulf

1084

Onulf

1084

Belfrid

1084

kruisvaarder

x Doda

x Wastradis van Nevele

(1096)

|

Wouter III

(1120-1133)

Lambrecht

(1122-1127)

Willem

(1125-1127)

Diederik

(1127-1145)

x Ogiva

Oylard

(1139-1166)

N ??

|

Gijzelbrecht van Nevele

(1139-1183)

Wouter IV

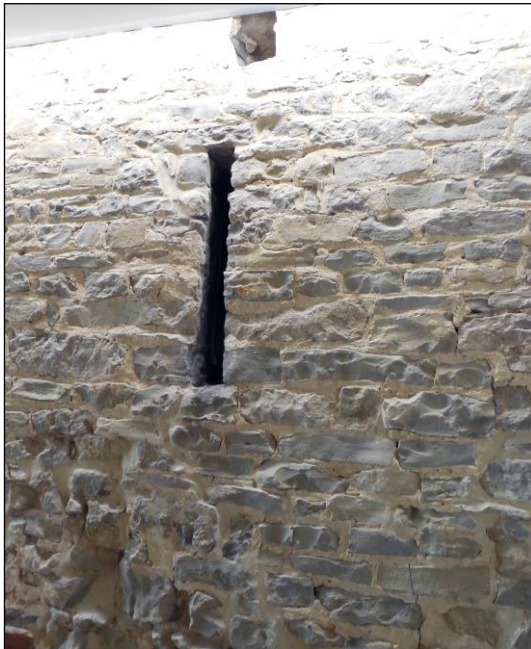
(1159, 1165-1188)

|

Beatrix x Rogier II, burggraaf van Kortrijk

(1196-1215)

(De jaartallen tussen haakjes zijn de jaren waarin deze personen vermeld werden.)

*Balkgat en lichtspleet
ter hoogte van de
eerste verdieping van de
gerestaureerde
westermuur van de
donjon.*

(Foto: André Bollaert)

Adam van Nevele, die vermeld wordt in 1047 of in 1067, is de oudst bekende heer van Nevele. Hij was een ridder³². Recent onderzoek heeft bevestigd dat in deze periode de donjon van Nevele werd gebouwd³³.

In 1072 wordt een **Wouter (I) van Nevele** samen met o.a. Folkard, burggraaf van Gent, diens zoon Lambert en zijn broer Alard vermeld als medeondertekenaar in een oorkonde van Robrecht I de Fries, graaf van Vlaanderen, i.v.m. een vraag van Folkard, abt van de Gentse Sint-Pietersabdij waarin de graaf de oude adelsbrieven aan de abdij van zijn voorgangers bevestigt³⁴. Wouter (I) van Nevele werd ook vermeld in 1073 en 1074.

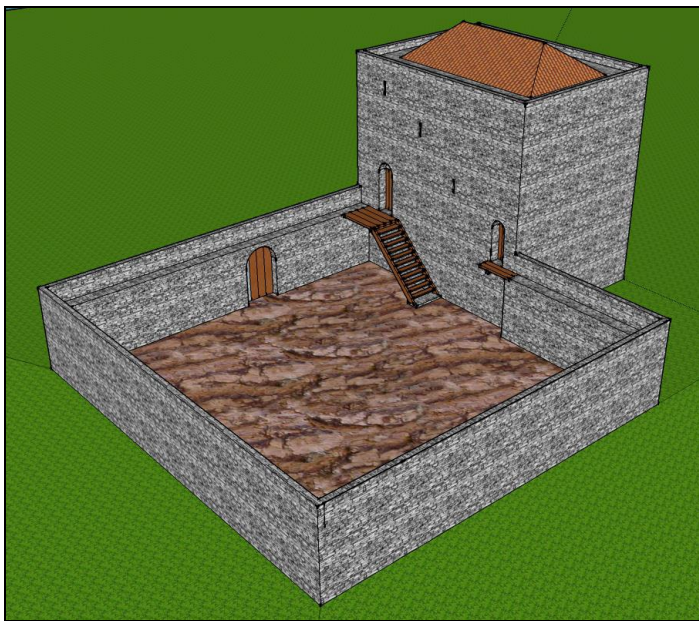
In 1084 is er sprake van een vrouwe Archenrath van Nevele die zes zonen had: Wouter, Franco, Arnulf, Onulf, Belfrid (vermeld samen met zijn echtgenote Doda) en Hosto.

Hosto van Nevele was toen de heer van Nevele en het dorp werd naar hem genoemd (*villa Hostonis, Nivelles dicta*). Arnulf was kanunnik en behoorde haast zeker tot de plaatselijke gemeenschap van kanunniken³⁵. Franco werd vermeld vanaf 1075 en Hosto werd vermeld tot 1096.

Warlop vermeldt geen naam voor de echtgenoot van Archenrath en ziet

haar als de stammoeder van het latere herengeslacht van Nevele³⁶. Van Elslande veronderstelt dat Archenrath de vrouw was van Adam, de vermoedelijke stamvader van het geslacht van Nevele³⁷. Ons lijkt het eerder dat Archenrath de echtgenote was van Wouter (I) van Nevele en dat Wouter (II) hun tweede zoon was. De oudste zoon Hosto volgde zijn vader op als heer van Nevele. Het huwelijk dat hij aanging bleef kinderloos zodat hij na zijn dood (ca. 1096) werd opgevolgd door zijn broer Wouter.

Een voorname dame, Wastradis of Vastradis van Nevele, wordt op het einde van de 11de eeuw in oude charters vermeld. Zo wordt *Vastradis de Nivella* in 1096 vermeld als vrije vrouw in verband met het altaar van de Heilige Maagd in de crypte van de Sint-Pietersabdij in Gent³⁸. In een ander document zonder datum, wordt zij *Wastradis matrona de Niuea* genoemd³⁹. Ze is de enige van de meer dan twintig opgesomde dames die als *matrona* vermeld staat. Vermits ze als dame vermeld wordt in een document in het laatste jaar dat de naam Hosto voorkomt zou dit er kunnen op wijzen dat zij zijn gemalin was die zich na zijn dood als vrijgewijde⁴⁰ opdroeg aan de Sint-Pietersabdij.

*Reconstructietekening van de donjon.
(Jan Van Damme, Provincie Oost-Vlaanderen)*

Een Nevelse kruisvaarder

Wouter (II) van Nevele⁴¹ nam deel aan *“Die eerste Cruysvaert ghedaen by den grave Robrecht van Vlaenderen ende andere kerstene princen ende edele heren up die Turcken, Heydenen, Gijptenaers ende Sarasijnen, bij die welcke dat Nichee⁴², Antiochië ende Jerusalem, met meer andere steden, casteelen ende fortressen van dier contrye, gewonnen ende gheconquetsteirt wierden⁴³.”*

Ook in de bulletins van de Koninklijke Academie van België wordt melding gemaakt van de deelname van de heer van Nevele aan de eerste kruistocht: *“Ainsi dans le château de Nevele, une noble fierté qui nourrissaient les glorieuses traditions de la première croisade, s'alliait à un caractère rude, obstiné, récalcitrant ...”* en in de voetnoot *“Le sire de Nevele fut l'un des chevaliers qui partagèrent les exploits du comte de Flandre, Robert de Jérusalem”*⁴⁴.

Voor deze eerste kruistocht werd eind november 1095 opgeroepen door paus Urbanus II tijdens de Synode van Clermont. Daarna trok de paus door Frankrijk om er de kerkelijke en de wereldlijke leiders van te overtuigen om het Heilig Land en Jeruzalem te bevrijden van de Saracenen. De eigenlijke kruistocht werd voorafgegaan door een volkskruistocht onder de leiding van Pieter de Kluizenaar en van Walter Sans-Avoir die al plunderend over de Balkan naar Aziatisch Turkije trokken waar ze op 21 oktober 1096 door de Seltsjoeken onder leiding van sultan Kilij Arqslan I werden verslagen. Een klein aantal waaronder Pieter de Kluizenaar ontsnapte aan de slachting.

Het ridderleger kwam in het voorjaar van 1097 in Constantinopel (het huidige Istanbul) aan en begon zijn opmars naar het Heilig Land. Aan de kruistocht kwam een einde met de bloedige verovering en plundering van Jeruzalem op 15 juli 1099. De kruisvaarders stichtten er een koninkrijk dat zou stand houden tot 1187, tot de stad werd heroverd door Saladin. Godfried van Bouillon werd uitgeroepen tot de eerste koning van het koninkrijk Jeruzalem maar weigerde de koningstitel en liet zich “verdediger van het heilig graf” noemen.

Er zouden meer dan een half miljoen Westerse christenen aan de eerste kruistocht hebben deelgenomen. In de opsomming van de voornaamste edelen vinden we onder andere ook *Hermaer van Somerghem, Joseram van Knesselaere, Rassen van Gavere, Boudewijn heere van Dronghen, Graciaen van Eecloo en Boudewijn van Ghendt*⁴⁵.

Sanderus, wanneer hij het heeft over de waardigheid van de heren van

Nevele als kasteleins van Kortrijk, schrijft: *“Die Waardigheid is vervolgens by de Heeren van Nevele gebleven, die na den Kruistocht, in het Heilig Land volbragt, een Rood Kruis op een zilveren schild, tot wapen gekregen hebben⁴⁶.”*

De moord op Karel de Goede

Een andere **Wouter (III) van Nevele**, vermoedelijk de zoon van Wouter (II)⁴⁷ wordt vermeld in 1120 en in 1124 in oorkonden van graaf Karel De Goede⁴⁸.

Warlop vond terug dat de leden van de familie 'van Nevele' omstreeks 1120 een bijkomende familienaam droegen, namelijk 'van Wervik' verwijzend naar het grafelijk leen dat ze in bezit hielden van de burcht van Kortrijk. Volgens van Elslande kwam dit leen in bezit van de familie van Nevele tijdens de regeerperiode van Bertulf, proost van het Sint-Donaaskapittel in Brugge, als kanselier van Vlaanderen. Bertulf was een zoon van Ermbald. Het was door toedoen van deze kanselier dat ze het grafelijk leen van Wervik wisten te verwerven.

In 1121 trad Wouter III van Nevele, ook *de Wervi (van Wervik)* genoemd, samen met vier vooraanstaande vazallen, als getuige op bij de vier oorkonden die Karel de Goede als graaf van Vlaanderen, overhandigde aan de abdij van Broekburg (Bourbourg). In 1122, eveneens in een oorkonde van Karel de Goede, opgemaakt in het kasteel te Brugge, wordt ook zijn broer Lambrecht van Nevele vermeld (*Walterus de Nivella & Landbertus frater ejus*) samen met een Willem van Vosselare (*Willaume de Vurslaer*) en Walter en Boudewijn van Zomergem⁴⁹.

Een tweede broer van Wouter III, Willem (van Wervik genoemd) maakte deel uit van de clan der Ermbalden die op 2 maart 1127 Karel de Goede, graaf van Vlaanderen, vermoordden in de Sint-Donaaskerk in Brugge. Willem kon vluchten maar stierf enkel jaren later op het schavot in Straatsburg. Zijn echtgenote werd in Doornik *“levendig onder de aarde gestookt”* en zijn eigendommen werden verbeurd verklaard⁵⁰. Lambrecht vocht zich vrij voor de beschuldiging van de grafelijke moord in een gerechtelijk tweegevecht tegen Walter van Terwaan voor het hof van Willem van Ieper. Samen met nog een andere broer, Diederik van Nevele-Wervik (vermeld tussen 1139-1145), werd hij wel schuldig bevonden aan de plundering van de grafelijke schatkist⁵¹.

Na de moord op graaf Karel de Goede en de verwoesting van hun West-Vlaams goed zullen de leden van de stam van Nevele-van Wervik

vooral hun oorspronkelijke familienaam van Nevele gebruiken⁵².

Wouter (III) van Nevele werd voor het laatst vermeld in 1133 als '*S. Walteri de Nivella*' in een akte opgemaakt in het grafelijk kasteel te Brugge⁵³.

Als laatste broer van Wouter, Lambrecht, Willem en Diederik vermeldt van Elslande Oylard van Nevele, zoon van Ogiva, wiens naam voorkomt in documenten tussen 1139 en 1166 waarbij hij verwijst naar het Liber fundatum van de Abdij van Drongen⁵⁴.

Een goede relatie met de abdij van Drongen

In de loop van de tweede helft van de 11de eeuw werd door de heren van Nevele een kapittel opgericht in de Nevelse parochiekerk. Bij de oprichting van dergelijke kapittels werd door de stichters veelal bepaald dat de kanunniken zouden bidden voor de kwijschelding van hun zonden om zo hun plaats in de hemel veilig te stellen. Dit kapittel bezat de parochie Nevele zeker reeds in 1084 toen bisschop Radbod van Noyon-Doornik het bezit ervan bevestigde⁵⁵.

In 1139, een jaar nadat de Norbertijnenabdij van Salegem (Vrasene, Waasland) naar Drongen was overgebracht wordt Diederik van Nevele samen met Hendrik, zijn neef langs vaders zijde vermeld als medeondertekenaar van een akte van Yvan van Gent, waarbij deze met toestemming van zijn echtgenote Laurette, de dochter van Diederik, graaf van Vlaanderen, aan de Norbertijnenabdij van Drongen, een schenking doet van zijn allodiale eigendom in Burst en alles wat hij er bezit met uitzondering van de lijfeigenen. Hij schenkt eveneens diverse goederen in het Land van Waas, Hulst en Velzeke, de tienden van de molens en alle inkomsten, nu en in de toekomst in het Land van Waas. De schenking wordt hetzelfde jaar nog door graaf Diederik van de Elzas bekrachtigd⁵⁶. Hetzelfde jaar vermeldt Van Hoorebeke ook een *Theodoricus de Nevele*⁵⁷.

In 1146 wordt het Nevelse kapittel overgedragen aan de abdij van Drongen. Bij deze overdracht komen de heren van Nevele ogenschijnlijk niet tussenbeide maar we mogen toch aannemen dat ze hier hun toestemming verleenden⁵⁸.

Een goede relatie met de Tempeliers

Een volgende vermelding van een Wouter (Wouter IV) van Nevele vinden we terug in 1159. Ondertussen treedt een andere van Nevele enkele keren sterk op de voorgrond.

Gijselbrecht van Nevele (*Gislebertus de Nivella*), zoon van Wouter (III), wordt omstreeks 1140 vermeld als getuige in een akte van Diederik van den Elzas, graaf van Vlaanderen, waarbij deze op vraag van Beatrix, abdis van Bourbourg, de vrijheid schenkt aan Emma, de echtgenote van zekere dokter Malger en hun nageslacht.⁵⁹

Filips, graaf van Vlaanderen, bekrachtigt en bevestigt in 1164 een schenking van *Bernard de Sumeringhem* van land in Diksmuide, *Ha* genoemd, waarbij ook *Giselbertus de Nivella* als een van de negen getuigen vermeld staat⁶⁰.

In november 1166 wordt Gijselbrecht van Nevele, als getuige vermeld bij de schenking van een stuk grond door Filips, graaf van Vlaanderen, in de omgeving van Veurne, *Hanekins Leed* genoemd, aan de abdijen Sint-Nikolaas van Veurne en O.L.V.-ter-Duinen te Koksijde met als voorwaarde dat men voor hem tijdens zijn leven jaarlijks een mis zou opdragen voor de H. Geest en de H. Maagd, dat men een gebed voor de graaf zou opnemen in hun gebedsintenties en een dodenmis voor hem zou opdragen bij zijn overlijden⁶¹.

Op 27 februari 1168 treedt Gijselbrecht opnieuw op als getuige van de graaf in een verzoeningsovereenkomst ondertekend in de woning van de proost van Brugge tussen Filips, graaf van Vlaanderen en Floris III, graaf van Holland⁶².

In een overeenkomst uit 1172 tussen Filips, graaf van Vlaanderen en Wouter van Kortrijk, over een leen van 300 gemeten tussen Waten⁶³ en Bourbourg dat Wouter afstaat aan de graaf voor de som van 170 marken zilver staat Gijselbrecht samen met Rogier van Kortrijk als getuige vermeld⁶⁴. De graaf stond deze eigendommen af aan de kerk van Ariën (Aire-sur-la-Lys).

We vinden Gijselbrecht nog eens terug als getuige in een akte uit 1176 van Filips, graaf van Vlaanderen i.v.m. gronden in de parochie Houtem bij leper⁶⁵.

In zijn *Beschrijving van het distrikt van Sluis in Vlaanderen* vermeldt de Nederlandse historicus J. Ab Utrecht Dresselhuys dat *Gilbert de Nivelle* in 1181 gronden tussen Oostburg en IJzendijke had toegewezen aan de Tempeliers⁶⁶. Volgens Hosten ging het hier om de bevestiging van de schenking van zijn ouders aan de Tempeliersorde. Met de goedkeuring van zijn neven en erfgenamen stond hij de gronden en vrijheden die zijn ouders aldaar bezaten voorgoed af aan de Tempeliers. Deze overdracht werd betekend in Montdidier⁶⁷. Rogghé weet te vertellen dat het ging over 300 gemeten gronden (± 133 hectaren). Hij vermoedt dat deze schenking

gebeurde aan de tempel van de orde in Gent die gevestigd was op den Briel en die kort voor deze schenking was opgericht⁶⁸. Sanderus heeft het over een schenking aan het Tempelhof in Gent ten voordele van de Tempeliers door *Gilberti de Nivella* in 1182⁶⁹. Joannes Baptista Gramay vermeldt de schenking van *Gilberti di Niuella* in 1181 en de oprichting van het Gentse *Tempel huys* in 1180⁷⁰.

Gijselbrecht van Nevele reisde in 1168 naar het Heilig Land. Men omschreef hem als een *vir illuster* (befaamd of beroemd man). Hij overleed in 1183, vermoedelijk kinderloos, want zijn bezittingen gingen over naar zijn neef Wouter van Nevele⁷¹.

In 1183 staat hij als *Gilbert de Nivelle* wel nog vermeld als een van de dertien getuigen in een overeenkomst van de graaf afgesloten in Bergues (Sint-Winoksbergen) waarbij de graaf de eigendommen en rechten bevestigd, gegeven en uitgevaardigd door zijn voorgangers aan de broeders van de Abdij van Sint-Winok. Het gaat hier o.a. over de tienden van een 20-tal parochies, enkele zoutwinningen en andere rechten waaronder recht op de visvangst en de bescherming van de abdij. De abdij krijgt ook de tiende op de haringvangst en de vangst van alle vissen in de parochies van de kasselrij Bergues⁷².

De laatste 'echte' van Nevele

In 1159 wordt **Wouter (IV) van Nevele** vernoemd als *Walteri de Nivella* in een akte van de Abdij van St.-Aubert in Cambrai⁷³. Hij wordt in 1165 voor het eerst heer van Nevele (*Walterus dominis de Nivela*) genoemd⁷⁴. In 1167 wordt hij vermeld als *S. Walteri de Nivella* in een uittreksel van het cartularium van de Gentse Sint-Pietersabdij⁷⁵.

Wouter (IV) van Nevele staat ook vermeld als getuige in een charter van Filip van de Elzas uit 1183 waarbij hij de tienden van Oudenburg bevestigt⁷⁶. Hetzelfde jaar staat hij ook vermeld in een akte van de graaf waarbij deze de verwoeste kerk van de Heilige Maria van de Abdij Coesvoorde in het Waasland begunstigde⁷⁷. Hetzelfde jaar scheldt de graaf in aanwezigheid van de schepenen en gezworenen van Gent de inwoners van Biervliet vrij van de belastingen op hun goederentransport in gans Vlaanderen. Bij de aanwezige getuigen wordt ook *Galterus de Nivella* vermeld⁷⁸.

Detailkaart van Nevele Binnen in 1639 met centraal de donjon, de kerk en de markt. Het grote aantal kunstmatige waterlopen springt hier in het oog. (Rijksarchief Gent)

Nog in april 1183, in een document ondertekend op het kasteel van Male i.v.m. privileges die de graaf schonk aan de Brugse Sint-Donaaskerk staat *Wautier de Nivelle* als een van de 14 getuigen vermeld⁷⁹. En nog in 1183 schenkt graaf Filips een huis gebouwd op grond gewonnen op de zee tussen Ossenesse en Hontenesse genoemd *Warpland* of *Zand* en alles wat er achteraf zou bijkomen aan het huis *Notre Damme de Collard* ten bate van de armen die er een onderkomen zoeken. Bij de 17 medeondertekenaars staan *Wautier de Nivelle* en *Thibaut de Donze*⁸⁰.

In 1188 staat *S. Walteri de Nivenville* als een van de elf kanseliers van Vlaanderen, vermeld in een akte van de graaf gegeven op zijn kasteel te Male bij Brugge⁸¹. Het was tijdens de ambtsperiode van graaf Filips van de Elzas (1168-1191) dat Vlaanderen op het toppunt van zijn macht was gekomen en het grafelijk gezag zich uitstrekte tot dicht bij Parijs. Na diens dood moest het graafschap Vlaanderen veel gebieden opnieuw aan Frankrijk afstaan⁸².

Filips van de Elzas, graaf van Vlaanderen van 1168 tot aan zijn dood in 1191, door J. Van der Plaetsen, (19de eeuw). In de gravenkapel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Kortrijk.

Als kanselier of raadsheer van de graaf van Vlaanderen was Wouter (IV) van Nevele ongetwijfeld een van de belangrijkste edellieden van Vlaanderen en slaagde hij er in om zijn heerlijkheid om en rond Nevele uit te breiden. Naar alle waarschijnlijkheid was hij ook de laatste heer van Nevele die het kasteel met de donjon naast de kerk van Nevele als vaste verblijfplaats had. Al zal hij, als raadgever van de ambitieuze graaf weinig in Nevele hebben vertoefd. Of hij ook de graaf gevolgd heeft tijdens de derde kruistocht naar het Heilig Land waar Filips van de Elzas op 1 juni 1191 in de omgeving van Akko overleed, vonden we niet terug.

In deze periode (eind 12de-begin 13de eeuw) maakte *Jehan-li-Névelois* of *Jehan-li-Névelois* als troubadour met zijn *La vengeance d'Alexandre* furore. De taalkundigen zijn het erover nog altijd niet eens of hij nu een Nevelaar of een Nivellois was⁸³.

¹ L. Bauters e.a., Versteend, versterkt, verborgen! De resten van de donjon van Nevele van nabij en in een andere context bekeken, in *Het Land van Nevele*, jg. 2014, afl. 3-4.

² Ernest Warlop (Wervik, 2 januari 1935-Heule 15 december 2003) behaalde in 1959 aan de Gentse universiteit het diploma van licentiaat in de geschiedenis en in 1965 promoveerde hij er tot doctor in de wijsbegeerte en letteren met zijn verhandeling "De Vlaamse Adel vóór 1300". Van 1970 tot aan zijn oppensioenstelling was hij archivaris van het rijksarchief afdeling Kortrijk-Ronse. De vertaling van zijn standaardwerk over de Vlaamse adel verscheen in het Engels in 1975.

³ R. van Elslande, De heren van Nevele en van Wervik vanaf 1067 tot 1300, in *Het Land van Nevele*, jg 2010, afl. 2.

- ⁴ André Du Chesne (L'Ille-Bouchard 1 mei 1584-Parijs 30 mei 1640) was een historicus, geoloog en genealoog. Hij slaagde erin een netwerk van bibliothecarissen en archivariissen tot stand te brengen die systematisch alle gegevens over families en feiten verzamelden en inventariseerden. Hij wordt ook soms de vader van de moderne geschiedenis genoemd.
- ⁵ F. De Potter en J Broeckaert, *Geschiedenis van Nevele* (Gent, 1867) p. 17.
- ⁶ A. Van Nevel, *De familie van Nevele van ca. 1400 tot 1999* (Dentergem, 2000).
- ⁷ De forestiers van Vlaanderen worden als de voorlopers en stamvaders van de graven van Vlaanderen beschouwd. Ze waren, volgens de overlevering, gevestigd in Harelbeke.
- ⁸ J. De Jonghe, *Cronijcke van den lande ende graefsece van Vlaenderen van de jaren 405 tot 1492, gemaect door Jo°Nicolaes Despaers, met noodige aentekeningen opgehelderd door J. De Jonghe*, (Brugge-Rotterdam, 1839) eerste deel, p 66.
- ⁹ W. De Clercq, ONGESCHREVEN VERLEDEN, Een archeologische kijk op de vroegste bewoningsgeschiedenis van het Land van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 1998, afl. 2, p. 95.
- ¹⁰ W. De Clercq, a.w. p. 132.
- ¹¹ M. Gyseling, A.C.F. Koch, *Diplomatica Belgica ante annum millesimum centesimum scripta*, Belgisch inter-universitair centrum voor Neerlandistiek (Brussel, 1950) p.137-138: Item nomina de familia sancti Petri qui censum debent dare festiuitate sancti Martini ad mensa fratrum - Zie ook: J. Luyssaert, Bijdrage tot de geschiedenis van de stad en vrijheid van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 2006, afl. 2, p.105-109.
- ¹² De Erembalden waren een machtige Brugse familie uit de 11de eeuw. Deze dynastie vind zijn oorsprong bij Erembald (†1089), een horige uit Veurne, die burggraaf werd van de stad Brugge. Zijn zoon Bertulf_(†1127) werd kanselier van Vlaanderen, proost van de Sint-Donaaskerk en het kapittel, het machtscentrum van het toenmalige graafschap.
- ¹³ R. van Elslande, de heren van Nevele en van Wervik vanaf 1067 tot 1300, in *Het Land van Nevele*, jg 2010, afl. 2, p. 12.
- ¹⁴ R. Van den Abeele, Over de heerlijkheid en het Land van Nevele, in *Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze en van het Land aan de Leie en Schelde*, jg. 1951, p. 97.
- ¹⁵ E. Warlop, *De Vlaamse Adel vóór 1300* (Handzame, 1968), p. 307.
- ¹⁶ A. van Steensel, *Edelen in Zeeland: macht, rijkdom en status in een laatmiddeleeuwse samenleving*, (Hilversum, 2010), p. 38.
- ¹⁷ L.A. Warnkönig, *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte bis zum Jahr 1305*, Volume 1 (Tübingen, 1835) p. 292. - Leopold August Warnkönig (Bruhsal 1794-Stuttgart 1866) was een Duits jurist en historicus. Hij doceerde o.a. aan de universiteiten van Luik (1817), Leuven (1827-1830) en Gent (1831-1836).

- ¹⁸ A. Sanderus, *Verheerlykt Vlaandre* (Leyden Rotterdam, 's Gravenhage, 1735), Deel I, boek IV, p. 154-155.
- ¹⁹ *Nieuwen ALMANACH Curieus en Util voor 't schrikkeljaar ons Heere 1784 ofte den getrouwen Wegwyzer der Stad Gend* (Gent, Phil. Gimblet, boekdrukker) p. 8-12. De bedoelde auteur is Jacques de Meyer of Meyerus (1491-1552). Hij gaf in 1538 zijn *Compendium Chronicorum Flandriae* uit. Hier wordt verwezen naar zijn 63ste jaarboek.
- ²⁰ Sanderus, *Verheerlykt Vlaandre*, (Leyden Rotterdam, 's Gravenhage, 1735) Deel I, boek I, p. 2. - 'Hier vooren hebben wy wel gezegt, dat sommige Steden van Muuren ontbloot zyn, doch hier moet ick in het voorby gaan aanmerken, dat de Naam van Stad, in het Latyn Oppidum of Urbs, eigentlyk toekomt aan vaste Plaatzten die met Muuren omringt zyn, en dat aan de Vlekken die daar niet zyn van voorzien, allenlyk de Naam van Steden gegeeuen word, vermits zy haare eige Rechten, Gerechts-Hoven, Vrydommen en Overigheden, even als sterke Plaatzten hebben.' Andere 'vlekken' die Sanderus vermeldt zijn: Sotteghem, Halewyn, Busbeke, Turkoing, Geneich enz.'
- ²¹ R. Van den Abeele, Het historische Land van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 1970, p. 8-12.
- ²² J. Luyssaert, Meetjeslandse Toponiemen tot 1600, LANDEGEM (Sint-Denijs-Westrem, Poesele, 2009), p. 216.
- ²³ G. Van Hoorebeke, *Etudes sur l'origine des noms patronymiques flamands et sur quelques questions qui se rattachent aux noms* (Bruxelles, Paris, Berlin, 1876), p. 28, 29, 30, 33, 34, 51, 54.
- ²⁴ E. Warlop, a.w., p. 294 en 344.
- ²⁵ F. De Potter, J. Broeckaert, *Geschiedenis der gemeente Poesele* (Gent, 1867), p. 5.
- ²⁶ H. Conscience, *De Leeuw van Vlaanderen of de Slag der Gulden Sporen* (Antwerpen, 1838), p. 50 (voetnoot) - J.J. De Keyser, *Geschiedenis der graven van Vlaanderen* (Brugge, 1846), p. 350-351 (voetnoot) - A. Van den Abeele, *Geschiedenis der stad Deinze* (Gent, 1865), p. 241.
- ²⁷ W. Prevenier, *Geschiedenis van Deinze*, deel II (Deinze, 2005), Geschiedschrijving over Deinze en Petegem, p. 537. (Met dank aan de heer Paul Huys om mij hierop te wijzen.)
- ²⁸ J. Van Rompaey, Het Land van Nevele in een notedop, in *Het Land van Nevele*, jg. 1975, afl. 3, p. 137.
- ²⁹ C.-L. Diericx, *Mémoires sur la ville de Gand*, deel 1 (Gent, 1814), p. 233-234.
- ³⁰ J. Luyssaert, Bijdrage tot de geschiedenis van de stad en vrijheid van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 2006, afl. 2, p. 106.
- ³¹ J. Luyssaert, a.w., p. 113.
- ³² G. Van Hoorebeke, *Etudes sur l'origine des noms patronymiques flamands et sur quelques questions qui se rattachent aux noms* (Bruxelles, Paris, Berlin, 1876), p. 27-28 Adamus de Nevele, milites. Hij staat samen vermeld met o.a. Raso de

- Gavera, Fulco de Pucks en Rogerius de Bevera. - F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis van Nevele*, (Gent, 1867), p. 17, vermelden 1067 zonder bronvermelding.
- ³³ Royal Institute for Cultural Heritage. *KIK-IRPA*, Radiocarbon dating report Donjon van Nevele, 2005/08734 - 7/9/2016.
- ³⁴ J. comte de Saint Génois, *Monuments anciens: essentiellement utiles à la France, aux provinces de Hainaut, Flandre, Brabant, Namur, Artois, Liège, Hollande, Zélande, Frise, Cologne, et autres Pays limitrophes de l'Empire*, p. cccclxvii - R. Van den Abeele, a.w. *Deinze ...*, p. 97.
- ³⁵ J.J. De Smet (red), *Cartulaire de l'abbaye de Tronchiennes*, in: *Corpus chronicorum Flandriae, sub auspiciis leopoldi Primi, serenissimi Belgarum regis dl. I* (Gent, 1841), p. 70. - B. Meijns, *Aken of Jeruzalem?: het ontstaan en de hervorming van de kanonikale instellingen in Vlaanderen tot circa 1155* (Leuven, 2000), p. 540-541.
- ³⁶ E. Warlop, a.w., p. 398.
- ³⁷ R. van Elslande, De heren van Nevele en van Wervik vanaf 1067 tot 1300, in *Het Land van Nevele*, jg. 2010, afl. 2, p. 6 en R. van Elslande, De oprichting van het kapittel van de Sint-Mauritiuskerk te Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 2012, afl. 1, p. 3-12.
- ³⁸ P.C. Boeren, *Etude sur les tributaires d'église dans le comté de Flandre du IXe au XIVe siècle* (Amsterdam, 1936), p. 115.
- ³⁹ A. Van Lokeren, *Chartres et documents de l'abbaye de Sint-Pierre au Mont Blandin à Gand depuis sa fondation jusqu'à sa suppression avec une introduction historique* (Gent, 1868), p. 212.
- ⁴⁰ Vrijgewijden hebben zich met land en goed aan een klooster toevertrouwd.
- ⁴¹ De Reiffenberg (baron), *Godefroid de Bouillon* (Brussel, 1848), p. 146. De auteur wijst er op dat het wel degelijk gaat om Gautier de Nevele en niet om Gautier de Nivelles zoals sommige auteurs vermelden.
- ⁴² Met Nichee wordt de stad Nicea bedoeld. Dit is niet het huidige Franse Nice maar de huidige stad Iznik aan het gelijknamige meer in het Noordwesten van Aziatisch Turkije.
- ⁴³ J. De Jonghe, a.w., p. 231.
- ⁴⁴ *Bulletins de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des beaux arts de Belgique* (Brussel, 1855) Tome XXII, Iste partie, p. 391.
- ⁴⁵ J. De Jonghe, a.w., p. 231-241.
- ⁴⁶ A. Sanderus, a.w., Deel I, boek I, p. 3.
- ⁴⁷ A. Sanderus, *Flandria Illustrata* (Brussel, 1735), deel I, p. 389.
- ⁴⁸ R. Van den Abeele, a.w. *Deinze ...*, p. 97.
- ⁴⁹ J. comte de Saint Génois, a.w. p. cccclxxi - O. Vredius, *Historiae comitum Flandriae libri prodromi duo*. - (Brugis, Kirchovius, 1650), p. 552
- ⁵⁰ A. Sanderus, a.w., Deel I, boek I, p. 50.
- ⁵¹ E. Warlop, a.w., p.235.

- ⁵² R. van Elslande, De heren van Nevele en van Wervik vanaf 1067 tot 1300, in *Het Land van Nevele*, jg. 2010, afl. 2, p. 12.
- ⁵³ O. Vredius, a.w., p. 554.
- ⁵⁴ R. van Elslande, De heren van Nevele en van Wervik vanaf 1067 tot 1300, in *Het Land van Nevele*, jg. 2010, afl. 2, p. 10.
- ⁵⁵ M. Carnier, Het parochiebezit: financieel gewin versus zielzorg in *De oude abdij van Drongen* (Drongen, 2006), p. 117.
- ⁵⁶ J. comte de Saint Génois, p. ccclxxi.
- ⁵⁷ G. Van Hoorebeke, a.w., p. 34.
- ⁵⁸ J. Decavele, J. De Maeyer, P. Quaghebuer, P. Trio, *De oude abdij van Drongen, elfeuewen geschiedenis* (Drongen, 2006), p. 117.
- ⁵⁹ E. De Coussemaker, Notice sur les archives de l'abbaye de Bourbourg, in *Annales du comité Flamand de France*, volume 4 (Duinkerke, 1859), p. 301.
- ⁶⁰ E. De Coussemaker, a.w., p. 303.
- ⁶¹ J. comte de Saint Génois, a.w., p. ccclxxvi.
- ⁶² J. comte de Saint Génois, a.w., p. cccclxxvi/vii - J. Wagenaar, *Vaderlandsche historie vervattende de geschiedenissen der verenigde Nederlanden, inzonderheid die van Holland van de vroegste tijden af, tweede deel* (Amsterdam, 1790), p. 250-259.
- ⁶³ Waten in het Frans Watten is gelegen in de Franse Westhoek in het huidige kanton Bourbourg (Broekburg).
- ⁶⁴ J. Goethals-Vercruysse, JAERBOEK der stad en oude kasselry van KORTRYK verzameld uyt menigvuldige Auteurs en Hand-schriften, eerste deel (Kortrijk, 1814), p. 170.
- ⁶⁵ F. Van de Putte e.a., *Chronicon Vormeselense* (Brugge, 1847), p. 40.
- ⁶⁶ F. De Potter & J. Broeckaert, *Geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen, derde deel* (Gent 1870-1872) Waterland-Oudeman, p. 3.
- ⁶⁷ J. Hosten, *De tempeliers: de tempelorde tijdens de kruistochten en in de Lage Landen* (Pearson Education, 2006), p. 88.
- ⁶⁸ P. Rogghé, De orde van de tempelridders en haar geschiedenis in het oude graafschap Vlaanderen, in *Kultureel jaarboek Oost-Vlaanderen*, 1972, p. 9 en 29.
- ⁶⁹ A. Sanderus, *Flandria Illustrata* (Brussel, 1735), deel I, p. 321.
- ⁷⁰ J. Gramaye, *Primitiae Antiquitatum Gandensium* (Antwerpen, 1611), p. 66. Voor de jaartallen dient men hier rekening te houden met de datering voor of na Pasen van een bepaald jaar.
- ⁷¹ R. van Elslande, De heren van Nevele en van Wervik vanaf 1067 tot 1300, in *Het Land van Nevele*, jg. 2010, afl. 2, p. 8-10.
- ⁷² J. comte de Saint Génois, p. cccclxxxiv
- ⁷³ J. le Carpentier, *Histoire généalogique des Pais-Bas, ou Histoire de Cambray et du Cambresis*, Volume 1 (Leiden, 1664), p. 83-84.
- ⁷⁴ C. Tavernier-Vereecken, *Gentse naamkunde van ca. 1000 tot 1253* (Tongeren, 1969), p. 471.

- ⁷⁵ A. Demarquette, *Précis historique sur la maison de Harnes, 963 à 1230, suivi d'une version Romane* (Douai, 1885), p. 230.
- ⁷⁶ F.V. Goethals, *Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique*, tome IV, (Brussel, 1852), p. 452.
- ⁷⁷ A. Le Mire, *Opera diplomatica et historica*, vol. 1 (Brussel, 1723), p. 213-214. De abdij van Coesvoorde of de Kluize te Sint-Gillis-Waas was in 1123 opgericht.
- ⁷⁸ P. Van Duyse, E. De Busscher, *Inventaire analytique des chartres et documents de la ville de Gand* (Gent, 1868), p. 5.
- ⁷⁹ J. comte de Saint Génois, a.w., p. cccclxxxiii.
- ⁸⁰ J. comte de Saint Génois, a.w., p. cccclxxxiii.
- ⁸¹ A. Le Mire, a.w., p. 288.
- ⁸² N. Maddens, Het territorium van het graafschap Vlaanderen (9de eeuw-1795), in *De Leiegouw*, jg. 2004, afl. 2, p. 161.
- ⁸³ A. Van Hasselt, *Essai sur l'histoire de la poésie française en Belgique*, (Brussel, 1838), p. 9.

DE HEREN VAN NEVELE WORDEN BURGGRAAF

Beatrix van Nevele

x **Rogier II**, burggraaf van Kortrijk

(1163-1198)

Rogier III (1193-1205) **Wouter V Raas** (1215-1222) **Daneel** (1202-1232) (1198-1333) **Rogier** (1210-1249) **Beatrix** (1215) **Elisabeth** (1215)

x N van Warcoing

x Maria N – K

Wouter VI

Elisabeth (1232-1244) **Maria** (1268)

x **Everard IV Radulf van Doornik**

Michael (1246-1247) **Everard V Radulf** (1250-1276) **Rogier** (1247-1276)

x 2 **Walter de Ligne**

x **Johanna van Bethune**

Wouter VII (1274-1300) **Willem** (1286-1321) **Isabella** (1287)

x **Johanna van Beveren** x **Sofie van Beaufort** x **Geraart IV**
van schelderode

Robrecht (1300-1325) **Willem** **Johanna** (1343)

x **Margaretha van Kortrijk** x **Zeger van Gavere**,
heer van Boelare

Margaretha van Mortagne van Nevele

(De jaartallen tussen haakjes zijn de jaren waarin deze personen vermeld werden.)

SPOREN VAN DE HEREN VAN NEVELE IN DE WEST-VLAAMSE TOPONYMIE

In zijn Woordenboek der Toponymie uit 1930 vermeldt Karel De Flou verscheidene toponiemen gelinkt aan de naam Nevele. Ons onderzoek toont aan dat ze allemaal historisch kunnen gelinkt worden aan de heren en dames van Nevele.

De heren van Nevele waren vanaf het einde van de 12de eeuw tot het midden van de 14de eeuw burggraven van Kortrijk en wisten tijdens deze periode heel wat eigendommen te verwerven in het westelijk deel van West-Vlaanderen en dat laat logischer wijze zijn sporen na in de toponymie.

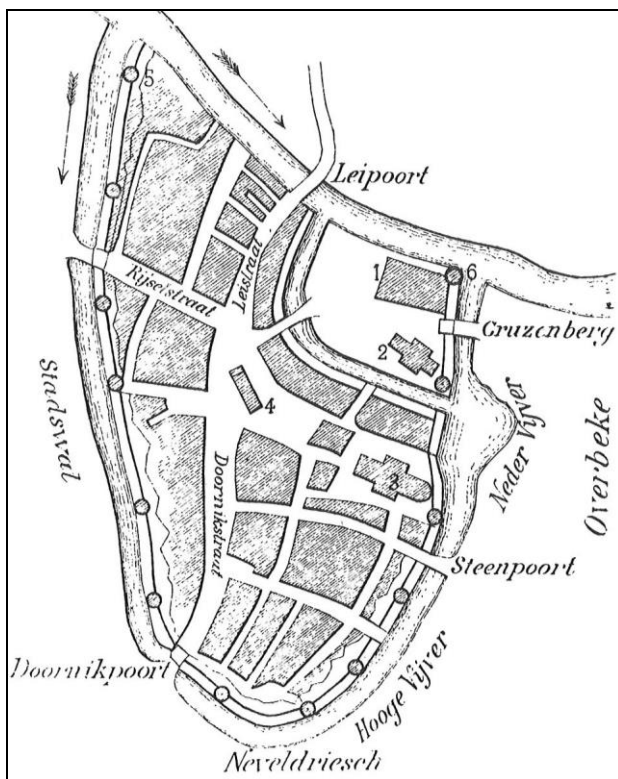
Over *Nevele* schrijft De Flou onder andere: *'Eene heerlijkheid binnen en buiten Kortrijk'*, *'Eene heerlijkheid te Oostvleteren'*, *'Eene heerlijkheid te Sweveghem'*, *'Eene weide en eene voormalige heerlijkheid te Wervick'*. En verder heeft hij het nog over Nevele-Roncheval: *'Eene heerlijkheid te Dottignies en Espierres'*.

Maar het is vooral in de stad Kortrijk dat er enkele interessante toponiemen opduiken, gelinkt aan onze heren en dames van Nevele.

Zo is er *Nevele capelle*, (Capella D. de Nivella) een nieuw opgerichte kapel in 1282 in de parochie van Kortrijk. Er is de *Neveldriesmolen* vermeld op het plan van Kortrijk in de atlas van Jacques van Deventer (periode 1550-1565) opgericht op de gronden die eertijds aan de heren van Nevele toebehoorden. In 1515 is er een vermelding van de *Neveldrieschstrate* binnen de stad Kortrijk, een straat die paalt aan de Langesteestraat.

En er is de *Neveldriesch*, volgens De Flou *'Eene landerij buiten Kortrijk'*. De naam van de dries wordt voor het eerst vermeld in 1302: *straetkin ten Neveldriessche*. De Neveldries was gelegen tussen de Doornikpoort en de samenvloeiing van de Groeningebeek in de Hoge Vijvers buiten de stadsmuren van de stad. De dries dankt zijn naam aan de heren van Nevele die zeker tot 1358 eigenaar waren van deze gronden. In dat jaar werd de dries door Margareta van Longueval, vrouwe van Nevele en echtgenote van Jan van Gistel, verkocht aan de graaf van Vlaanderen.

In zijn *Verheerlykt Vlaandre II*, deel I, boek III p. 3 dateert Sanderus verkeerdelijk de verkoop in 1348 *"van het Land, genaamt Neveldriesch, 't welck zich wyd en zyd tot aan de Kapel van St. Joris uitstreckte, van Joan van Gistele, Heer van Wastene en Nevele, en van Margreet van Longeval zyne Huisvrouw"* ook De Potter en Broeckaert nemen verkeerdelijk het jaar 1348 over.

*Reconstructiekaart (ca. 1900) van Kortrijk omstreeks 1302 door
Th. Sevens met onderaan de Neveldries.*

(E. Van Hoonacker, Iconografie van Kortrijk, p. 21.)

In 1352 werd op de Neveldries de kapel van Sint-Joris gebouwd in de Doornikstraat op de hoek met de Langesteestraet en in 1368 heeft men het over een oud weduwenhuis op de Neveldries dichtbij de H. Geestmolen op het einde van een straatje dat nu 'oude weduwe straet' heet.

In 1432 wordt er door de religieuzen van het Sionklooster een beter huis gekocht op de Neveldries waar zij een ruimer klooster bouwen.

In 1466 is er de vermelding '*Op den Neveldriesch in de Vlamingstraete*'. In het ancien regime behoorde het zuidelijk gedeelte van de Vlamingenstraat tot de Neveldries, ook verkeerdelijk *Evelendriesch* genoemd. Op de Neveldries stond een raamhof, dat volgens De Potter in 1586 bij de Nieuwstraat ingelijfd werd.

"De IJzeren-Weglaan, links, loopt over den ouden Neveldriesch. Rechts wuift het hoog geboomte van het Sint-Jorispark. Dit gedeelte van den Neveldriesch noemde men, na 1302, den Bloedmeersch. Nog vloeit de Bloedbeek door het park naar den ouden stadswal." aldus Theodoor Sevens in zijn 'Reisjes in Zuid-Vlaanderen' uit 1901. Dit zou ons verkeerdelijk kunnen doen besluiten dat de Slag der Gulden Sporen plaats vond op de Neveldries. Enkele dagen voordien was wel een aanval gebeurd door de Fransen op de Doorniksepoort maar het slagveld van 11 juli 1302 lag een eind ten oosten van de stad.

Bronnen:

De Flou K., *Woordenboek der toponymie van Westelijk Vlaanderen, Vlaamsch Artesië, het Land van den Hoek, de graafschappen Guines en Boulogne, en een gedeelte van het graafschap Ponthieu*, Elfde deel, Brugge, 1930, kol. 266-230.

Goethals-Vercruyssen J. J. H., *Jaerboek der stad en oude Casselry van Kortryk, verzameld uyt menigvuldige Auteurs en Hand-schriften*, eerste deel, 1814, p. 61, 68, 140.

Verbruggen J.F., (vert. D.R. Fergusson) *The Battle of the Golden Spurs*, Suffolk, 2002, p. 135, 150.

Sevens T., *Reisjes in Zuid-Vlaanderen*, Kortrijk, 1901.

Vandecasteele-Werbrouck, *Annales de la Société d'émulation de Bruges, Genootschap voor geschiedenis Brugge*, volumes 99-100, 1962, p. 70.

Van Hoonacker E., *Iconografie van Kortrijk en omgeving, 1280-1900*, Kortrijk, 1977.

Met dank aan mw. Greet Verschatse, voorzitter van De Leiegouw voor de bijkomende inlichtingen omtrent de Neveldries.

Burgraven van Kortrijk

Beatrix van Nevele huwde de burggraaf van Kortrijk

Na het overlijden van Wouter (IV) van Nevele, tussen 1188 en 1196, kreeg zijn dochter **Beatrix** (°ca 1145) de titel van 'dame van Nevele'. Zij was gehuwd tussen 1160 en 1170, met **Rogier II, burggraaf¹ van Kortrijk** die de nieuwe heer van Nevele en Wervik werd.

Rogier II was na het overlijden van zijn vader Rogier I in 1189 burggraaf van Kortrijk geworden. Zijn schoonbroer Zeger van Guines, gehuwd met Petronella van Kortrijk, werd burggraaf van Gent².

Uit het huwelijk van Rogier (II) en Beatrix kennen we zeven kinderen. De oudste zoon Rogier III zou later burggraaf van Kortrijk worden. De andere kinderen waren Beatrix, Daneel, Lysbette, Raas, Rogier en Wouter (V).

*Zegel van Rogier van Kortrijk "+
SIGILLVM ROGERI DE CVRTRAI."*
(Zegelafgietsel ARA Brussel nr.
1551)

Volgens van Elslande erfde Rogier II naast de titel van burggraaf de belangrijke heerlijkheid het Ronsevaalse, die tot het einde van het ancien régime verbonden bleef met de heerlijkheid Nevele.

Hij veronderstelt dat de bruidsschat van Sarah van Rijsel (zijn moeder, dochter van Rogier III, burggraaf van Rijsel) de kern is geweest waaruit verder het Ronsevaalse is gegroeid³. Rogier I van Kortrijk was niet enkel burggraaf van Kortrijk maar ook burggraaf van Gent tussen 1157 en 1187, vandaar dat hij ook vermeld wordt als Rogier van Gent. Hij was de zoon van Zeger I van Gent (ca. 1090-1140) en Alice van Kortrijk (°ca. 1100)⁴.

NEVELE RONCHEVAL OF HET RONSEVAALSE

Het Ronsevaalse bestond in 1450 uit 57 lenen verspreid over de hele kasselrij van Kortrijk. Rogier I heeft zich verrijkt met een aantal goederen en heerlijkheden verspreid in het zuiden van West-Vlaanderen en heeft ze ondergebracht onder één noemer die de naam kreeg van *Ronsevaal*. Dit wijst er volgens van Elslande op dat Rogier I waarschijnlijk geen lid was van een belangrijke familie met een patrimonium. Hij veronderstelt dat de bruidschat van Sarah van Rijsel (zijn echtgenote, dochter van Rogier III, burggraaf van Rijsel) de kern is geweest waaruit verder het Ronsevaalse is gegroeid.

Opmerkelijk is dat de term het Ronsevaalse pas opduikt vanaf 1450. Volgens E. Warlop in 'Oud Rekkem' was de heerlijkheid *Nevele-Ronsevaalse* die afhing van de Gentse Oudburg, een *verderding* van het land en de baronie van Nevele, die bestond uit heerlijke renten op gronden in de Kasselrij Kortrijk in Ardooie, Bavikhove, Bellegem, Deerlijk, Dottenijs, Egem, Geluwe, Gullegem, Harelbeke, Heestert, Lauwe, Lendeledede, Luigne, Marke, Moen, Moeskroen, Rekkem, Sint-Baafs-Vijve, Sint-Denijs, Spiere, Tielt, Wervik, Wevelgem en Zwevegem.

De vierschaar was gevestigd in Kortrijk op een plaats die men *te Cocquyts* heette. Op het einde van de 18de eeuw was dit op de *Lentemarkt* en nog later in de *Oude Handboog* in de Doornikstraat. De *verderding* waar Warlop het over heeft is een afwijking op de algemene regel van de onverdeeldheid van het feodaal erfgoed waarbij de algemene regel was dat het feodaal erfgoed onverdeeld overging naar de oudste mannelijke erfgenaam. Toch gebeurde het dat de oudste erfgenaam 2/3 kreeg en de tweede erfgenaam 1/3. Naargelang van het leenhof mocht dit eenmaal per honderd of eenmaal per vijftig jaar plaats vinden.

Vermoedelijk werd nog vóór 1450 de heerlijkheid Ronsevaal uitgebreid met delen van het door de familie Evrard Radulf van Mortagne in het derde kwart van de 13de eeuw verdeelde leengoed in en rond Wervik van de eerste heren van Nevele en Wervik.

Zo werd de oorspronkelijke heerlijkheid Oosthove, het grootste leen in Wervik, in leen gehouden van het leenhof van Nevele. Deze heerlijkheid had lenen en renten in Wervik en Komen aan beide zijden van de Leie, allen gelegen in de Kasselrij Ieper. Achterlenen van deze heerlijkheid waren er niet alleen in Wervik en Komen, maar ook in Bousbecque (arr. Rijsel), Dikkebus, Elverdinge, Handzame en Staden, Reningelst, Zandvoorde bij

leper en Zarren. Een tweede belangrijke heerlijkheid in Wervik die ressorteerde onder het leenhof van Nevele was de *heerlijkheid Cruys* ook *de splete ter Kruisse* genoemd.

Bronnen:

van Elslande R., Familie van Kortrijk, burggraven en heren van het huis Nevele-Wervik 1125-1250), in *Het Land van Nevele*, jg. 2010, afl. 2, p. 13-14.

Logie J., *Geluwe - De heerlijkheden onder Nevele-Ronsevalse 1450-1791*, dl. IV, 1995; derde vermeerderde uitgave, p. 1.

Huys P., Achterlenen van het Ronsevaalse (Nevele) in Geluwe, 17de-18de eeuw, in *Verslagen en mededelingen van de stedelijke oudheidkundige Commissie van Wervik*, 2004, blz. 67-84.

Roelandt J., Feodale en territoriale omschrijvingen inz. in de streek van de Midden-Leie, in *Biekorf*, jg 72, Sint-Andries, 1971, afl. 1-2, p. 375.

Op het einde van de 12de eeuw koos Vlaanderen omwille van zijn afhankelijkheid van de Engelse wol de zijde van Engeland. Doornik daarentegen koos de zijde van Frankrijk en viel daardoor in ongenade bij de graaf van Vlaanderen, die de stad belegerde. Op 20 juli 1197 werd een wapenstilstand getekend door tussenkomst van Vlaamse ridders waaronder Rogier II van Kortrijk en zijn zoon Rogier III.

In een charter opgemaakt op kerstmis 1197 of 1198 bevestigt Boudewijn IX, graaf van Vlaanderen en Henegouwen, de schenking van het inkomen van 20 solidi⁵ aan de kerk van Harelbeke door *Rogerus Curtracensis castellanus* die hij van de graaf in leen hield voor het zieleheil van zijn vader Rogier I. Er wordt ook melding gemaakt van een jaarrente van 40 solidi aan dezelfde kerk geschonken door *Beatrix domina de Nivella* voor het zieleheil van Rogier II, haar ondertussen overleden echtgenoot (*mariti sui Rogeri Curtracensis junioris*) en bezet op de inkomsten van haar leen Wervik (*vulgo Werwicke*) dat ze in leen hield van de voormelde graaf van Vlaanderen. Deze akte werd o.a. medeondertekend door Zeger, kastelein van Gent, Theodoor van Beveren, Boudewijn van Komen, Bernard van Roubaix en door haar zoon Rogier (III) van Kortrijk⁶.

De kasteleins van Kortrijk bezaten op het einde van de 12de eeuw reeds eigendommen in het Land van Nevele. Zo zien we dat op 6 mei 1187 Filips, graaf van Vlaanderen, een schenking van gronden bevestigt in de parochie Zeveren door Rogier I van Kortrijk (en Gent) aan de Sint-Martinuskerk van

Papinglo⁷. Deze akte was mede ondertekend door zijn zoon Rogier II en diens broers Arnold en Gilbert⁸.

Rogier III (*Rotgeri de Cortriaco*), oudste zoon van Rogier II en kastelein van Kortrijk verbleef in april 1201 in Jeruzalem waar hij medeondertekenaar was van een charter waarbij Boudewijn IX, graaf van Vlaanderen een reeks eigendommen schonk aan diverse kloosters vooraleer hij Jeruzalem verliet⁹. Rogier III wordt voor het laatst vermeld in februari 1205 in Constantinopel¹⁰.

Met wie Beatrix van Nevele (dochter van Wouter IV) eventueel hertrouwde vonden we niet terug. Enkele bronnen vermelden een huwelijksverbintenis met Michiel (III) van Harnes (†1231). Vermits er in dit huwelijk nog sprake is van een dochter Philippa lijkt ons deze hypothese uitgesloten. Het lijkt waarschijnlijker dat het de dochter is van Beatrix van Nevele en Rogier II van Kortrijk die met Michiel van Harnes huwde. Zij heette eveneens Beatrix van Nevele en moet geboren zijn omstreeks 1170. Zij was trouwens een leeftijdgenote van Michiel (III) van Harnes. Alles lijkt erop te wijzen dat Beatrix van Nevele geen huwelijksverbintenis meer aanging. Ze werd op 9 augustus 1215 voor het laatst vermeld. Kort daarna is ze overleden aangezien haar tweede zoon Wouter (V) vanaf 19 november 1215 als burggraaf en vanaf maart 1216 als heer van Nevele staat vermeld¹¹.

Wouter V, een minderjarige heer van Nevele ad interim

Na de dood van Rogier III wordt **Wouter (V)**, de tweede zoon van Beatrix van Nevele en Rogier II van Kortrijk aangesteld als voogd van zijn twee dochters Lysbette (°ca 1193) en Maria. Wouter (V) draagt naast de titels van burggraaf van Kortrijk en heer van Nevele ook de titel van heer van Wervik.

In 1217 zal hij (*Gauthier de Nevele*) de tienden van Warcoing schenken aan het Hospitaal Notre-Dame in Doornik in ruil voor 25 bunders grond en een bedrag af te houden op de inkomsten van de tienden en andere bezittingen van het hospitaal in Warcoing. In de overeenkomst staat dat hij nog minderjarig is¹².

In 1222 stonden Wouter (*Ego, Walterus, dominus de Nivella ...*) en zijn echtgenote Maria hun kapelanij die ze in de kerk van Nevele beheerden af aan de abdij van Drongen in ruil voor een jaargetijde. Een kanunnik van Drongen moest die kapelanij bedienen en celebreerde ook de diensten in de privékapel van de heer¹³.

Volgens Sanderus overleed Wouter (V) van Nevele in 1222 en werd hij begraven in de abdij van Drongen. Drie jaar later, in 1225, worden ook Boudewijn van Nevele, bijgenaamd de Dunne (*dictus Macer*) en zijn echtgenote Beatrix in de abdij van Drongen begraven¹⁴.

IN DIENST VAN DE KONING VAN ENGELAND

In 1216 duikt een Gijselbrecht van Nevele op in Engeland. De Engelse koning John (Jan zonder Land, broer van Richard Leeuwenhart) laat op 9 maart 1216 aan zijn baljuws en getrouwen weten dat hij een vrijgeleide voor twee dagen heeft toegestaan aan de begeleiders van Arnout Hiele, Gilbert de Nevele, Ither de Rhodes, Baudouin d'Alost, Walter de Coningham en Gérard Brun naar Berckamsted in het graafschap Hertfordshire zo'n 40 kilometer ten noordwesten van Londen. Deze waren gevangen genomen door de barons die eerder tegen de koning in opstand waren gekomen.

Volgens een andere versie ruilde de koning op die dag een belangrijke gevangene voor enkele Vlaamse ridders uit de families van Nevele, van Rode, van Aalst en van Colenghem die tijdens hun overtocht van Vlaanderen naar Engeland door de barons waren gevangen genomen. Dit wijst er op dat de Engelse koning een beroep deed op of kon rekenen op de steun van meerdere Vlaamse ridders waaronder ook leden van het huis 'van Nevele'.

Berckamsted was van 1066 tot 1495 een favoriete verblijfplaats van de Engelse koningen.

Bronnen:

Wauters A., *Table chronologique des chartes et diplômes imprimés concernant l'histoire de Belgique, tome III (1191-1225)*, Brussel 1871, p. 444.

De Saint Genois J. e.a., *Messenger des sciences historiques de Belgique*, Gent, 1844, p. 74.

In 1226 staat **Maria**, de weduwe van Wouter (V) vermeld als **vrouwe van Nevele** (*Maria, relictæ Walteri castellani Cortracensis et domini de Niuela*). Wouter (V) en Maria hadden een zoon Wouter (VI)¹⁵.

Salomon Rijnvisch en Goswijn ueter Helle, twee Gentse patriciërs onderhandelen in 1226 over het toestaan van een lening aan Maria, vrouw van Nevele en haar zoon Wouter (VI). Op 2 februari 1226 vraagt Maria aan Robrecht van Bethune om als borgsteller op te treden. Het volgende jaar belooft ze in een akte om van Bethune schadeloos te stellen voor zijn borgstelling van 400 ponden Vlaams die Salomon Rijnvisch hen geleend had. Uit maart 1228 is een tweede kwijtschrift bekend van 400 ponden tussen Maria en Wouter van Nevele en Rijnvisch met Robrecht van Bethune als borg. Het is echter niet duidelijk of het hier gaat over een nieuwe lening¹⁶.

Tegenzegel (3,5 x 3,5 cm) van Maria van Nevele uit 1226.

"...TV. O /.DNE'. DE NIVELLA".

Een tegenzegel is een kleiner zegel dat als extra waarborg op de achterkant van een grootzegel werd gedrukt. Op het grootzegel zien we veelal een afbeelding van de heer of dame terwijl op het tegenzegel het wapen is afgebeeld. Hier het wapen van de familie van Kortrijk dat later ook het stadswapen van de stad Kortrijk wordt. (Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 34685)

In de charters van de graven van Vlaanderen bevindt zich een ovaalvormig zegel van *Maria, domina de Nivella* met daarop een rechtstaande dame zonder wapenschild¹⁷.

Lysbette, dochter van Rogier III wordt in december 1232 vermeld als **vrouwe van Nevele** en het jaar nadien in maart 1233 als burggravin van Kortrijk¹⁸.

In december van 1232 zal ze (in de akte Isabelle genoemd) als dame van Nevele Robrecht van Bethune ontlasten en schadeloos stellen voor de borgstelling van 100 Vlaamse ponden tegenover Dereken de Lace waartoe van Bethune zich had verbonden¹⁹.

Nevele in handen van de familie van Mortagne

MORTAGNE EN DE HEREN VAN MORTAGNE

Mortagne (met de samenvloeiing van de Scarpe en de Schelde) en omliggende gemeenten.

(Albums de Croÿ, dl. XXV, Fleuves et Rivières II 1608-09).

Mortagne, nu de Franse gemeente Mortagne-du-Nord, ligt vlak bij de Belgische grens in het departement Nord-Pas-de-Calais tussen Doornik en Saint-Amand-les-Eaux. De gemeente is 2,18 vierkante kilometer groot en telt zo'n 1600 inwoners. Het dorp is gelegen aan de samenvloeiing van de Schelde en haar bijrivier de Scarpe. Tot 1993 was de haven er van groot belang omwille van de douanediensden die er gevestigd waren.

Over de oorsprong van de naam bestaan twee versies. Volgens de eerste versie heeft de naam te maken met de moerassige grond van de streek, volgens de andere versie is de naam afgeleid van een Romeins soldaat Maurus die uit Mauretanië kwam en zich daar heeft gevestigd.

In 883 stond er een houten kasteel dat door de Noormannen werd vernield. Het werd in 928 vervangen door een stenen burcht aan de samenvloeiing van de Schelde en de Scarpe waar Roger II van Laon (890-942) zijn intrek nam. Roger II was graaf van Laon van 926 tot 931 en lekenabt van de Sint-Amandusabdij in Saint-Amand-les-Eaux van 931 tot aan zijn huwelijk in 941. Hij overleed in 942.

Omstreeks het jaar 1080 werd Gerolf van Rumes, burggraaf van Doornik, verjaagd door Evrard Radulf van Peteghem (1055-1112). Evrard Radulf veroverde ook de heerlijkheid Mortagne. Hij was de oudste zoon van Allard I van Petegem (Oudenaarde) en Eine. Hij huwde Helewidis van Mortagne, dochter van Rotrud II (1015-1080), burggraaf van Chateaudun, die sinds 1044 heer was van Mortagne en Nogent in opvolging van zijn broer Hugo die kinderloos overleed. De moeder van Evrard Radulf was afkomstig uit het geslacht *de Tournai* (van Doornik). Haar voornaam is niet gekend maar zij was de zuster van bisschop Radbod (Radulfus) II van Noyon-Doornik.

Naast Mortagne-du-Nord bestond de heerlijkheid nog uit de volgende gemeenten: Flines-lez-Mortagne, Maulde, Château l'Abbaye, Bruille, Laplaigne, het zuidelijk deel van Hollain en Espain (Bléharies).

Evrard Radulf I werd erfelijk burggraaf van Doornik en nam de naam *van Mortagne* aan. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Walter (1076-1137). Daarna komen Evrard Radulf II (1100-1166), gehuwd met Richilda, dochter van Boudewijn II, graaf van Henegouwen. Hun oudste zoon Evrard Radulf III (1125-1190), heer van Mortagne en burggraaf van Doornik was eerst gehuwd met Mathilde van Bethune. Na haar overlijden huwde hij Gertrude van Montaigu. Uit dit huwelijk werd Boudewijn I van Mortagne (1160-1213) geboren. Hij huwde met Hildegard de Wavrin (1170-1213). Zij zijn de ouders van Evrard Radulf IV (1190-1259).

Evrard IV Radulf had bij zijn eerste vrouw Lysbette van Edinghen één kind Arnold. Hij erfde als oudste zoon de titel van burggraaf van Doornik. Bij zijn tweede vrouw Lysbette van Nevele, burggravin van Kortrijk en vrouwe van Nevele en Warcoing, had hij drie kinderen: Evrard, Michaël en Rogier. De kinderen uit het tweede huwelijk erfden de bezittingen en de titels van hun moeder.

Het kasteel van Mortagne werd door de eeuwen heen meerder malen verwoest en heropgericht tot het op 8 november 1918 definitief werd vernield door het Duitse leger.

Bronnen:

Website Mortagne-du-Nord: www.mortagnedunord.fr

van Elslande R., *De familie Radulf van Mortagne, burggraven van Doornik en Kortrijk (962-1312)*

(De jaartallen tussen haakjes zijn de vermoedelijke jaartallen van geboorte en overlijden).

Lysbette van Nevele huwt de burgraaf van Doornik

Zegel (3,5 x 5,5 cm) van Lysbette van Nevele uit 1232. "S ELISAB VXORIS E CASTE". (Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 18664)

Lysbette of Elisabeth van Nevele (de dochter van Rogier III gehuwd met een dame uit het huis van Warcoing), vrouwe van Nevele en Warcoing en burggravin van Kortrijk huwde met ridder **Everard Radulf (IV), burgraaf van Doornik en heer van Mortagne** (°ca. 1192-†ca. 1226) zodat de heerlijkheid Nevele nu in handen kwam van de burggraven van Doornik.

Voor Everard Radulf was het zijn tweede huwelijk. De titels van burgraaf van Doornik en heer van Mortagne zullen later overgaan naar zijn zoon Arnulf uit zijn eerste huwelijk met Lysbeth van Edinghen. Lysbette van Nevele en Everard Radulf hadden minstens vier kinderen: Michiel, Everard-Radulf (V), Rogier van Spiere en Richilde van Doornik.

In hun charters noemden de heren van Mortagne zich graag "*... princes des Tournaisiens par la divine Providence, et selon des décrets éternels en*

avaient ordonné.“ Evrard Radulf (IV) had de reputatie van nature uit gewelddadig en koppig te zijn en een conflict niet te schuwen. Zo verbood hij de inwoners van Doornik om de landerijen van het kapittel van de kathedraal te bewerken wat hem de excommunicatie kostte, uitgesproken door Walter de Marvis, bisschop van Doornik. In de loop van 1222 zal hij zich opnieuw verzoenen met de bisschop²⁰.

Zegel (7,5 x 7,5 cm) van Everard IV Radulf, burggraaf van Doornik en heer van Mortagne, echtgenoot van Lysbette van Nevele uit 1219. “/ SIGILLVM . EVER / ARDI . RADOL” (Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 980)“

Everard Radulf (IV) overleed omstreeks 1226. Lysbette of Ysabelle²¹ was nog in leven in oktober 1244 samen met haar tweede echtgenoot **Wouter de Ligne**, die zich heer van Nevele liet noemen²², maar was overleden in 1246, daar haar zoon Michiel in dat jaar zich heer van Nevele noemde.

Jaren later, in een akte van februari 1261 waarbij Margaretha, gravin van Vlaanderen en Henegouwen, alle verworvenheden van de Sint-Maartensabdij van Doornik in haar rijk opsomt en bekrachtigt, vinden we de naam van *Ysabelle domine de Nivella* nog eens vermeld in verband met gronden die ze ooit bezat in Warcoing²³.

Michiel van Nevele schonk in 1246 alle rechten die hij had op vier stukken land in Raulenghen in de parochie Saint-Léger (Henegouwen) aan de Sint-Maartensabdij van Doornik²⁴. In augustus 1247 staat Michiel als heer van Nevele vermeld als getuige wanneer Hugo van Materghem de schenking van zijn vader Willem van verschillende tienden o.a. in Vinkt en Zeveren bevestigt aan de Sint-Baafsabdij van Gent²⁵. Michiel overleed zonder nakomelingen vóór 23 november 1255²⁶.

Rogier van Spiere

De figuur van de derde zoon Rogier van Spiere dienen we hier toch ook eventjes te belichten. Hij werd de eerste heer van Spiere vanaf ongeveer 1250 tot 1276 en was gehuwd met Helwidis van Trazegnies. Doornik was tijdens het ancien régime verdeeld in twee entiteiten: Basse-Court et baronnie d'Espierres, gehouden van het feodale hof van Maire bij Doornik en het Hoge Hof van Spiere in leen gehouden van Nevele of Ronsevaal. Rogier erfde Spiere van zijn moeder en la Basse-Court van zijn vader. Als leenman van de graaf van Vlaanderen trad hij regelmatig op in zijn naam bij geschillen, leningen aan edelen en vorsten en als landmeter. Als diezelfde Rogier van Mortagne, heer van Spiere, op 16 mei 1275 zijn laatste wilsbeschikking opstelt staat Beatrix van Brabant, de weduwe van de graaf van Vlaanderen en dame van Kortrijk, vermeld als eerste uitvoerder van het testament gevolgd door *Radoul, Sgr. de Niviele*²⁷. De andere uitvoerders zijn Hellin van Komen de prior van de predikheren van Rijsel en zijn neef Jan van Mortagne de burggraaf van Doornik²⁸. Het is via Rogier dat omstreeks 1250 Spiere onder het leenhof van Nevele werd gebracht²⁹.

Everard Radulf (V) van Mortagne

Na het kinderloos overlijden van zijn oudste broer Michiel werd **Everard Radulf (V) van Mortagne** (°ca. 1227 en †na 20-5-1276), tweede zoon van Everard Radulf (IV) en Lysbette van Nevele burggraaf van Kortrijk en heer van Nevele. Hij huwde met Johanna van Bethune (°ca. 1230), dochter van

Willem II, heer van Meulebeke en Loker en Elisabeth van Roesbrugghe. Johanna was de jongere zuster van Mahaut van Bethune, de burggravin van Rijsel.

Zegel (5,5 x 5,5 cm) van Everard V Radulf van Mortagne, burggraaf van Kortrijk en heer van Nevele uit 1256. (Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 7555)

Uit het huwelijk van Everard Radulf (V) met Johanna van Bethune kennen we een aantal kinderen o.m. Wouter (VII), Willem van Nevele, heer van Oosthove te Wervik, Roeland, heer van Rumbekke³⁰, Michiel en Isabella.

Tussen de heren en dames van Nevele en de abdij van Drongen heerste steeds een goede verstandhouding. Onder Everard Radulf (V) ontstond er in 1267 echter een conflict over het dagelijks aantal te celebreren missen in de kerk van Nevele. Naast een vroeg-, hoog- en kapelanijmis en bepaalde liturgische handelingen op kerkelijke feestdagen wilde de heer van Nevele dat de abt van Drongen de hoogmis kwam opdragen op het feest van de heilige Mauritius, de patroon van Nevele. Vermits de eisen van de heer door de abt werden betwist, werd de zaak voorgelegd aan twee scheidsrechters, de proost van het Gentse Sint-Veerlekapittel en de aartsdiaken van Doornik die op 3 juni 1267 een vonnis velden waarbij het aantal vroegmissen werd beperkt tot drie per week en waarbij de abt vrijgesteld werd van de hoogmis op te dragen op het naamfeest van de patroonheilige. Dit besluit wordt op 23 augustus 1268 aangepast met de toelating om ook een mis op te dragen in het hospitaal te Nevele³¹.

Radous sire de Niviele staat op 20 juli 1270 in Doornik vermeld als medeondertekenaar van de uitspraak van een geschil tussen de Sint-Maartensabdij van Doornik en de heer van Cysoing waarbij zijn broer Rogier als scheidsrechter optrad³².

Everard Radulf (V) vangt bot op 15 juli 1273 als hij zijn aanspraken wil laten gelden op de gerechtsheerlijkheid te Sint-Martens-Latem. Tegen de zin van de heer van Nevele gaf gravin Margaretha van Vlaanderen (1202-1280) aan Clais, de baljuw van Gent, de opdracht om de gerechtsheerlijkheid³³ over te dragen aan de Sint-Baafsabdij van Gent.

In de *Pairies du Hainaut* van de Saint-Genois vindt men een oorkonde opgemaakt op 29 februari 1275 waarbij *Evrard Radou, sire de Niveles*, erkent aan zijn broer *Roger de Mortagne* de som van 300 ponden schuldig te zijn. Hij belooft de schuld te vereffenen op de dag wanneer men *Invocavit me* zingt (eerste zondag van de vasten)³⁴.

Op 17 februari 1277 doen Jan van Mortagne, kastelein van Kortrijk, en zijn broer Robert van Mortagne, heer van Spiere, afstand van de roerende goederen die hen werden nagelaten door Rogier van Mortagne. Als medeuitvoerder van de wilsbeschikking staat de heer van Nevele (*Radoul, Sgr. de Niviele, son frère*) vermeld³⁵.

Nog in 1277 vinden we Everard-Radulf geciteerd als *Dominus Radulphus de Nivella* samen met Jan en Filip van Akspoole in verband met het overbrengen van de relieken van de heilige Landrada naar Aalter³⁶.

Begin 1279 was Everard (V) Radulf overleden en wordt hij opgevolgd door zijn oudste zoon Wouter (VII).

Na de dood van haar man ontstond een conflict tussen Johanna van Bethune (van Nevele) en Beatrix van Brabant ook Beatrix van Kortrijk³⁷ genoemd, de weduwe van de graaf van Vlaanderen.

In een niet gedateerde persoonlijke brief³⁸ laat de dame van Nevele aan de gravin-weduwe weten dat ze de 300 ponden die de gravin van haar opeist niet zal betalen omdat er valsheid in geschrifte is gepleegd. Johanna had te goeder trouw haar zegelring toevertrouwd aan *Wautier dou Ham*, haar schoonzoon, baljuw van Kortrijk, die er blijkbaar misbruik had van gemaakt. Toen de baljuw en de gravin-weduwe haar hadden aangesproken over het aanstaande huwelijk van haar dochter haalde Johanna haar geringe inkomsten en weinige bezittingen aan waarop gravin Beatrix zou gereageerd hebben dat 50 ponden voldoende waren en dat zij de rest zou bijpassen. Johanna beklaagt zich in dit schrijven ook over de beschuldigingen en beledigingen die Beatrix uitspreekt aan het adres van haar dochter.

Het taalgebruik in de brief is opvallend en uiterst ongewoon voor die tijd omdat Johanna van Nevele alle klassieke, eerder kruiperige beleefdheidsformules in dit schrijven achterwege laat.

In het kort schrijft ze het volgende:

“Ge moet weten dat ik u niets schuldig ben. Ik geloof ook niet dat u me een bewijsstuk kunt voorleggen. Zelfs als legt u me het voor dan geloof ik het toch niet en ik blijf volhouden dat het vals is. Ik heb inderdaad mijn zegel aan Wouter van Hamme, de schoonzoon die u me hebt opgedrongen gegeven. Ik ben meer gevoelig voor uw verwijten dan aan alle geschenken die u aan mijn dochter hebt gegeven.” Ze besluit de brief dat wat haar betreft, ze nooit iets zal betalen en onderwerpt zich aan het oordeel van de graaf van Vlaanderen en eventueel aan dat van de koning van Frankrijk. Welke waren nu de achtergronden van deze vete? Er was vooreerst het testament van de schoonbroer van de dame van Nevele, Rogier van Mortagne waarin Beatrix van Kortrijk als eerste rechthebbende is vermeld. Beatrix haastte zich om voor hem een prachtig monument op te richten in de kerk van Spiere.

Beatrix van Kortrijk meende ook dat zij het recht had om de dochters van de heer van Nevele, die kastelein van Kortrijk was geweest, uit te

huwelijken, wat ze ook deed. Zo huwde ze de oudste dochter uit aan Geeraert van Rode en de andere aan een van haar dienaars Wouter van Hamme die baljuw was van Kortrijk en Brugge. De gravin-weduwe maakte zich sterk dat ze erover ging waken dat de clausules over de bruidsschat zouden uitgevoerd worden door hen die er toe gehouden waren.

Johanna, hierdoor gekrenkt in haar eer toonde weinig respect voor Beatrix en zal in een charter van 17 april 1281 de uitvoering van haar testament toevertrouwen aan graaf Gwijde van Dampiere omdat ze de gravin-weduwe voor geen haar vertrouwde³⁹.

Johanna van Bethune (van Nevele) overleed vermoedelijk in 1281 of 1282.

Wouter (VII) en Willem van Nevele, de neven en de vertrouwelingen van de graaf van Vlaanderen.

Bloedverwanten van de graaf van Vlaanderen

Weinige Vlaamse edelen worden zo veelvuldig vermeld in de Vlaamse oorkonden en beschrijvingen van het einde van de 13de en het begin van de 14de eeuw als Wouter en Willem van Nevele. Via hun moeder Johanna van Bethune waren ze de neven van Robrecht van Bethune, de oudste zoon van graaf Gwijde van Dampierre met Machteld van Bethune. Tussen het drietal was er niet enkel de familieband maar er was ook een sterke vriendschapsband. Robrecht vernoemde hen ook vaak als neef of zelfs broer. De vermelding *mon frère* die Robrecht soms figuurlijk gebruikte legt de nadruk op het belang dat hij hechtte aan hun bloedverwantschap en hun onvoorwaardelijke trouw aan hem.

Wouter (VII) van Mortagne, heer van Nevele werd geboren ca. 1260 en droeg voor het eerst de titels van burggraaf van Kortrijk en heer van Nevele in april 1279.

In zijn studie over het diplomatiek personeel van de graven van Vlaanderen gedurende de 13de eeuw schrijft Donald E. Queller (1925-1995), professor geschiedenis aan de universiteit van Illinois in Urbana-Champaign, dat Wouter van Nevele, naast kastelein van Kortrijk, ook baron van Vlaanderen was. Hij was tevens baljuw van Rijsel in 1280 en van 1289 tot 1291⁴⁰. In 1290 staat hij *als Watiers de Nevele, bailli de Lille* vermeld bij de verkoop van gronden die eigendom waren van de graaf van Vlaanderen⁴¹.

Zegel (7,5 x 7,5 cm) van Wouter van Nevele, burggraaf van Kortrijk en heer van Nevele uit 1279 " + Sr. WATI ... SEIGNEUR ... NIVELE ... STELAIN DE COURTERAI" (Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 18722)

Tegenzegel (3 x 3 cm) van Wouter van Nevele, burggraaf van Kortrijk en heer van Nevele uit 1279. "+ Sr. WATIER DE NIVELE CHEVALIER" (Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 18723)

Als heer van Nevele en kastelein van Kortrijk, bevestigt Wouter op 9 april 1279 dat hij Gwijde graaf van Vlaanderen en markies van Namen ontheft van het betalen van een jaarlijkse rente van 400 ponden Vlaams waarvoor de graaf zich geëngageerd had als borg ten voordele van dame Mahaut, kasteleine van Rijsel, voor haar zoon Jan, kastelein van Rijsel en neef van Wouter van Nevele. Een rente die Jan moest betalen aan zijn moeder als douairière die haar was toegewezen op de bossen van Plouich⁴².

Later op het jaar koopt *Watier de Niviele* gronden en weiden aan van Jacques du Loket en schenkt een deel ervan aan de Sint-Maartensabdij van Doornik. Deze verkoop en overdracht zal op 27 november 1284 worden bevestigd door de schepenen van Froyennes⁴³.

In 1282 ontstaat een discussie tussen het Kortrijkse kapittel en de parochiepriesters van de Sint-Maartensparochie over de bestemming van de inkomsten en de offeranden. In het akkoord dat wordt overeengekomen wordt gewag gemaakt van een kapel die kastelein Wouter (VII) liet oprichten op de Sint-Maartensparochie in Kortrijk⁴⁴.

In januari 1284⁴⁵ bevestigt *Woutre, here van Nevele, borchgrave van Corterike* dat Rogier van Moeskroen een hypothecaire rente verkocht heeft aan *Notre Dame op doye* (Klein Begijnhof ter Hoyaen in Gent) bezet op het Noerthout⁴⁶.

Wouter (VII) huwde met Johanna van Beveren, vrouw van Pamel, dochter van Diederik, heer van Diksmuide en Beveren en Margaretha de Brienne en kreeg op 12 juni 1284 honderdtwintig bunders land gelegen in Diksmuide die zijn schoonbroer hield als leen van graaf Gwijde van Dampierre en het volledige allodiaal⁴⁷ grondgebied van Poesele, als huwelijgscadeau van zijn schoonbroer⁴⁸. Uit deze echtverbintenis zijn drie kinderen gekend: Robrecht, Willem en Johanna. Er is ook regelmatig sprake van een Jan van Nevele die soms als heer van Nevele vermeld staat⁴⁹.

Nog in 1284 ondertekent Wouter de goedkeuring tot het versterken van de stadsmuren van Kortrijk en Gent⁵⁰.

Zegel (4 x 7 cm) van Johanna van Beveren echtgenote van Wouter van Nevele, burggravin van Kortrijk en dame van Nevele uit 1297. "+ S' . IOHANNE : CASTELLANE : [CV]RT'CEN : DNE : DE : NIVELLA" (Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 1432)

Tegenzegel (3 x 3 cm) van Johanna van Beveren echtgenote van Wouter van Nevele, burggraaf van Kortrijk en heer van Nevele uit 1297. "+ . FILIE : DNI : DE : BEVERNE" (Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 1433)

Op 12 maart 1286 bevestigt de officiaal van Doornik de verbintenis aan de Sint-Martensabdij van Doornik aangegaan door Walter de Grangia van de tiende van Gullegem en Izegem die hij houdt van de heer van Nevele⁵¹.

Georges, Berars en Henri Royer en Hubert Raioul, Lombarden afkomstig uit Asti verklaren op 26 oktober 1286 dat Wouter, kastelein van Kortrijk en heer van Nevele aan hun huis te Kortrijk 1.700 Vlaamse ponden schuldig is waarvan 700 ponden voor Beatrix, dame van Kortrijk en weduwe van Willem graaf van Vlaenderen⁵².

Enkele jaren later komt Wouter in conflict met de Sint-Maartensabdij en het Hospitaal Notre-Dame te Doornik omdat hij zonder hun toelating verdedigingswerken liet uitvoeren in de moerassen van de Wele en weiden van Loket in Froyennes. In naam van de Franse koning stelde Jehan Malingres, provoost van Saint-Quentin en Ribemont op 6 november 1286 de beide instellingen in het gelijk⁵³.

Op 17 april 1287 wordt bevestigd dat Wouter van Nevele en zijn vrouw Johanna voor Henricus van Ayshove, de notarisklerk van het Hof van Doornik, verklaard hebben dat ze op 15 oktober 1283 hun gronden en bezittingen in Warcoing opgeven ten voordele van Beatrix van Kortrijk, de weduwe van Willem, graaf van Vlaenderen voor een som van 3.000 ponden parisis die hij haar schuldig was en dat deze overeenkomst geldig blijft zolang Beatrix leeft⁵⁴.

Als de Gentenaars in 1290 op verscheidene plaatsen van de stad en vooral aan de Braampoort extra versterkingen aanbrengen gebeurt dit met de goedkeuring van Robrecht van Bethune en Wouter van Nevele die kort daarna ook rond Kortrijk versterkingen laat aanbrengen⁵⁵.

Tijdens een bijeenkomst in juni 1292 in Bergen in de tuinen van de weduwe van de heer van Beaumont vertegenwoordigen Rogier van Gistel, Nicholas de Strée, kapelaan van de graaf en Wouter van Nevele graaf Gwijde van Dampierre in verband met een overeenkomst tussen de graaf van Vlaenderen en deze van Henegouwen waarbij beide het compromis van Jean, bisschop van Luik, die als scheidsrechter optrad, hadden aanvaard. Door het overlijden van de bisschop bestond er volgens graaf Gwijde geen overeenkomst meer en daarom wilde de graaf een nieuwe scheidsrechter in deze zaak. De graaf van Henegouwen liet via de heer van Beaumont weten dat hij hierover eerst moest overleg plegen met zijn raad en met de bisschop van Metz. Bij de aanwezigen op deze bijeenkomst staan nog vermeld ridder Willem van Nevele en een schildknaap *Etienne, dit de Wautier de Nivelle*⁵⁶.

Op 22 mei 1293 vinden we als een van de zeven grafelijke raadgevers *Watiers, sire de Niviele, chevalier* op een oorkonde van Gwijde, graaf van Vlaanderen. De graaf wijst hierin de eis af van ridder *Gossuin de Bruyelle* om een *droit de relief* te ontvangen bij het overlijden van elke pastoor voor de eigendommen die de Sint-Maartensabdij bezit op het grondgebied van Broyelle (Douai)⁵⁷.

Nog in 1293 vinden we de getuigenis en het oordeel van de barons van Vlaanderen, zijnde de graaf van Nevers, de heer van Oudenaarde en Arnout zijn zoon, Jan van Eine, Hellins de Cisoing, Thomas van Rijsel en Wouter van Nevele (*Watier de Niviele*), in verband met het overlijden van zekere Gillion en Gossuin die werden gedood tijdens het onderzoek door het gerecht van Saint-Amand naar de moord op *Watier de Gaure*. Vermits niemand er het fijne lijkt van te weten zal er ook niemand vervolgd worden in deze zaak⁵⁸.

Bij een erfenisgeskil tussen de erfgenamen van de heer van Oudenaarde in april 1294 wordt de beslissing van graaf Gwijde van Dampierre mede gezegeld *par ses hommes Bers de Flandre* Hellin de Cysoing en de ridders Raas van Gavere en Wouter van Nevele⁵⁹.

De ridders *Crétien van Snellinghem* en Wouter, heer van Nevele, bevestigen in juni 1295 per brief aan graaf Gwijde dat zij zich akkoord verklaren met het bedrag dat hij hen toewijst voor de splitsing van de graafschappen Vlaanderen en Henegouwen en de graafschappen Henegouwen en Namen⁶⁰.

Op Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartdag van 1295 belooft '*Gauthier, châtelain de Courtrai, Chevalier, et Sire de Nivelle*', om Gwijde van Dampierre, graaf van Vlaanderen schadeloos te stellen voor zijn borgstelling bij het geld dat hij had geleend bij een zekere René Roier en andere Lombarden⁶¹.

Dominis Waltero domino de Nivella, Johanne de Gavre militibus staan in 1296 als getuigen en enige ridders vermeld in een akte van graaf Gwijde van Vlaanderen waarin hij belooft het klooster en de eigendommen van de abdij Ter Doest in Lissewege te beschermen⁶².

Koning Filips de Schone laat op 28 februari 1296 in Parijs een charter opmaken waarbij hij Wouter van Nevele, abt Jan van de Sint-Pietersabdij te Gent en meester Raoul de la Harecour, kanselier van de koning, aanstelt om de kosten vast te stellen van de Gentenaars die geleden hebben onder de vernielingen en de diefstallen in hun woningen. Hij merkt erbij op dat de eventuele kosten moeten gedragen worden door de stad⁶³.

Wouter en Willem van Nevele bevestigen op 14 november 1296 in Dendermonde hun zegel op een document van Robrecht van Bethune waarbij hij een opgelegde boete ten laste van een zekere *Gillebert Musecueninch*, inwoner van Gent, vermindert⁶⁴.

Wouter, heer van Nevele, is op 2 maart 1297 in de Sint-Pietersabdij te Gent een van de vier opgeroepen getuigen van graaf Gwijde van Dampierre bij de samenstelling van de gevolmachtigden die hem zullen vertegenwoordigen bij het Hof in Rome in zijn zaak tegen Filips de Schone, Jean de bisschop van Doornik, Leonard de provoost van Brugge en het klooster van Mesen. Dezelfde dag is de heer van Nevele ook getuige bij de aanstelling door de graaf van Jan van Menen als gevolmachtigde van de graaf om in zijn plaats te antwoorden op de dagvaardingen en provocaties ten aanzien van zijn persoon. Van Menen krijgt hiervoor uitgebreide volmachten om zijn taak naar behoren te kunnen vervullen vooral in het geschil van de graaf met de abdis, het klooster en het kapittel van Mesen⁶⁵. In het voorjaar van 1297, nadat hij Maldegem had verwoest met de hulp van de Bruggelingen, organiseerde Karel van Valois, broer van koning Filips de Schone, een expeditie naar Gent waar hij hoopte de graaf van Vlaanderen te treffen. De graaf was er niet en hij keerde terug naar Brugge. Op de terugweg werden Nevele en twaalf andere dorpen in de omgeving geplunderd en in brand gestoken⁶⁶.

Als de troepen van Filips de Schone op 23 juni 1297 Rijsel belegeren wordt de stad o.a. verdedigd door Wouter en Willem van Nevele, hun schoonbroer Geraard van Rode en hun verwanten Willem van Mortagne en Raas van Liedekerke⁶⁷. Wouter van Nevele zal op 25 augustus 1297 de capitulatie van de stad meeondertekenen. Drie weken later, op 13 september 1297 bevestigt Robrecht van Bethune aan Jakemon de la Tour uit Rijsel dat hij hem 7 ponden 10 schellingen 6 deniers zal betalen voor de uitgaven gedaan door *monseigneur Guillaume de Nevele* tijdens de verdediging van Rijsel⁶⁸.

In de herfst van 1297 vinden we Wouter terug bij de Vlaamse onderhandelaars met de vertegenwoordigers van Edward I van Engeland in verband met de oorlog met Frankrijk⁶⁹.

In de ban van de kerk

Paus Bonifacius VIII schrijft op 7 oktober 1297 aan de aartsdiakens van Henegouwen en aan Jean de Marle kanunnik van de kerk van Cambrai, dat Robrecht de oudste zoon van de graaf van Vlaanderen, Willem van Nevele

en nog vijf andere edelen hem hebben uiteengezet dat zij, leken uit het diocees van Doornik, door de Official van Doornik valselijk beschuldigd zijn om een huis dat eigendom is van de bisschop en de kerk van Doornik te bezetten of te laten bezetten. Ze werden door de Official gedagvaard maar weigerden zich naar Doornik te begeven of een afgevaardigde te sturen omwille van de vijandige houding die aldaar tegen hen heerst. Daarom besloten ze zich tot Rome te wenden in dit geschil. Ondanks dit beroep werden ze door de Official geëxcommuniceerd en "*frappé leur domaines avec l'interdit ecclésiastique*". De paus beveelt de bovenvermelde personen om een onderzoek in te stellen en een beslissing te nemen⁷⁰. In een pauselijke bulle van 13 december (in Rome) van hetzelfde jaar beveelt de paus aan de Official van Doornik en de aanklagers om binnen de acht dagen na ontvangst van de bulle de excommunicatie ongedaan te maken en de gevolgen ervan op te heffen omdat ze zonder enig motief zijn ingevoerd⁷¹. Nog op 13 december 1297 vaardigt paus Bonifacius VIII een bulle uit waarbij hij beveelt om de excommunicatie op te heffen van Robrecht, oudste zoon van de graaf van Vlaanderen, ridder Wouter van Nevele, Guillaume de Ultrabecam, Wautier de Aga, Jan van Poelaere, Jean de Brolio en Colard Lecasière omdat ze zonder geldig motief werd uitgesproken⁷².

Onvoorwaardelijke trouw aan de graaf en zijn zoon

De verhouding tussen de neven Robrecht van Bethune en Wouter en Willem van Nevele verloopt opperbest. Zo lezen we in een charter van 25 maart 1298 in Gent dat de oudste zoon van graaf Gwijde, belooft om zijn neef *monseigneur Wautier, seigneur de Nivelles, châtelain de Courtrai*, bij zijn eerste verzoek de som van *267 livres d'arthesiens, monnaie de Flandre* te betalen voor de paarden die Wouter heeft geleverd aan Robrecht en ook voor de paarden die gestorven zijn in zijn dienst. Dit alles volgens de rekening die Wouter gaf aan monseigneur Otton, de kapelaan van deze laatste⁷³.

De volgende dag, in een akte opgemaakt op 26 maart 1298 in de Gentse Sint-Baafs-abdij, zien we dat Robrecht borg staat voor *20 livres d'arthesiens, monnaie de Flandre*, geleend door zijn neef Willem bij Daniel de le Lys. De dag daarop (27 maart-de donderdag voor Pasen⁷⁴) belooft Robrecht dat hij aan de weduwe van Jean Langele 520 ponden arthesiens, Vlaams geld zal terug betalen, bezet op de tol van Dendermonde die zij ontleend heeft voor hem. Een bedrag had zij overhandigd had aan Willem van Nevele. En

nog op 27 maart is Willem als tussenpersoon nog eens vernoemd in een transactie waarbij Robrecht belooft 21 marcs te betalen aan ridder Wouter van Welle die deze som ontleend heeft voor de betaling van rundsvlees te Damme dat ze ontnomen hadden van de Friezen⁷⁵.

Op 14 juni van hetzelfde jaar erkent Willem 66 ponden 11 s. ontvangen te hebben van zijn neef Robrecht. Al deze leningen en betalingen lijken erop te wijzen dat de financiële toestand van Willem niet zo schitterend was op dat moment⁷⁶.

Tussen november 1298 en maart 1299 is er in een proces gevoerd voor het gerechtshof van Cambrai melding van een zekere Everard de Nevele. Hij is advocaat in een rechtszaak gevoerd door *Gauthier d'Enghien*, gehuwd met Yolande, de dochter van Robrecht van Vlaanderen tegen Guillaume de Bailleul en Raas van Gavere die zich hadden borg gesteld voor de bruidsschat⁷⁷. Zijn graad van verwantschap met Wouter en Willem is niet gekend.

In 1299 staan Wouter, heer van Nevele en Willem van Nevele in meerdere akten als getuige vermeld o.a. in verband met een overeenkomst tussen de graaf en de stad Gent i.v.m. de rechtspraak in de stad⁷⁸. En een brief van graaf Gwijde waarbij hij op 11 maart 1299 aan de graaf van Holland het beheer terug schenkt van de Zeeuwse eilanden draagt het zegel van Wouter van Nevele⁷⁹.

Op 1 april 1300 verkoopt Robrecht van Bethune aan de stad Gent voor de som van 4.000 ponden Vlaams de gronden van de *Mude et de Sainte-Marie*⁸⁰ gelegen nabij Gent met uitzondering van de rechten die hij er heeft en het ammanschap. Deze verkoop moest een einde maken aan de jarenlange betwistingen tussen de graaf en de stad over deze gronden. De overeenkomst werd getekend in het bijzijn van heel wat getrouwen van Robrecht waaronder *Guillaume de Nevele, chevalier en Wautier sire de Nevele, châtelain de Courtrai*.

Dezelfde dag geeft Hugo, heer van Zottegem '*sBorgsgraven gherechte* die hij in leen hield van graaf Robrecht aan de graaf terug. In ruil hiervoor krijgt hij het kasteel van Saeftinghe met hoge en lage justitie en alle afhankelijkheden. Deze ruil/overdracht gebeurt met de goedkeuring van zijn vader Geert en zijn neven en vrienden. Bij de familie van Robrecht langs moeders zijde, staan Wouter, heer van Nevele en kastelein van Kortrijk, en ridder Willem van Nevele vermeld⁸¹.

Op 14 mei 1300 erkent ridder Willem van Nevele de krijgsuitgaven die Jan de Haghemuter, baljuw van Dendermonde voor hem heeft gedaan in het Dendermondse⁸².

WOUTER EN WILLEM VAN NEVELE IN EEN OUDE KRONIEK

In Lodewijk van Velthems (ca. 1260/1275 - na 1317) voortzetting van de Spiegel Historiae van Jacob van Maerlant (1230-1300) vinden we voor het jaar 1297 de vermelding van Wouter, heer van Nevele, en zijn broer Willem. Wouter was in november 1297 een van de belangrijkste onderhandelaars van graaf Gewijde van Dampierre. Bij Willem gaat het over de barre omstandigheden tijdens zijn opsluiting in de gevangenis van Nonette in 1300.

De *Spiegel Historiae* (1248-1316) is een kroniek begonnen in de dertiende eeuw door Vincent van Bauvais en in het Middelnederlands vertaald en bewerkt door Jacob van Maerlant en aangevuld door Lodewijk van Velthem in de veertiende eeuw.

... ..
*Her Wouter van Nevele volgede herde,
Ende mijn here van Oudenaerde,
Ende van Robays die here, ter vaerd,
Ende mijn her Rase Mulard*

... ..
*Te Vallerge ten (N)on(n)ette
Lach mijn heer Willem, in swerre letten,
Van Nevele, ende oec lach hier
Van Gistele, mijn her Rogier,
Ende mijn her Philips van Expole,
Hi lach mede in dese dole*

... ..

Bronnen:

Lodewijk van Velthem, Jacob van Maerlant, Herman vander Linden, Willem de Vreese, Paul de Keyser, Adolphe van Loey, Hayez, drukker der K. Academie van België, 1931, p. 245 en 247.

In de val gelokt

Op 24 mei 1300 werden Wouter en Willem van Nevele door toedoen van Karel van Valois in Frankrijk gevangen gezet door koning Filips de Schone: *“De grave Gwy te Parys commende ende veraderlyc bedroghen ende gheleet van Karele van Valois, met Robrecht van Nyvers ende Willem heere*

van Nevele, zine twee zonen met veertigh ruders, ende zeven heerelike poerters, drie van Ghent, twee van Brugghe ende twee van Ypre, de coninck Philips dit vernemende dat de grave Gwy in Paris was, wierdt onridelike ontsteken met gramscepen, hi enwildese noch sien noch hoeren, maer hy beval dat men den grave Gwy voeren soude te Compiengen in de vanghenesse, Robrecht de grave van Nyvers in den groten toor te Borges, ende Willem de heere van Nyvelle in Normandien, ende elken ridder voeren in diversche vanghenessen, zo dat zy deen dander niet vertroesten zouden, ende oec om den coninghinnen wille, die de Vlaminghen zeere leet hadde, omdat haer grotheere ende twee van haren overooms waren in Vlaenderen ghevangen van Philips van Elsaten, ende twee bastaerden van haren overooms waren in Vlaenderen onthoeft ende up raeden gestelt, up de zeekant, van Philips van Elsaten.” Uit het jaarboek van Ieper van 1298 vernemen we dat Wouter van Nevele tot de zeven eerder vermelde heerlijke poorters behoorde⁸³. Het valt wel op dat in deze kroniekschrijving Willem vermeld wordt als heer van Nevele en niet Wouter.

Naast Wouter en Willem van Nevele werden ook hun neef Willem van Mortagne en hun schoonbroer Geraard van Rode (Schelderode), gehuwd met Isabella van Nevele gevangen gezet. Willem werd samen met vijf andere ridders, waaronder Filip van Akspoel, opgesloten in de gevangenis van Nonnette in Auvergne⁸⁴.

De restanten van het kasteel van Nonette waar Willem van Nevele in 1300 werd gevangen gezet. (Foto: Loomji France, 2014)

Willem van Nevele kreeg het zwaar te verduren. In Nonette werden ze gevangen gezet in een toren, in de ketens geslagen en met de dood bedreigd door hun bewaker Guillaume de Rosières die enkel op een bevel van de koning wachtte om hen te onthoofden en er regelmatig bij vertelde dat hij dit maar al te graag zelf zou doen.

Wouter werd opgesloten in de gevangenis van Falaise in Normandië met vier andere ridders: Arnold van Oudenaarde, Alaard van Robaais, Raas Mulaert en Jan van Bondues. Ze werden bewaakt door acht soldaten onder de leiding van een zekere Jean Morel. In Falaise moesten ze instaan voor hun eigen voeding en werden ze onderworpen aan een streng regime. Net zoals in de andere gevangenissen trachtten ze hun bewakers mild te stemmen door voor hen geschenken te laten overkomen zoals tapijten, gestreepte lakens en koeien uit Vlaanderen. Wouter van Nevele schonk een cipier een rente van 25 ponden op voorwaarde dat hij hem de nodige eer bewees.

Het kasteel van Falaise waar Wouter van Nevele in 1300 werd gevangen gezet. (Foto: Binicaise)

Andere Vlaamse heren en ridders uit de omgeving van Nevele die gevangen genomen werden waren: Michael van Lembeke en Willem van Huise (in Loudun), Wouter van Lovendegem (in Niort), Jan van Lembeke (in Montlhéry) en Wouter van Maldegem (plaats niet bekend)⁸⁵.

Vermoedelijk overleed Wouter van Nevele in gevangenschap. Na 1300 vinden we van hem geen enkele vermelding meer terug.

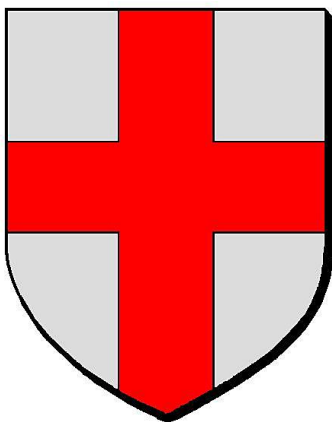
Uit oude documenten blijkt dat de Mortagnes, burggraven van Doornik, tijdens de 13de eeuw permanent de zijde kozen van de Franse koning Filips de Schone in zijn geschillen met de Graaf van Vlaanderen. Toen vele edelen in 1302 de zijde van de Graaf kozen was de Franse koning bevreesd dat ook de heren van Mortagne en hun vazallen definitief de kant van de graaf van Vlaanderen zouden kiezen. Via financiële overeenkomsten trachtte de koning dit te voorkomen⁸⁶. Een voorbeeld van een dergelijke maatregel wordt o.a. aangehaald door prof. Prevenier. Hij haalt een geval aan van juni 1297 waarbij Maria, vrouwe van Mortagne en kasteleine van Doornik, al haar bezittingen voortaan rechtstreeks houdt van de Franse koning met dezelfde rechten als haar voorgangers die hielden van de Vlaamse graven. Al de bezittingen van haar leenmannen die tegen de koning in opstand zouden komen zullen ten haren voordele geconfisceerd worden⁸⁷.

Op 11 juli 1302 of tijdens de aanloop naar de Guldensporenslag vinden we nergens een spoor noch van Wouter (toen reeds overleden) noch van Willem van Nevele. Een lijst van de ridders, schildknapen en knechten die bewapend en onderhouden werden door de stad Brugge voor de verdediging van Vlaanderen met o.a. Jan Borluut en Zeger van Gent vermeldt ook schildknaap Wouter van Poesele. In een ander document betreffende het transport met paarden ten dienste van de Vlamingen naar het slagveld van Groeninge eind juni 1302 staat een Jan van Poesele vermeld⁸⁸.

Was Wouter van Nevele ook burggraaf van Deinze?

Gwijde van Dampierre bevestigde het voorrecht van wekelijks een marktdag in Deinze te houden en ook een jaarmarkt. Op verzoek van Wouter van Nevele, burggraaf van Deinze, ontnam de graaf de Paasjaarmarkt aan Petegem ten voordele van Deinze. Beide jaarmarkten werden vrijgesteld van de gebruikelijke lasten⁸⁹. Sanderus merkt hierbij op

dat het ambt van schout met toezicht op de Deinse gevangenis en zijn gevangenen dat toebehoort aan de heerlijkheid Nevele hier zijn oorsprong vindt evenals het gebruik dat eens per jaar op Maria-Hemelvaartdag, wanneer het kermis is in Deinze, de heer van Nevele *'t hoogste gezag in de Stad oeffent*.

In de stadsbibliotheek van Kortrijk, in de afdeling handschriften van de verzameling Goethals-Vercruysse, bevindt zich een Franstalig wapenboek uit de tweede helft van de 16de eeuw waarin het wapenschild van de heren van Nevele is afgebeeld met de volgende omschrijving: *“Le chastellain de Nevele porte d'argent à la croix de geulle et crie Tournay.”*⁹⁰ De wapenkreet 'Doornik' is een duidelijke verwijzing naar de Mortagnes, kasteleins van Doornik. In het wapenboek van Corneille Gaillard dat midden de 16de eeuw in Brugge tot stand kwam staat hetzelfde wapenschild afgebeeld maar staat als wapenkreet 'Mortagne' vermeld⁹¹.

**WILLEM VAN NEVELE, NA DE GRAAF DE MACHTIGSTE MAN VAN
VLAANDEREN, WAS NIET GELIEFD BIJ DE FRANSE
KONING FILIPS DE SCHONE**

Willem van Nevele moet een imposant figuur geweest zijn. Alhoewel we onderstaand uittreksel uit de kroniek van Jan van Dixmude¹ uit 1296 waarschijnlijk met meer dan een korreltje zout moeten nemen: *“Willem de heere van Nevele, quam dickent van Duway by nachte tot Rycele, omme den grave Robrecht, zinen broedere, te helpene, ende by nachte dedy meneghe sprincreyse int heer van de coninck van Vrankerike ende hy slough by wylen twee hondert of drie hondert van des conincx volke doet, ende hy vinc vele edele lieden daer hy groet rentsoen af hadde, daer hy syn saudeniers mede betaelde².”*

Vanaf omstreeks 1292 komt Willem van Nevele voor het eerst op de voorgrond aan de zijde van zijn oudere broer Wouter. Als hij zich in 1299 verlooft met Sofie van Beaufort, vrouwe van Grammene, Schiervelde en Uitbergen schenkt graaf Gwijde hem in het vooruitzicht van hun huwelijk een lijfrente van 60 ponden te heffen op een tol waar de Rupel in de Schelde mondt³.

Na de dood van zijn broer Wouter, heer van Nevele, vinden we Willem van Nevele nog zo'n twee decennia lang terug in allerhande documenten in dienst van de graaf van Vlaanderen. Zo bevindt Willem zich eind oktober 1302 in Brugge nadat hij eerder had deelgenomen aan het beleg van Doornik (15 augustus – 9 september 1302). Vermoedelijk maakte hij deel uit van de Brugse onderhandelaars in Engeland met Gerard van Zottegem (periode oktober november 1302 en januari 1303)⁴.

¹ Jan van Dixmude was een regulier kanunnik van de proosdij van Sint-Maarten in Ieper. Hij overleed omstreeks 1436 en werd begraven in de kerk van Sint-Maarten bij het altaar van Sint-Jan.

² Lambin J.J., *Dits de cronike ende genealogie van den prinsen ende graven van den foreeste van Buc, dat heet Vlaenderlant van 863 tot 1436 gevolgd naer het oorspronkelijk handschrift van Jan van Dixmude* (Ypre, Drukkerij van Lambin en zoon, 1839) p. 149.

³ Vermout-Verstraete H., 'Mon cousin' Willem van Nevele, raadsheer van Robrecht van Béthune, 14e eeuw, in *Het Land van Nevele*, jg. 2001, afl. 1, p. 7.

⁴ Bulletin de la commission royale d'histoire, Bruxelles 1957, volumes 122-123, p. 303.

Na de Slag bij de Pevelenberg (Mons-en-Pévèle) in augustus 1304 worden onderhandelingen aangevat tussen Frankrijk en het graafschap Vlaanderen. Er worden twee scheidsrechters aangesteld om op te treden bij betwistingen in Vlaanderen. Voor de Fransen is dit Boudewijn van Longwez (Bauduin de Longovado) en voor de Vlamingen is dit Willem van Nevele ⁵.

*Zegel (5 x 5 cm) uit 1312 van ridder Willem van Nevele.
(Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 7154)*

Robrecht van Bethune, bijgenaamd de Leeuw van Vlaanderen, werd in 1305 na het overlijden van zijn vader Gwijde van Dampierre graaf van Vlaanderen. Gwijde overleed op 7 maart 1305 in gevangenschap in het kasteel van Compiègne. Willem van Nevele zal van de nieuwe graaf, zijn neef en boezemvriend allerhande vertrouwelijke opdrachten krijgen die hij steeds nauwgezet zal uitvoeren.

Willem is tussen 11 en 21 maart 1305 met Geraert De Moor, Jan van Menen de jonge, Willem van Mortagne en Hendrik van Vlaanderen (de jongste zoon van Gwijde van Dampierre) en twee Franse afgevaardigden op tournee in Vlaanderen waar ze de steden en de adel bezoeken om hen

⁵ Vermout-Verstraete H., a.w., p. 9.

te vragen te zweren dat ze het nog te onderteken Verdrag van Athis-sur-Orge⁶ zullen nakomen. Willem legt ook de bewuste eed af op 15 maart in de kerk van Kortrijk waar de edelen van de kasselrijen Kortrijk, Oudenaarde en Waasten waren samengekomen. Het enthousiasme hiervoor was blijkbaar niet groot want in totaal kwamen in alle Vlaamse steden slechts een honderdttwintigtal edelen de eed afleggen⁷.

Naast de aanslepende problemen met Frankrijk rijzen er ook problemen tussen de graafschappen Vlaanderen en Henegouwen en Willem wordt door graaf Robrecht gelast om aanwezig te zijn op de vergaderingen die de geschillen tussen beide graafschappen moeten regelen⁸.

De voorbije oorlogen kostten de Vlaamse schatkist heel veel geld en op 23 februari 1306 wordt een som van ca. 17.425 ponden geleend aan de "Compagnie des Gallerans de Sienne". De terugbetaling is voorzien in drie schijven de twee volgende jaren en de schuldbekentenis is ondertekend door graaf Robrecht, zijn zonen en naaste familieleden waaronder Willem van Nevele⁹.

Maar ook Willem zijn opdrachten kosten geld en in april 1306 krijgt Geraard de Ferlin van de graaf de opdracht om Willem 400 ponden uit te betalen. Graaf Robrecht laat de Ferlin weten dat hij maar moet zien dat hij aan dat geld geraakt alsof het om de graaf zelf gaat. In 1307 heeft Willem een schuld van 200 deniers '*d'or dur*' aan de stad Ieper erkend, een schuld die in 1322 nog niet vereffend bleek¹⁰.

Als in mei 1307 in een tijdelijke verblijfplaats van de Franse koning in Poitiers, een bijeenkomst wordt gehouden over de uitvoering van het verdrag van Athis-sur-Orge krijgen Willem, enkele Vlaamse ridders en twee Franse gevolmachtigden de opdracht om tussen 11 en 25 juli 1307 naar de

⁶ Het verdrag van Athis-sur-Orge legde zware boeten op aan Vlaanderen maar erkende zijn zelfstandigheid. Zo moesten in ruil voor die zelfstandigheid de wallen van de steden gesloopt worden en werden de kasselrijen Rijsel, Douai en Orchies aan de Franse koning in pand gegeven als waarborg voor het naleven van de vredesbepalingen door de Vlamingen.

⁷ Vermout-Verstraete H., a.w., p. 10.

⁸ Vermout-Verstraete H., a.w. p. 11.

⁹ Wyffels C., Inventaris van de oorkonden der graven van Vlaanderen. Chronologisch gerangschikt supplement. R.A.G. z.d. p. 69-70 (akte 557).

¹⁰ Vermout-Verstraete H., a.w., p. 12.

Vlaamse steden en kasselrijen te trekken om hun goedkeuring van de tekst van het akkoord te bekomen¹¹.

Filips de Schone laat op 4 oktober 1307 aan graaf Robrecht weten dat er een nieuw onderzoek moet gevoerd worden naar de moord op een zekere Pieter van Blinguehan door zijn twee auditeurs in Vlaamse gelegenheden Boudewijn van Longwez en Willem van Nevele en dat de zaak moet beslecht worden volgens de wetten en gewoontes van het land¹².

Op 9 november 1307 is Willem in de woning van graaf Robrecht in Duinkerke waar de graaf een verhoging van een lijfrente van 240 (i.p.v. 160) ponden Vlaams toekent aan een zekere Denis, een schoolmeester. De graaf stelt de man ook aan als ontvanger van zijn inkomsten in het Land van Waas en hij mag van deze inkomsten eerst zijn lijfrente aftrekken. De akte werd ondertekend in aanwezigheid van de raadsmanen van de graaf waaronder Willem van Nevele¹³.

Op 10 februari 1308 is Willem met Boudewijn van Longwez in Rijsel om zich te buigen over een klacht van de zusters van zekere Matheus van Sint-Baafs wiens goederen werden aangeslagen. Op 5 maart zijn beide in Gent om er de getuigen te horen in deze zaak¹⁴.

Op 14 oktober 1308 beklaagt de Franse koning Filips de Schone er zich bij graaf Robrecht over dat meerdere personen die in het conflict tussen de graaf en de koning de kant van deze laatste hadden gekozen, slecht behandeld en geplaagd worden door de gerechtsdienaars van de graaf. Ze bekomen hun rechtmatige eigendommen niet en vinden geen gerechtigheid in de rechtshoven. Volgens Filips de Schone worden de koningsgezinden onderworpen aan de schepenen van de steden en andere magistraten die hun duidelijk vijandig gezind zijn, dit alles in strijd met het vredesverdrag. De koning merkt op dat hij van zijn kant zich wel vredelievend en welwillend heeft opgesteld tegen hen die zich tegen hem hadden gekeerd tijdens het voorbije conflict. Volgens de koning is het Willem van Nevele die steeds dwars ligt wat vertraging en moeilijkheden met zich meebrengt. De koning verzoekt de graaf bij Willem aan te dringen

¹¹ Vermout-Verstraete H., a.w., p. 12.

¹² Wyffels C., a.w., p. 113 (akte 473).

¹³ de Saint Genois J., Inventaire analytique des Chartes des Comtes de Flandre, Gent, 1843-1846, p. 284.

¹⁴ Wyffels C., a.w., p. 119 (akte 502).

zijn werk te doen zoals het hoort ofwel hem te vervangen door een ander die wel met Boudewijn van Longwez wil samenwerken om de klachten te behandelen en een oplossing uit te werken. Volgens het verdrag kan de koning drie commissarissen aanstellen bij de graaf met name de eerder genoemde Boudewijn en de baljuw en de kastelein van Rijsel. Zij moeten ervoor zorgen dat de beslissingen die werden getroffen door Boudewijn en Willem zonder verwijl uitgevoerd worden en zullen erover waken dat tegen de dag na Onze-Lieve-Vrouw-Lichtmis (2 februari 1309) de koningsgetrouwen geen redenen meer hebben om te klagen¹⁵.

Als in februari 1309 graaf Robrecht van Vlaanderen naar Parijs trekt om er de bekrachtiging van het gesloten vredesakkoord met de Franse koning te onderhandelen is hij vergezeld van zijn zonen en broers en een delegatie ridders en notabelen van de steden. Tijdens zijn afwezigheid stelt hij drie ridders aan om in zijn plaats Vlaanderen te besturen met name zijn belangrijkste adviseur '*Egidius, gezeid de Clerck*' (die eind februari 1309 door Jan Breydel in Brugge zou worden vermoord) en de edelen Filips van Maldegem en Willem van Nevele¹⁶. Dat Willem van Nevele, de gedoodverfde rechterhand van graaf Robrecht de besprekingen niet bijwoont zou er kunnen op wijzen dat hij voor de Franse koning persona non grata was geworden.

Bij de vergaderingen in de Vlaamse steden in juni en juli 1309 waarbij de Franse gevolmachtigde Guillaume de Plaisians naar de Vlaamse steden trekt om hun goedkeuring te bekomen zien we dat Willem op 8 juni aanwezig is in Gent en 11 juli in Ieper waar de grafelijke raad bestaande uit Willem (die als eerste vermeld wordt) zeven ridders, een geestelijke en drie burgers hun goedkeuring geven. 's Anderendaags wordt deze goedkeuring door de graaf bevestigd¹⁷. Het gevolg van de onderhandelingen in Parijs is dat er een soepeler financiële regeling komt maar van een kwijtschelding van bedragen is evenwel geen sprake.

Willem van Nevele werd met nog tal van vertrouwelijke opdrachten belast. Zo vinden we zijn naam terug in de rekeningen van o.a. de steden Brugge, Ieper en Gent en de baljuwsrekeningen van het Land van Waas, de Vier Ambachten, Kortrijk enz. Hij werd door zijn neef, de graaf van Vlaanderen,

¹⁵ de Saint Genois J., a.w., p. 340-341.

¹⁶ Van Bossele J., *De Annales Gandenses*, een eigentijdse kroniek van de Vlaamse Vrijheidssrijd 1297-1310 (vertaling en annotatie), in *De Leiegouw*, jg. 50, 2008, afl. 1a, p. 163.

¹⁷ Vermout-Verstraete H., a.w., p. 16.

hiervoor rijkelijk vergoed wat met de vele leningen die hij aanging doet vermoeden dat hij toch wel op rijke voet moet geleefd hebben¹⁸.

*Robrecht van Bethune door J. Van der Plaetsen, (19de eeuw).
In de gravenkapel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Kortrijk.*

In 1311 krijgt Willem van de graaf de opdracht om een oplossing te zoeken voor de wederzijdse klachten van Vlamingen en Engelsen over piraterij gepleegd op zee door beide zijden. Het onderzoek begint in oktober en op 23 november 1311 vergaderden in Westminster de afgevaardigden van de koning van Engeland hierover met Jan van Fiennes en Willem van Nevele, de afgevaardigden van de graaf. Het resultaat is dat graaf Robrecht op 14 februari 1312 vier ridders aanstelt waaronder Willem (hier voor de eerste maal als heer van Uitbergen vernoemd) om in Brugge de klachten van de Engelsen tegen de Vlamingen te onderzoeken en een oordeel uit te spreken. Hetzelfde jaar treedt hij ook op als bemiddelaar in Aardenburg waar de inwoners weigerden de hoge belastingen voor de Franse koning te betalen. Hij werkte hier samen met de oudste zoon en latere opvolger van de graaf, Lodewijk van Nevers. Nog in 1312 is Willem in Nieuwpoort om er de klachten van de inwoners en andere kustbewoners te aanhoren die

¹⁸ Vermout-Verstraete H., a.w., p. 13-16.

door de Engelsen op zee werden beroofd. Een afschrift van de lijst zal op aandringen van Willem aan de Raad van de koning van Engeland worden overgemaakt¹⁹.

Willem is er ook bij als getuige als Lodewijk van Nevers op 14 april 1313 zijn manifest voorleest bij Filips de Schone. De geëiste betalingen aan de Franse koning waren niet voldaan zodat Waals Vlaanderen (de kasselrijen Rijsel, Douai en Orchies) nu definitief naar Frankrijk gaat²⁰.

In 1314 wordt Willem aangesteld als Vlaams gevolmachtigde voor het afbakenen van de grenzen van deze gebieden. Van 1315 tot 1321 vinden we zijn naam nog enkele keren terug bij inkomsten die hij geniet of verrichtingen die hij uitvoert voor de graaf²¹.

Vermoedelijk overleed Willem in 1321. In 1322 wordt zijn zoon Willem de jonge te leper vermeld i.v.m. een oude schuldvordering die door hem nog niet vereffend werd. Graaf Robrecht van Bethune overleed een jaar later. Sofie van Beaufort, de echtgenote van Willem van Nevele, overleed op 13 februari 1331 en werd begraven in de Minderbroederskerk te Gent waar ook hun zoon Gwijde in 1329 was begraven.

Het tragische einde van Robrecht van Nevele

*Oudste gemeentezegel van
Nevele uit 1316.
(RA Gent)*

¹⁹ Wyffels C., a.w., p. 131 (akte 560)

²⁰ Waals Vlaanderen is een niet correcte vertaling van het Franse *la Flandre romane* of *la Flandre gallicante*. Men sprak er geen Waals maar vooral Picardisch en Frans. Ref. Ryckeboer, H. 2002. 'Dutch/Flemish in the North of France'. In: J. Treffers-Daller & R. Willems, *Language Contact at the Romance-Germanic Language Border*, Clevedon: Multilingual Matters, pp. 22-35.

²¹ Vermout-Verstraete H., a.w., p. 16-18.

Robrecht van Nevele van Mortagne (°ca. 1280) volgde zijn vader in 1300 op als heer van Nevele. Uit de periode dat Robrecht heer van Nevele was dateert het eerste gemeentezegel van Nevele uit 1316. In een publicatie uit 1664 staat Robrecht vermeld als *Robert de Mortagne, Sire de Nevele, Chastelain de Tournai* & i.p.v. kastelein van Kortrijk⁹². Met wie Robrecht gehuwd is staat niet vermeld. Hij had één dochter Margaretha (°ca. 1300), genoemd naar haar moeder die blijkbaar uit de familie 'van Kortrijk' afkomstig was. Er is namelijk van de echtgenote van Robrecht een prachtig zegel bewaard gebleven uit november 1314 waar zij langs de ene zijde staat afgebeeld en aan de andere zijde staat het alliantiewapen van de familie dat verwijst naar de huizen 'van Mortagne' en 'van Kortrijk'⁹³.

Zegel (6 x 6 cm) van ridder Robrecht van Nevele, heer van Nevele en burggraaf van Kortrijk uit 1314. "Sr. ROBERTI ... LLA... CASTEL...L...TCESIS". (Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 22784)

Tegenzegel (3 x 3 cm) van ridder Robrecht van Nevele, heer van Nevele en burggraaf van Kortrijk uit 1314. "CONT S ROBERTI DNI DE NIVELLA". (Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 22785)

*Zegel (4 x 6 cm) van Margaretha, echtgenote van ridder Robrecht van Nevele, heer van Nevele en burggraaf van Kortrijk uit 1314.
(Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 22786)*

*Tegenzegel (3 x 3 cm) van Margaretha, echtgenote van ridder Robrecht van Nevele, heer van Nevele en burggraaf van Kortrijk uit 1314 . "SECRET" MARGARETE DNE D' NIVELLA".
(Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 22787)*

Dominus de Nivella brengt in 1322 leenhulde aan *Joanni de Schalda*, abt van de Sint-Pietersabdij in Gent, voor een leen dat hij houdt in Afsnee⁹⁴.

In 1322 ontvangt *Monseigneur de Nevele* 400 ponden uit de Gentse stadskas voor *parti avec Monseigneur de Flandre lors de son voyage en Angleterre*⁹⁵.

Op 9 juni 1325 kondigt Lodewijk II, graaf van Vlaanderen een belangrijke wijziging aan in zijn raad van Vlaanderen. Er worden vier nieuwe leden aan toegevoegd: Jan van Vlaanderen, heer van Nesle en Dendermonde, Robrecht, heer van Nevele en kastelein van Kortrijk, Jan van Verrières, kastelein van Rupelmonde en Willem van Auxonne. De eerste drie waren vooraanstaande edelen, vooral bekend om hun onverzettelijkheid tegen de rebellen uit de steden en de gemeenten op het platteland die sinds 1323 tegen het grafelijk gezag in opstand waren gekomen⁹⁶.

Lang zal Robrecht van Nevele van zijn voorname status echter niet kunnen genieten. Het verhaal van zijn tragisch einde wordt beschreven in enkele oude kronieken.

Volgens een eerste versie behoorde de heer van Nevele tot het gevolg (*de zes principaelste van zinen raede*) van Lodewijk II van Nevers (voor ons Lodewijk I van Vlaanderen) die samen met hem in Kortrijk werd gevangen genomen tijdens de bloedige onlusten in die stad tijdens de maand juni 1325. Als men de graaf gevankelijk naar Brugge wil voeren op een klein paard smeekte hij om zijn zes edelen ongemoeid te laten. Zijn smeekbede haalde niks uit. Ze werden voor zijn ogen dood geslagen en in stukken gehakt⁹⁷.

Een andere versie vertelt dat eind december 1324 graaf Lodewijk tijdens de opstand van de gemeenten onder leiding van Zannekin enkele van de opstandelingen ontbood en enkele aanstokers van de opstand van het Brugse Vrije van hun bed lichtte en gevankelijk naar Kortrijk voerde waar hij hen als afschrikmiddel liet onthoofden. Op 20 juni 1325 kwam het in Kortrijk tot een bloedig treffen tussen de aanhangers van de graaf en de opstandelingen. Meer dan 200 edelen en 24 ridders zouden tijdens de gevechten zijn omgekomen. Enkele ridders vluchtten in de Sint-Maartenskerk maar werden er door de woedende bevolking uit gehaald en naar het Gravenhof gebracht. De volgende dag werden ze voor de ogen van de graaf naakt door de ramen naar beneden geworpen en op de lansen van de opstandelingen gespietst en daarna in stukken gehakt. Graaf Jan van Namen (een zoon van Gwijde van Dampierre) kon met twee edelen ontsnappen en naar de Sint-Maartensabdij in Doornik vluchten *alwaer ook*

*toegekomen is Jan, Heere van Nevele, den welken aldaer aen zyne wonden is overleden en begraeven*⁹⁸.

In zijn reconstructie van het bloedig treffen in Kortrijk dateert M. Vandermaesen het hele gebeuren omstreeks 17 juni 1325⁹⁹. Wanneer Kortrijk zijn poorten openstelde voor graaf Lodewijk liet deze laatste onmiddellijk zes Bruggelingen opsluiten die zich aldaar bevonden om de stad Kortrijk te overhalen de kant van de stedelingen te kiezen. Als dit bericht Brugge bereikte stuurden deze een 5000-man sterk leger naar Kortrijk om hun medeburgers te bevrijden. Om zich beter te kunnen verdedigen liet de graaf het niet versterkte noordelijke deel van de stad over de Leie platbranden om zo de rivier en de brug erover beter onder controle te houden. Als gevolg van de aanhoudende droogte deed een sterke noordenwind het vuur overslaan op de andere oever van de Leie. De Kortrijkenaars zagen tot hun ontsteltenis het vuur steeds maar verder oprukken en hun bezittingen in rook opgaan. Toen de graaf daarop aanstalten maakte om met zijn gevolg en de zes gevangen de stad snel te verlaten, brak een echte volksopstand los. Minstens achttien edelen vonden de dood. Jan I van Namen werd gewond maar kon ontsnappen. Jan van Vlaanderen en Robrecht van Nevele sneuvelden tijdens de gevechten en graaf Lodewijk werd ongedeerd gevangen genomen, als vernedering op een klein paard gezet en gevangelijk naar Brugge gevoerd waar hij tot december 1325 zou verblijven.

De tragische gebeurtenissen in Kortrijk worden ook bevestigd in een akte van 25 november 1325 van de Franse koning Karel IV waarin hij o.a. beschuldigingen uit aan het adres van Robrecht van Kassel omwille van zijn te tolerante optreden tegenover de opstandige beweging in Vlaanderen. Hij vermeldt er ook afzonderlijk de dood in van Jan van Namen en Robrecht van Nevele burggraaf van Kortrijk, twee raadsheren van de graaf, wat toch wel een diepe indruk moet hebben nagelaten. Vandermaesen besluit dat bijna doelbewust en zonder genade een aantal belangrijke raadsheren van de graaf werd omgebracht. Zij waren de verpersoonlijking van de versterkte adellijke macht waartegen onder de bevolking van de steden en het platteland verzet rees.

Het tragisch einde van Robrecht, heer van Nevele is ook verwerkt in de rijmkroniek van de Antwerpenaar Jan De Klerck uit 1347, verzen 850 tot 859¹⁰⁰:

*In corten woerden moeght verstaen.
Die van Brugge, sonder vermiden,
Quamen te Cortrike teenen tiden,
Ende vengen daer desen grave,
Ende sloegen hem oic daer ave,
Voer sijn oegen, ter selver stonde,
Sinen maech, here van Denremonde,
De here van Nevele oic alsoe
Ende andre riddren daer toe,
Di si bi den grave vonden.*

Nauwelijks een maand later op 15 juli 1325 leden de graafsgezinden een nieuwe nederlaag tegen een leger van boeren en ambachtslieden in de veldslag bij de RekkellingebEEK op de grens van Bachte en Deinze. Hun Gentse bevelhebber Willem Wenemaer sneuvelde er. In het geromantiseerde, grotendeels verzonnen verhaal van Jules de Saint-Genois komen ook een heer van Nevele en zijn familie voor¹⁰¹.

Warnkönig vermeldt verkeerdelijk dat Robrecht van Nevele, die volgens hem in 1284 werd aangesteld de laatste kastelein van Kortrijk was. Dit klopt niet want Robrecht van Nevele werd pas omstreeks 1300 kastelein van Kortrijk. Het was een functie geworden die sterk in belang afnam en die overal aan het verdwijnen was op het einde van de 13de- begin 14de eeuw. De burgraven werden van dan af vervangen door een hoogbaljuw¹⁰².

¹ De burggraven of kasteleins bestuurden in de plaats van de graaf. Ze waren verantwoordelijk voor het bestuur van de burchten, kastelen alsook van de gerechtshoven en de gevangnissen van het gebied waar hun naam aan verbonden was. Een burggraaf genoot doorgaans een derde van de inkomsten van geldboetes en andere inkomsten die normaal gezien aan de graaf toekwamen. - A. Sanderus, *Verheerlykt Vlaandre* (Leyden Rotterdam, 's Gravenhage) Deel I, boek I, p. 13.

² J. Goethals-Vercruysse, *JAERBOEK der stad en oude kasselry van KORTRYK verzameld uyt menigvuldige Auteurs en Hand-schriften*, (Kortrijk, 1814), eerste deel, p. 178.

³ R. van Elslande, *Familie van Kortrijk, burggraven en heren van het huis Nevele-Wervik 1125-1250*, in *Het Land van Nevele*, jg. 2010, afl. 2, p. 13-14.

⁴ E. Warlop, *De Vlaamse adel, II* (Handzame, 1968), p. 331.

⁵ Een solidus is oorspronkelijk een Romeinse gouden munt van ongeveer 4,5 gram die door Diocletianus (284-305) werd ingevoerd. Het woord soldaat is ervan

afgeleid omdat soldaten ermee betaald werden. Ook het Franse woord sou is er van afgeleid.

- ⁶ J.F. Foppens, *Diplomatum Belgicorum nova collectio, sive supplementum ad opera diplomatica Auberti Miræi* (Brussel, 1734), Tome III, Pars I, LXXVII, p. 67.
- ⁷ De abdijhoeve van Papinglo situeert zich in Maldegem-Kleit, op de zuidelijke hoek van de Kleitkalseide (oude baan) en de N44 (verbindingsweg tussen Aalter en Maldegem) Het domein Papinglo is voor het eerst vermeld in een document uit 1170. In de 12de eeuw is het nog een woeste heidegrond die gaandeweg in cultuur werd gebracht, samen met de Drongengoedhoeve (Ursel). Tot aan het einde van de 15de eeuw was Papinglo een typisch religieuze nederzetting met bijhorende kapel, priesters, lekenbroeders en zusters. Vanaf 1187 tot 1537 konden de omwonenden mis horen in de kapel van de proosdij, in 1476 werd de kapel verkleind. Er was ook een kerkhof aanwezig waar edellieden werden begraven. Papinglo werd omschreven als een heuse proosdij behorend tot de Sint-Baafsabdij.
- ⁸ J.F. Foppens, a.w., p. 62. - S. De Groote, Vermelding van 'Zeveren' in een oorkonde van 1187, in *Het Land van Nevele*, jg. 1997, afl. 4, p. 287-290.
- ⁹ J.F. Foppens, a.w., p. 72.
- ¹⁰ R. van Elslande, a.w., p. 12-13
- ¹¹ Kortrijk, Rijksarchief, Archief van de abdij van Merken, oorkonden, nr. 11.
- ¹² <http://www.paroisse-val-escaut.be/spip.php?article685>
Warcoing, in het Nederlands Warkonje, is nu een deelgemeente van Pecq (Henegouwen).
- ¹³ J. Decavele, J. De Maeyer, P. Quaghebuer, P. Trio, *De oude abdij van Drongen, elf eeuwen geschiedenis* (Drongen, 2006), p. 117, en J.J. De Smedt, *Corpus chronicum Flandriae* (Brussel, 1837), deel I, p. 609 en 714.
- ¹⁴ A. Sanderus, *Flandria Illustrata* (Brussel, 1735) deel I, boek IV, p. 311.
- ¹⁵ R. van Elslande, a.w., p. 14-15.
- ¹⁶ F. Blockmans, *Het Gentse stadspatriarchaat tot omstreeks 1302* (De Sikkel Antwerpen, 1938), p. 274-275. J. de Saint Genois, *Inventaire analytique des chartes des comtes de Flandre, avant l'avènement des princes de la maison de Bourgogne* (Gent, 1843-1846), p. 12.
- ¹⁷ J. Th. De Raadt, *Sceaux armoriés des Pays-Bas et des pays avoisinants (Belgique-- Royaume des Pays-Bas-Luxembourg-Allemagne-France) recueil historique et héraldique* (Brussel, Société Belge de librairie, Oscar Schepens & Cie, 1901), p. 34. (Charters van de graven van Vlaanderen nr. 28)
- ¹⁸ R. van Elslande, a.w., p. 14.
- ¹⁹ J. de Saint Genois, a.w., p. 17.
- ²⁰ A. Cahour, *Baudouin de Constantinople: chronique de Belgique et de France en 1225* (Tournai, 1850), p. 106-108.
- ²¹ In de verkoopakte van gronden in Leerne en Gottem van Leon van Maienghem en zijn echtgenote aan de Sint-Michielskerk in Gent staat "Walterus de Ligne,

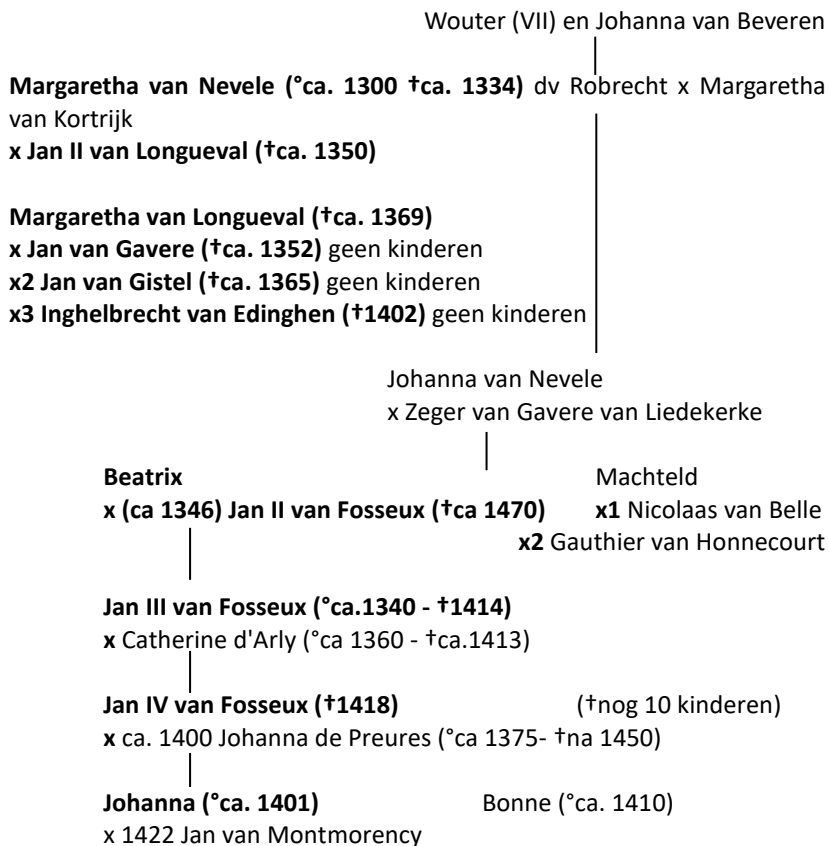
- miles, dominus de Nivella, et Ysabela, uxor sua, ..." in *Cartulaire de Saint Bavon à Gand*, z.d., p. 235-236.
- ²² F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis van Nevele* (Gent, 1867), p. 18.
- ²³ A. d'Herbomez, *Chartres de l'abbaye de Sint-Martin à Tournai* (Brussel, 1901), Tome 2, p. 191-195.
- ²⁴ A. d'Herbomez, a.w., p. 7. - *Cartulaire de Saint Bavon à Gand*, z.d., p. 235-236.
- ²⁵ *Cartulaire de Saint Bavon à Gand*, z.d., p. 240.
- ²⁶ R. van Elslande, a.w., p. 20.
- ²⁷ J. comte de Saint Genois, *Monumens anciens essentiellement utiles à la France, aux provinces de Hainaut, Flandre, Brabant, etc.* (Lille, 1782), tome premier, p. dcccccl
- ²⁸ R. Castelain, De heren van Spiere en het Hoge Hof van Spiere (13e-16e eeuw), in *De Leiegouw*, jg. 2004, afl. 2, p. 293-297.
- ²⁹ E. Warlop, a.w., p. 333.
- ³⁰ J. Goethals-Vercruysse, a.w., (geslag boek p. 8).
- ³¹ J. Decavele, e.a., a.w., p. 67.
- ³² A. d'Herbomez, a.w., *Tournai*, p. 309-310.
- ³³ Het benoemen van schepenen en een baljuw of schout die namens de heer voorzitter is van het plaatselijke gerecht of de vierschaar.
- ³⁴ C. Vleeschouwers, *De oorkonden van de Sint-Baafsabdij te Gent (819-1321)* (Brussel, 1990), dl. II, p. 484-485.
- ³⁵ J. de Saint Genois, a.w., p. 64-65.
- ³⁶ *Acta sancorum Julii* (Jacob du Moulin, Antwerpen, 1721), Tomus II, p. 621. "Domini MCCLXXVII, die Dominica post festum Apostolorum Petri & Pauli celebravit venerabilis Philippus, Tornacensis Episcopus translationem corporis beate Landraede Virginis in Haeltere".
- ³⁷ Beatrix van Brabant of van Kortrijk ("Leuven ca. 1225 en †Kortrijk 1288) was de derde dochter van Hendrik II, hertog van Brabant. Ze huwde in 1241 met Hendrik Raspe, de tegenkoning van keizer Frederik II van het Heilige Roomse Rijk die in februari 1247 overleed. In augustus van hetzelfde jaar hertrouwde ze met Willem van Dampierre, de oudste zoon van Margaretha van Constantinopel, gravin van Vlaanderen en Henegouwen. Beide huwelijken bleven kinderloos. Nadat haar tweede echtgenoot op 5 mei 1251 was overleden trok ze zich terug in haar kasteel te Kortrijk waar ze zich toewijdde aan de literatuur en de kunst, ook minnezangers droeg ze een warm hart toe. Ze is bij ons vooral bekend als de oprichtster van de Kortrijkse Groeningeabdij (1285-1286).
- ³⁸ De brief is vermoedelijk opgesteld tussen 1277 en 1281 en bevond zich in 1855 in het archief van Ruppelmonde.
- ³⁹ J. De Saint Genois, a.w., p. 156. - M. Kervyn de Lettenhove, *Bulletin de l'Académie Royale des Sciences des lettres et beaux-arts de Belgique* (Brussel, 1855), Tome XXII, 1e partie 1855, Béatrice de Courtrai, p. 391-394.

- 40 D.E. Queller, Diplomatic Personnel Employed by the Counts of Flanders in the Thirteenth Century, in *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis* (34, 1956), p. 404.
- 41 C. Wyffels, *Inventaris van de oorkonden der graven van Vlaanderen*. Chronologisch gerangschikt supplement. R.A.G., z.d., p. 99 (akte 703).
- 42 J. de Saint Genois, a.w., p. 77.
- 43 A. d'Herbomez, a.w., *Tournai*, p. 401-402.
- 44 J. Goethals-Vercruysse, a.w., p. 240.
- 45 RA Gent, Denombrementen AR 127 nrs. 2359 en 2360.
- 46 Noerthout of Noordhout is het gebied in Baarle-Drongen gelegen tussen de Moerstraat en de Leie.
- 47 Allodiaal houdt in vrij van heerlijke rechten.
- 48 RAG, *Inventaris de Saint-Genois*, p 108, nr. 351 - J. Goethals-Vercruysse, a.w., p. 241.
- 49 J. Goethals-Vercruysse, a.w., p. 27.
- 50 J. Goethals-Vercruysse, a.w., p 241.
- 51 A. d'Herbomez, a.w., p. 410.
- 52 J. de Saint Genois, a.w., p. 126.
- 53 A. d'Herbomez, a.w., p. 422-423.
- 54 J. de Saint Genois, a.w., p. 131.
- 55 J. Goethals-Vercruysse, a.w., p. 247.
- 56 J. comte de Saint Génois, a.w., p. dcccvii.
- 57 A. d'Herbomez, a.w., p. 450-451.
- 58 J. comte de Saint Genois, a.w., p. ccxxxix.
- 59 J. comte de Saint Genois, a.w., p. dcccxxix.
- 60 J. comte de Saint Genois, a.w., p. dccccli.
- 61 J. comte de Saint Genois, a.w., p. dcccxlili.
- 62 F. van de Putte & C.L. Carton, *Chronique de l'abbaye de ter Doest* (Brugge, 1845), p. 66.
- 63 P. Van Duyse, E. De Busscher, *Inventaire analytique des chartres et documents de la ville de Gand* (Gent, 1868), p. 67.
- 64 J. de Saint Genois, a.w., p. 247.
- 65 J. de Saint Genois, a.w., p. 253-254.
- 66 J.F. Verbrugghe, R. Falter, *1302: Opstand in Vlaanderen* (Lannoo Tielt, 2002), p. 113.
- 67 H.Vermout-Verstraete, 'Mon cousin' Willem van Nevele, raadsheer van Robrecht van Béthune, 14e eeuw, in *Het Land van Nevele*, jg. 2001, afl. 1, p. 6.
- 68 J. de Saint Genois, a.w., p. 266.
- 69 D.E. Queller, a.w., p. 404-405.
- 70 J. de Saint Genois, a.w., p. 265-266.
- 71 J. de Saint Genois, a.w., p. 275-276.
- 72 J. de Saint Genois, a.w., p. 276.

- ⁷³ J. de Saint Genois, a.w., p. 280.
- ⁷⁴ Volgens de jaartelling van toen 27 maart 1297 omdat de jaarwisseling toen telkens met Pasen viel. Het probleem bij dergelijke jaarstijl is de variabele paasdatum (van 22 maart tot 25 april) waarbij in sommige jaren dezelfde kalenderdag twee maal voorkomt of een bepaalde kalenderdag helemaal niet voorkomt. Daarom werd een datum rond Pasen meestal aangevuld met 'na Pasen' of 'voor Pasen'. Omgezet in onze huidige tijdrekening was het hier 27 maart 1298. Vanaf 1575 werd bij ons 1 januari als begin van het nieuwe jaar ingesteld.
- ⁷⁵ J. de Saint Genois, a.w., p. 281.
- ⁷⁶ H. Vermout-Verstraete, a.w., p. 6.
- ⁷⁷ J. de Saint Genois, a.w., p. 291-292.
- ⁷⁸ J. comte de Saint Génois, a.w., p. dcccxc .
- ⁷⁹ D.E. Queller, a.w., p. 404-405.
- ⁸⁰ De Muide en Mariakerke.
- ⁸¹ J. de Saint Genois, a.w., p. 303-304.
- ⁸² C. Wyffels, a.w., R.A.G., z.d., p. 96 (akte 399).
- ⁸³ J.J. Lambin, *Dits de cronike ende genealogie van den prinsen ende graven van den foreeste van Buc, dat heet Vlaenderlant van 863 tot 1436 gevolgd naer het oorspronkelijk handschrift van Jan van Dixmude* (Ypre, Drukkerij van Lambin en zoon, 1839), p. 155-156.
- ⁸⁴ J. Goethals-Vercruysse, a.w., p. 260.
- ⁸⁵ J. Baron Kervyn de Lettenhove, *Histoire de Flandre, 1128-1304* (Brussel 1847) Volume 2, p. 428-430.
- ⁸⁶ R. Castelain, De heren van Spiere en het Hoge Hof van Spiere (13e-16e eeuw), in *De Leiegouw*, jg. 2004, afl. 2, p. 293-294.
- ⁸⁷ W. Prevenier, Motieven voor leliaardsgezindheid in Vlaanderen in de periode 1297-1305, in *De Leiegouw*, 1977, jg. XIX, afl. 3, p. 275.
- ⁸⁸ L.Gilliodts-Van Severen, *Inventaire des archives de la ville de Bruges*, (Brugge, 1875), première série, tome premier, p. 78 en 93.
- ⁸⁹ A. Sanderus, a.w., p. 29. - A. van den Abeele, *Geschiedenis der stad Deinze* (Gent, 1865), p. 21 en 60. Met de data wordt bij Sanderus soms zeer onnauwkeurig omgesprongen.
- ⁹⁰ E. Warlop, *Wapenboek van Vlaanderen* (Handzame 1972), p. 27.
- ⁹¹ E. Warlop, a.w., *Wapenboek*, p. 153.
- ⁹² J. Le Carpentier, *Histoire généalogique des Pays-Bas, ou Histoire de Cambray et du Cambresis* (Leiden, 1664), part II, p. 815.
- ⁹³ R. Laurent, *Inventaire de la collection de moulages de sceaux des Archives générales du Royaume*, nr. 22786.
- ⁹⁴ A. Van Lokeren, *Chartres et documents de l'abbaye de Sint-Pierre au Mont Blandin   Gand depuis sa fondation jusqu'à sa suppression avec une introduction historique publiés par A. Van Lokeren* (Gent, 1868), vol. II, p. 27.

- ⁹⁵ J. Huytens, *Recherches sur les corporations Gantoises, notamment sur celles des tisserands et des foulons* (Gent, 1861), p. 41.
- ⁹⁶ W.H. TeBrake, *A Plague of Insurrection: Popular Politics and Peasant Revolt in Flanders, 1323-1328* (University of Pennsylvania Press, 1993), p. 83.
- ⁹⁷ J.J. Lambin, a.w., p. 205-206.
- ⁹⁸ J. Goethals-Vercruyssen, a.w., p. 30. Vermoedelijk wordt hier Jan van Namen bedoeld.
- ⁹⁹ J. Vandermaesen, Kortrijk in vuur en bloed - De gevangenneming van graaf Lodewijk II van Nevers omstreeks 17 juni 1325, in *De Leiegouw*, jg. 1990, afl. 2-3, p. 149-158.
- ¹⁰⁰ J. F. Willems, *Van den derden Edewaert, coninck van Engellant. Rymkronyk geschreven omtrent het jaer 1347 door Jan De Klerck uit Antwerpen*, uitgegeven door J.F. Willems (Gent, 1840), p. 34.
- ¹⁰¹ S. De Groote, Op zoek naar de realiteit achter een geromantiseerd verhaal. Waar Willem van Wenemaer sneuvelde of de Slag aan de Rekkeling in Bachte (15 juli 1325), in *Het Land van Nevele*, jg. 2016, afl. 3, p. 3-33.
- ¹⁰² L.A. Warnkönig, *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte bis zum Jahr 1305* (Tübingen, 1835), Volume I, p. 294.

NEVELE IN HANDEN VAN DE FAMILIES VAN LONGUEVAL, VAN GAVERE, VAN GISTEL, VAN EDINGEN EN VAN FOSSEUX

(De jaartallen tussen haakjes zijn de geboorte- en overlijdensjaren van deze personen.)

van Longueval

Margaretha van Nevele (°ca 1300) ook van Mortagne genoemd, dame van Nevele¹ enige dochter en enig (overlevend?) kind van Robrecht van Mortagne, heer van Nevele en burggraaf van Kortrijk, huwde met ridder

Jan II, heer van Longueval, Ham en Maigremont². Door dit huwelijk werd Jan II van Longueval ook heer van Nevele en niet van Nijvel zoals sommige genealogen ons willen laten geloven³. Na het overlijden van Margaretha van Nevele omstreeks 1334 hertrouwde van Longueval met Alix de Baumez. Dit laatste huwelijk bleef kinderloos Jan II van Longueval overleed omstreeks 1350⁴.

Verscheidene genealogen en vorsers menen te weten dat het echtpaar van Longueval-van Nevele twee dochters had: Maria en Maria Margaretha, kortweg Margaretha genoemd. Uit de archiefstukken bewaard in het Gentse stads- en rijksarchief blijkt echter dat het echtpaar één dochter had, Margaretha (°vóór 1334) die de titel van dame van Nevele zal erven. Ze wordt veelal Margaretha van Longueval, dame van Nevele genoemd⁵. Johanna van Nevele, de zuster van Robrecht en tante van Margaretha trad vermoedelijk op als haar voogdes. Een proces van 29 mei 1339 sterkt dit vermoeden. Willem vanden Reggavere (Reitgaver/Rietgaver)⁶ spande toen tegen haar een proces in (*de Vrouwe van Boellar*) voor de schade die hij had geleden ten gevolge van zijn verbanning van twee jaar uit het Land van Nevele⁷.

van Gavere

Margaretha van Longueval, dame van Nevele (†1369) huwde drie maal. Haar eerste echtverbintenis ging ze aan met **Jan van Gavere**, heer van Aishove en Machelen die door dit huwelijk ook kastelein van Kortrijk werd en die, volgens De Potter en Broeckaert in 1333 overleed zonder nakomelingen⁸. De auteurs van de Oost-Vlaamse monografieën van de gemeenten vergissen zich hier want het is de vader van de eerder vermelde Jan van Gavere die in dat jaar begraven werd in de abdij van Cambron (Henegouwen). J. Goethals-Vercruysse vermeldt bij dit huwelijk, dat hij citeert in 1314 ten onrechte dat Margaretha van Nevele de dochter en erfgename is van *onzen Kasteleyn Robert van Nevele, Ridder, Raad- en Kamerling van onzen Graef*⁹.

Nog in hetzelfde jaar 1344 zien we dat de heer van Nevele geld leent aan de stad Gent die zich in een crisis bevindt als Jacob van Artevelde de kant van de Engelse koning kiest tegen de koning van Frankrijk en de graaf van Vlaanderen. Het is echter niet duidelijk wat de beweegredenen van de heer van Nevele zijn om geld te lenen aan de stad. Koesterde Jan van Gavere sympathie voor de rebellerende Gentenaars of deed hij dit uit zelfbehoud

zoals we zien bij bepaalde familieleden van Gentse getrouwen aan de Franse koning (zoals o.a. de familieleden van de gevluchte Salomon Borluut)¹⁰?

Zegel (2,5 x 2,5 cm) van ridder Jan van Gavere, heer van Aishove uit 1339. "+ S' . IOHANNIS . DE . GAVERA . DNI . DE . AYSHOVE". (Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 1208)

Enkele jaren later, op 15 maart 1349 staat hij nog eens in een document vermeld als *Jan van Gavere, rudder, here van Aishove, heere van Nevele* en burggraaf van Kortrijk met zijn echtgenote *Margriete van Longevael, vrouwe van Nevele sin wettelike gheselnede*¹¹. Dit huwelijk bleef kinderloos waarna Aishove (in Kruishoutem) en Machelen in het bezit kwamen van Johanna van Gavere, Jans zuster, gehuwd met Jan van Loon¹². Jan van Gavere overleed vermoedelijk kort daarop.

van Gistel

Margaretha, dame van Nevele staat in 1354 en 1356 vermeld als echtgenote van **Jan van Gistel** *heere vander Westine ende van Nevele*. Zij staat vermeld als *nobilis mulier Margaretha de Longueval, domina de Nivella*. Vermoedelijk huwden ze in juli 1354 want in juni van hetzelfde jaar is er in een oorkonde bewaard in het algemeen rijksarchief nog sprake van een verkregen huwelijksdispensatie¹³.

Op 6 juli 1358 vinden we in een akte opgesteld in het Vlaams te Brugge nog een vermelding van *Mergriete van Longevael, vruwe van Nevele ende vander Woestine'* gehuwd met Jan van Gistel, heer van Woestijne¹⁴. Ze verkochten het *schoutetdomme* van Kortrijk en een grote partij land, de *Neveldriesch*, aan Lodewijk van Nevers, graaf van Vlaanderen. De graaf gaf hierbij aan Jan van der Meersch de baljuw van Brugge de opdracht om

hiervan de akte van onterving te aanvaarden. Het document werd mede ondertekend door de leenmannen van de kasselrijen Kortrijk en Gent¹⁵.

In 1364, bij afwezigheid van haar echtgenoot, verkocht Margaretha van Nevele de heerlijke rente van Poesele aan Goosen Mulaard, een poorter uit Gent¹⁶.

Sommige vorsers veronderstellen dat er uit de echtverbintenis tussen Margareta van Longueval en Jan van Gistel een dochter geboren werd die zou huwen met Jan van Fosseux. Van Rompay heeft het bij het rechte eind als hij stelt dat dit huwelijk kinderloos bleef zodat de heerlijkheid op het einde van de 14de eeuw overging in zijlijn naar de familie van Fosseux¹⁷. Margaretha van Longueval, dame van Nevele zou echter eerst nog een derde huwelijksverbintenis aangaan.

van Edingen

In een akte opgemaakt in Binche in het jaar 1366 *le ieudi après le jour Saint Mahieu Ewang. l'an de grace MCCCLXVI* is ridder *Englebiert d'Enghien* vermeld als *Sire de la Folie & de Nivelles en Flandres &c*¹⁸. Ridder Engelbert I van Edingen was heer van Ramerupt, Seneffe, Brages, Lembeek, Bogaarden (Pepingen), Faucuwez, Tubise en La Folie. Hij werd geboren omstreeks 1330 als zoon van Gauthier, heer van Edingen enz. en Isabeau, gravin van Brienne. Op 27 mei 1366 huwde hij Margaretha van Longueval en in hetzelfde jaar kocht hij het kasteel La Folie in Ecaussinnes.

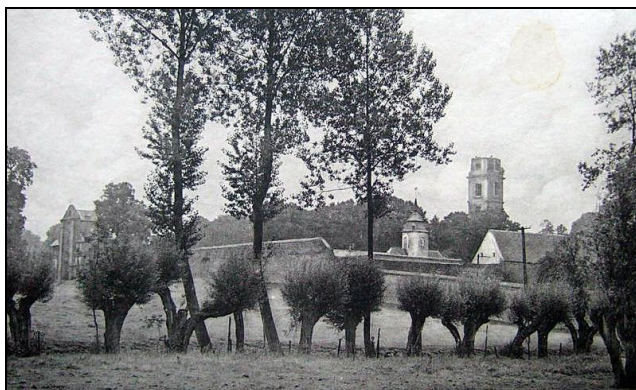
Zegel (3,5 x 3,5 cm) van Engelbert van Edingen, heer van Ramerupt, La Folie en Tubeke uit 1387. (Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 25572)

Bij Margareta haar overlijden in april 1369 staat vermeld dat zij de *wettelijke wive* was van de *edelen en weerden heer Inghelbrecht van*

Edinghen. Bij de verdeling van de erfenis wordt overeengekomen dat Inghelbrecht het vruchtgebruik behield *up al tgoed te Nevele*, wat neer kwam op 1.350 ponden parisis inkomsten per jaar. Verder staat vermeld dat de nieuwe dame van Nevele gehuwd is met Jan van Fosseux die *“sal behouden al het proper goed haven en catheilen eyghen daer de vrouwe van Nevele vut verstaerf en al de sculden van sharenweghe van der Wostinen comend aldierghelike”*¹⁹.

Margaretha van Longueval van Nevele werd begraven in het oratorium van de Tempelierskerk in Gent die ze begiftigde met verschillenden stichtingen. Op haar grafsteen stond de volgende vermelding:

HIER IS BEGRAVEN
VRAUW MARGRIETE VAN LONGUEVALLE,
VRAUWE VAN NEVELE, DEWELCKE IN DEZE KERCKE
HEEFT GHEFONDEERT ENE DAGHELYSCHE MESSE EN(DE)
DE ANDERE DIENSTEN VOOR HAER ZIELE, HAER OUDERS,
EN(DE) VOOR MR ENGHELBERT VAN ENGHEN;
HAER NAERCOMERS EN WILDEN DE SELVE NIET BETALEN
WAEROM M(EEST)ER JAN VAN MUNTE, RUDDER
VAN ST. JANS ORDE, OUDE COMMANDEUR IN VLAEND(ERE)N
EN(DE) MEER ANDRE VAN HET TEMPELHUUS IN GHENDT
PROCEDERENDE JEGHENS MYNHEER JAN, RUDDER,
HEERE VAN FOSSEUX EN(DE) VAN LANDE VAN
NEVELEN, DENWELCKEN SYN PROCES TE PARUS
VERLOOS EN(DE) GEDHONGHEN DE SELVE MESSE EN(DE)
DIENSTEN TE BESETTEN EEUWELYCK EN(DE) ERFELYCK.

*Algemeen zicht op de Abdij van Cambron in de jaren 1930
(Foto: Wouters, Averbode)*

“De heren en dames van Nevele” pagina. 81 (onderaan)

Ook dit derde huwelijk bleef kinderloos en Engelbert hertrouwde met Marie de Lalaing. Uit dit huwelijk werd een zoon geboren, Engelbert II. Engelbert I van Edingen overleed op 12 februari 1402 en werd begraven in een mausoleum voor het tabernakel van de kapel van de abdij van Cambron (Henegouwen). Marie de Lalaing overleed in 1416.

Bron: C. Stroobant – *Histoire de la commune de Virginal* (Brussel, 1853) p. 17-18.
Op de plaats waar de abdij van Cambron stond bevindt zich nu de dierentuin Pairi Daiza (Brugelette). Op de plaats waar de kerk stond vindt nu de roofvogelshow plaats. Enkele anonieme mausolea zijn nog zichtbaar.

Een van Gavere wordt van Nevele

Als Zeger van Gavere heer van Liedekerke en van Boelare op 25 april 1317 een kapelanijs sticht, staat vermeld dat hij gehuwd was met een zekere Johanna. Vanaf 1325 blijkt dat dit *Jehanne van Nevele vrouwe van Boulaer ende van Schendelbeke* was, dochter van Wouter (VII) en Johanna van Beveren. Hun oudste dochter Machteld van Gavere huwde met Nicolaas van Belle (Bailleul), heer van Ronsoit en na zijn overlijden met Gauthier, heer van Honnecourt en kastelein van Thorote. Van Trimpont is van mening dat de erfdochter uit dit eerste huwelijk omstreeks 1350 gehuwd was met Jan van Fosseux. Haar naam is echter niet vermeld²⁰. Dezelfde onduidelijkheid over de voornaam van deze dame van Nevele komt ook voor in het standaardwerk van Jean le Carpentier uit 1664 over de adel in de Nederlanden en Cambrai. Hij vermeldt dat “... *Jean Sire de Fosseux, & de Wimes Gouverneur du Comté d'Artois, et du Bolonois, vers l'an 1346. auquel on donne pour femme N. Dame de Nevele (Srie. au quartier de Gand qui a esté successivement en la possession des Maisons de Courtray, de Mortagne, de Boulers, de Gavre & de Bailleul)....*”²¹.

In zijn Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique vermeldt Félix-Victor Goethals dat het niet gaat om de dochter van de eerder genoemde Machteld maar om haar zuster Beatrix van Gavere van Liedekerke, die zal huwen met Jan II, heer van Fosseux²². Volgens De Potter & Broeckaert had deze echtverbintenis plaats 'omtrent 1346'²³. **Beatrix van Gavere van Liedekerke** werd dus de nieuwe dame van Nevele. Dit laatste wordt ook bevestigd door Charles Emmanuel Joseph Poplimont in zijn *La Belgique héraldique* uit 1866²⁴.

Een van Fosseux²⁵ wordt heer van Nevele

In een lijst van edelen uit de Oudburg in het Graafschap Vlaanderen uit de periode 1362-1363 staat dat een *monseigneur de Nevele* afkomstig was uit de familie van Fosseux²⁶. Dit betekent dat reeds voor het overlijden van Margaretha van Longueval in 1369, Jan van Fosseux de titel van heer van Nevele droeg. Van Trimpont vermeldt een akte van 25 oktober 1370 waarin **Jan II van Fosseux** vermeld staat als *Jean, seigneur de Fosseux, Ronsoit, Boulaere et Nevele*²⁷. Hij overleed vermoedelijk ca. 1370 zonder ooit een pond inkomsten te hebben geïnd in het Land van Nevele omdat het vruchtgebruik in handen was van Engelbert I van Edingen.

Wapenschild van de familie 'van Fosseux'.

Het echtpaar Jan (II) van Fosseux-Beatrix van Gavere van Liedekerke had zeker twee zonen: Colard en Jan. Deze laatste wordt bij le Carpentier vermeld als *Sr. de Fosseux, d'Auteville, de Wismes, de Nevele, de Maseroele & de Marconelle, & Gouverneur de Guise & de Bohaing, puis de S. Quentin*. Eenzelfde vermelding vinden we ook terug bij De Potter & Broeckaert²⁸.

Deze **Jan III van Fosseux** (°ca. 1340-†1414), heer van Nevele, huwde **Catherine d'Arly**, ook als d'Ailly vermeld (°ca 1360-± 1413), dame van Arly, Boubers en Fontaines. Zij was de enige dochter van ridder Robert en Marie d'Auxy en de weduwe van Oger d'Anglure. In de tekst van le Carpentier valt

het op dat er staat dat hij *prit pour épouse* Catherine d'Arly terwijl bij zijn vader stond *auquel on donne pour femme ...* Het echtpaar kreeg elf kinderen, acht zonen en drie dochters²⁹.

De oudste zoon van Jan III van Fosseux en Catherine d'Arly werd als Jan IV boven de doopvont gehouden omstreeks 1377. Daarna volgden: Jan de jonge die ridder werd. Filip, bijgenaamd 'le Borgne' (de eenoo). Hij werd ridder, heer van Arly, Bourbours en Marconelle. Jacques werd heer van Clary en Eschelles. Hannotin werd religieus in de abdij van Sint-Vaast in Arras. Hugues werd kanunnik van St.-Aubert. Guillaume werd heer van Frescart. Catharine, ook Jeanne genoemd huwde de heer van Neufville. Odile huwde Josse de Rambures en Agnes trad in het klooster te Prémy³⁰.

De zonen uit de familie van Fosseux waren krijgslieden en lieten zich duidelijk niet onbetuigd op het slagveld. Ze groeiden op in een periode gekenmerkt door een reeks van conflicten tussen Engeland en Frankrijk die in de grote geschiedenis de Honderdjarige Oorlog (1337-1453) wordt genoemd, een periode van 116 jaar waarvan slechts tijdens 35 jaren niet werd gevochten tussen de beide grootmachten.

Maar ook in Frankrijk zelf was het onrustig. In het begin van de 15de eeuw bereikte de machtsstrijd tussen de Bourguignons, de aanhangers van Jan zonder Vrees, hertog van Bourgondië, en de Armagnacs, de aanhangers van Lodewijk I van Orleans zijn hoogtepunt. Deze machtsstrijd was begonnen in 1392 toen de Franse koning Karel VI krankzinnig werd en deze twee kampen de heerschappij over Frankrijk gingen opeisen. De familie van Fosseux, in het kamp van de Bourgondiers, was steeds zeer nauw betrokken bij dit gebeuren.

Jan III van Fosseux, heer van Nevele, werd begraven in de Karmelietenkerk³¹ in Gent. In de middenmuur van de kerk bevond zich een grafschrift waarop stond:

*"Epitaphie van mer Jan van Fosseux,
heere van Fosseus ende van den lande van Nevele,
die starf 1414 den 4 april³²".*

Het lijkt erop dat Jan III van Fosseux, eens zijn oudste zoon volwassen was, zich in Vlaanderen heeft gevestigd. Vermoedelijk gebeurde dit niet onmiddellijk na de verwoesting van Nevele in mei 1381 want vier jaar later rond Pasen was Nevele opnieuw bezet door de Gentenaars³³. Nog eens twee jaar later, in 1387 was het gezag van de graaf hersteld en liet van Fosseux een inventaris opmaken van al zijn bezittingen in Vlaanderen. Vermits hij in 1414 in Gent begraven werd verbleef hij toen haast zeker aldaar of op het kasteel van Ooidonk.

De Slag van Nevele in 1381. (Jean Froissart: Chroniques, Book II, Chapter 67, The Morgan Library & Museum, New York)

Jan IV van Fosseux huwde omstreeks 1400 met **Johanna de Preures** (°ca 1375-†na1450) dochter van Jan V de Preures en Alix van Moriames. Uit dit huwelijk werden twee dochters geboren: Johanna (°ca. 1401) en Bonne (°ca. 1410). Het is Jan IV die een bliksemcarrière zal maken en in het leger van Bourgondië en in de hofhouding van hertog Jan zonder Vrees.

*Zegel (4 x 4 cm) van ridder Jan van Fosseux, heer van Fosseux en Nevele, leenman van de Oudburg uit 1414.
(Zegelafgietsels ARA Brussel nr. 11910)*

Jan IV van Fosseux genoot duidelijk het volle vertrouwen van de hertog en werd door hem tot ridder geslagen in 1412. In 1414 werd hij raadsheer en kamerheer van de hertog en in 1416 werd hij bevelhebber en gouverneur van het graafschap Artesië³⁴. Hij was steeds terug te vinden in de onmiddellijke omgeving van de hertog. Zijn wedervaren wordt uitvoerig geciteerd in de kronieken van die tijd³⁵ waarin ook melding wordt gemaakt van zijn broer Filip van Fosseux bijgenaamd *le Borgne de Fosseux* die blijkbaar in een van de gevechten het zicht uit een oog had verloren.

Na een mislukte verzoeningspoging liet hertog Jan in 1407 zijn opponent Lodewijk I van Orleans vermoorden. De legers van de hertog trokken de volgende jaren plunderend door Frankrijk en veroverden in 1413 Parijs. Het volgende jaar werd Parijs heroverd door de Armagnacs en in 1415 wisten deze laatsten succesvol de aanvallen van de Bourgondiërs af te slaan. Door bemiddeling van Jan van Bourgondië, de broer van de hertog, werd een bestand gesloten waarbij Jan zonder Vrees elk bondgenootschap met Engeland afzwoer en de veroverde Franse steden terug gaf.

De slag van Azincourt. De gevangenneming van Franse edelen door de Engelsen. Ook Jan van Fosseux, heer van Nevele viel in Engelse handen. Onder de vele honderden ridders die sneuvelden bevond zich ook de heer van Poeke. (Miniatuur uit 'Les Vigiles de la mort du roi Charles VII' van Martial d'Auvergne, 1484, Nationale Bibliotheek, Parijs)

Ondertussen waren de Engelsen onder de leiding van koning Henry V opnieuw Frankrijk binnengevallen. Nadat enkele pogingen tot een vredeakkoord mislukten, kwam het tot een treffen tussen het Franse en het Engelse leger op 25 oktober 1415 bij Azincourt (Pas-de-Calais). Jan zonder Vrees en zijn troepen hielden zich afzijdig. Zijn broers Antoon en Filip vochten mee aan Franse zijde en sneuvelden. In de lijsten van de gesneuvelde Franse ridders tijdens de Slag bij Azincourt vinden we ook de namen terug van een Filip en een Collart van Fosseux. Ook talrijke Vlaamse edelen lieten er het leven zoals Lodewijk van Gistel, Filip en Hendrik van Gavere van Liedekerke, Lionel van Maldegem en zijn broer en de heer van Poeke³⁶. Het Franse leger werd er door de Engelsen verpletterd en ongeveer 5.000 edelen lieten er het leven. Ongeveer 1.600 Franse strijders waarvan velen uit nobele families werden gevangen genomen daaronder

blijkbaar ook de heer van Fosseux³⁷. Zijn gevangenschap is van korte duur geweest want hij bevindt zich nogal vlug opnieuw in dienst van de hertog van Bourgondië.

Jan zonder Vrees zag nu zijn kans om Frankrijk weer in zijn macht te krijgen. Toen de hertog in 1415 zijn gelegenheidsverblijf Lagny-sur-Marne verliet om zich naar Vlaanderen te begeven om militaire steun te zoeken bij de Vlaamse steden kreeg Jan IV van Fosseux de leiding over de achtergebleven troepen. In naam van de hertog neemt hij in maart 1416 het graafschap Boulogne in³⁸.

In juni 1417 werd Jan IV ook kapitein van de voorhoede van de hertog. In die hoedanigheid wist hij door onderhandelingen de stad Beauvais terug te winnen in het kamp van de Bourgondiërs. Een monsterrol van baanderheer³⁹ *monseigneur de Fosseux* opgemaakt op 31 augustus 1417 en volgende dagen te Beauvais vertelt ons iets meer over de samenstelling van de Bourgondische troepen die zich toen in de stad bevonden. Naast de heer van Nevele zelf waren er nog drie andere baanderheren, een baanderheer schildknaap, 25 ridders, 1331 schildknapen, 2.047 boogschutters, 9 trompetblazers en 6 minnestrelen om de hertog van Bourgondië bij te staan in zijn opmars naar Parijs⁴⁰.

De veroveringstocht van het Bourgondische leger aangevuld met huurlingen uit Vlaanderen en Brabant bleek niet te stuiten. Op 29 mei 1418 wordt de Franse hoofdstad ingenomen en op 14 juli hield Jan zonder Vrees er samen met de Franse koningin Isabella, de vrouw van de waanzinnige Karel VI een blijde intrede⁴¹. De kroonprins, de latere Karel VII, weet te ontsnappen maar zijn beschermheer Bernard VII van Armagnac wordt gevangen genomen en kort daarop ter dood gebracht.

Ondertussen is in de Franse hoofdstad de pest uitgebroken. Er sterven meer dan 40.000 personen onder wie enkele vooraanstaande edelen uit het leger van de hertog: de prins van Oranje, Jehannet de Poix, de heer van Auxy en de heer van Fosseux en Nevele⁴².

De uitvaartplechtigheid van Jan IV van Fosseux, heer van Nevele, raadsman en kamerheer van Jan zonder Vrees, had plaats 26 augustus 1418 in de kerk van de Jacobijnen (Dominicanen) in de rue Saint-Jacques in Parijs. De hertog schonk bij deze gelegenheid 4 ecu's aan de relikwieën van de kerk en 18 schellingen aan de kinderen van de kerk voor het terugkopen van de sporen van de overledene⁴³.

De kerk en het klooster van de Jacobijnen in de Grande rue de Saint-Jacques dicht bij de stadsmuren en de Porte Saint-Jacques.

Detail van de kaart van Parijs uit 1540.

(Plan de Paris: dit Plan de la tapisserie, Franse Nationale Bibliotheek, Parijs)

In 1419 was het noorden van Frankrijk in handen van de Engelsen en Parijs in handen van de Bourgondiërs. De Franse kroonprins stuurde aan op een vredesakkoord met Jan zonder Vrees maar tijdens een tweede overleg liet hij de hertog samen met zijn lijfwacht op 10 september 1419 te Montereau-Fault-Yonne vermoorden. Jan zonder Vrees zal worden opgevolgd door zijn zoon Filips de Goede.

De moord op hertog Jan zonder Vrees.
(Uit: 's Lands Glorie, Historia N.V.)

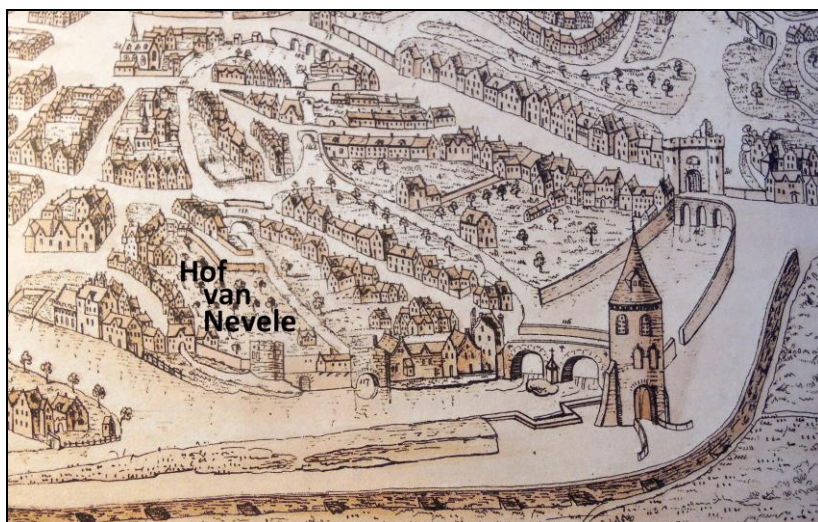
Vijftien jaar na de dood van haar echtgenoot zal Johanna de Preures in 1433 hertrouwen met Jan van der Clyte, heer van Komen (*Jean de La Clyte-Commines*) en weduwnaar van Johanna van Gistel⁴⁴. Jan van der Clyte was een overlevende van de slag bij Azincourt. Van 1424 tot begin 1435 was hij soeverein baljuw (*gouverneur*) van Vlaanderen en in januari 1430 was hij een van de oprichters van de Orde van het Gulden Vlies. In mei van hetzelfde jaar nam hij ook deel aan het Beleg van Compiègne waarbij Jeanne d'Arc in handen viel van de Bourgondiërs en aan de Engelsen werd overgeleverd. Op 14 april 1442 zijn ridder Jan, heer van Komen, als echtgenoot van vrouwe Johanna de Preures, *douairière* van het Land van Nevele en grootmoeder van de kinderen nog betrokken in een proces tussen hen en Filips van Montmorency, heer van Croisilles, die als

gevolmachtigde optreedt van zijn broer Jan II van Montmorency die het gouvernement heeft van zijn kinderen bij wijlen Johanna van Fosseux, zijn echtgenote⁴⁵.

Jan van der Clyte overleed in Komen op 13 september 1443 en werd aldaar in de kerk begraven. Johanna de Preures was nog in leven in 1450, haar overlijdensdatum is niet gekend.

De oudste dochter uit het huwelijk van Jeanne de Preures met Jan IV van Fosseux *demisielle Jehanne, dame de Fosseux, de Niviele en Flandres et de Hubermont* huwde in 1422 met Jan van Montmorency⁴⁶.

HET STEEN EN HET HOF VAN NEVELE

*Het 'Hof van Nevele' Detail uit de hertekening van de GANDA GALLIE
BELGICE CIVITAS MAXIMA 1534. Stadsarchief Gent.*

Dat Jan III van Fosseux, heer van Nevele in Gent begraven werd zou er kunnen op wijzen dat hij op dat moment een verblijfplaats in Gent bezat. Reeds vroeg bezaten de heren van het platteland een 'steen' in de grote steden. Van de heren van Nevele is bekend dat ze een steen bezaten in

Gent op de plaats waar nu de gebouwen staan van het provinciebestuur (Gouvernementstraat 1). Naast dit steen stond het steen van de familie van Rasseghem en het Hof van de bisschop van Doornik. Er was ook het 'Hof van Nevele' dat De Potter en Broeckaert in hun zevende deel van de geschiedenis van de stad Gent beschrijven. De naam zou volgens beide auteurs ontstaan zijn in de 15de eeuw. Jan Vilain, ridder van Nevele genoemd was er bezitter van tijdens het laatste kwart van de 15de eeuw. Het gebouw bestond uit een rode toren en aangrenzend gebouw. In 1544 spreekt men van een *“Huuse ende erfve, met eenen steenen ghevele, met twee torrekens, casteelwijs, ter zijde ten Passe waert, ende met eene groote groene poorte, wijlen thof van Nevele.”* In het register van de schepenen van de Keure 1672-1675 staat de ligging duidelijk vermeld: *“Het groot huys ten voorhoofde in de Gulden- ofte Silverstraete, van audts ghenampt het Hof van Nevele, streckende metter erfve tot op de Schelde van Antwerpen, aen Spaensche casteel, aen d'een zijde ghehuyst ende gheerft de douagiere ende hoirs vanden heer van Basseghem, ende ter andere de weduwe ende hoirs van Mr. Jaecques Cocx.”* Later werd op de gronden van het Hof van Nevele het Sint-Lievenscollege opgericht.

Bronnen:

Steyaert J.J., *Volledige beschrijving van Gent of Geschiedkundige beschouwing van deze stad en haar bewooners, de merkwaardige gebouwen, gestichten en maatschappijen, de beroemde Gentenaeren enz.*, Gent, 1867, p 98.

Janssens A., Het 'Hof van Nevele' in Gent, in *Het Land van Nevele*, jg. XII (1981), afl. 4, p. 233-236.

¹ In de Franse teksten wordt ze meestal 'Marguerite de Mortagne, Dame de Nivelles' genoemd.

² F.V. Goethals, *Miroir des notabilités nobiliaires de Belgique, des Pays-Bas et du Nord de la France* (Brussel, 1862), Volume 2, p. 794-795 *“Joannes de Longavalle, miles, ratione ballii terrae de Nivelles, ad Margaretam, filiam suam, minorem annis, ex successione Margaretae, matris suae, uxoris quondam dicti militis, etc. ...”*

³ <http://www.genealogieonline.nl/west-europese-adel/I27572.php>

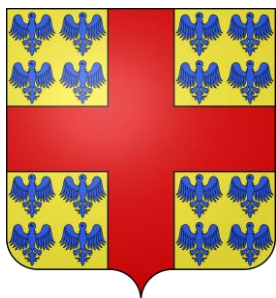
⁴ F.V. Goethals, *Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique* (Brussel, 1849), Volume 2, (geen pagina's - bij Longueval).

⁵ F. Buylaert, *Repertorium van de Vlaamse adel (ca. 1350-ca. 1500)* (Gent, Academia Press, 2011), p. 438.

- ⁶ J. Luyssaert, Meetjeslandse Toponiemen tot 1600, NEVELE (Sint-Denijs-Westrem, Poesele, 2011), p. 220.
- ⁷ SAG, Jaarregisters Keure 1339-1361, p. 1 (301/1 f. 6/1).
- ⁸ F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis van Nevele* (Gent, 1867), p. 21.
- ⁹ J. Goethals-Vercruysse, *JAERBOEK der stad en oude kasselry van KORTRYK verzameld uyt menigvuldige Auteurs en Hand-schriften* (Kortrijk, 1814), eerste deel, p. 14.
- ¹⁰ Kervyn de Lettenhove baron, *Froissart J. Le premier livre des chronique de Jehan Froissart: texte inédit publié d'après un manuscrit de la bibliothèque du Vatican*. (Brussel, 1863), Volume 1, p. 304.
- ¹¹ F. Buylaert, a.w., p. 438.
- ¹² F. Buylaert, a.w., p. 599.
- ¹³ F. Buylaert, a.w., p. 259-260.
- ¹⁴ F. Buylaert, a.w., p. 438.
- ¹⁵ J. de Saint Genois, *Inventaire analytique des Chartes des Comtes de Flandre* (Gent, 1843-1846), p. 500.
- ¹⁶ F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis van Poesele* (Gent, 1867), p. 11-12.
- ¹⁷ J. Van Rompaey, Het Land van Nevele in een notedop, in *Het Land van Nevele*, jg 1975, afl. 3, p.144.
- ¹⁸ O. de Vree, *Deuxième partie de la Généalogie des comtes de Flandre ...*, (Brugge, 1644), p. 264.
- ¹⁹ F. Buylaert, a.w., p. 213.
- ²⁰ Van Trimpont, *Het land en de baronnie van Boelare* (Geraardsbergen, 1998) – F. Buylaert, a.w., p. 232.
- ²¹ J. le Carpentier, *Histoire généalogique des Païs-Bas, ou Histoire de Cambray et du Cambresis* (Leiden, 1664), part III, p. 587.
- ²² F.V. Goethals, a.w., z.p. Seigneurs de Liedekeke-Gavre .
- ²³ F. De Potter en J. Broeckaert, a.w., *Nevele*, p. 22.
- ²⁴ C. E. J. Poplimont, *La Belgique héraldique: recueil historique, chronologique, généalogique et biographique complet de tous les maisons nobles reconnues de la Belgique* (Paris, 1866), Tome VI, p. 296.
- ²⁵ Fosseux is een gemeente in het arrondissement Arras (departement Pas-de-Calais) met minder dan 150 inwoners. De afstand tot Arras bedraagt 19 km. De huidige bewoner van het kasteel aldaar is Ludovic de Fosseux. Hij is geen afstammeling van de oorspronkelijke heren van Fosseux maar is een du Bos dit de Hoves. Deze familie kocht de baronie Fosseux in 1700 van de familie Hénin Liétard die de baronie hadden verworven van de familie Montmorency-Fosseux in 1690. Na hun aankoop nam de familie du Bos dit de Hoves de naam de Fosseux aan. (Mededeling van Ludovic de Fosseux op 6 juli 2017)
- ²⁶ F. Buylaert, a.w., p. 232.
- ²⁷ F. Buylaert, a.w., p. 232.
- ²⁸ F. De Potter en J Broeckaert, a.w. *Nevele*, p. 22-23.

- ²⁹ J. le Carpentier, a.w., p. 587.
- ³⁰ A.C. De Neufville, *Histoire généalogique de la maison der Neufville, d'après anciens chartres et des documents inédits* (Amsterdam, 1869), p. 262-263.
- ³¹ Hiermee wordt het huidige Caermersklooster bedoeld in de Patersholwijk. De geschoeide karmelieten namen hier sinds 1272 hun intrek in de refuge van de Abdij van Cambron (Henegouwen) nadat ze van de berg Karmel in Palestina waren verdreven door de oprukkende Islam.
- ³² V. Despodt, *Gentse grafmonumenten en grafschriften tot het einde van de Calvenistische republiek (1584)*, (Gent, 2001), deel III, repertorium, p. 164. De vermelde datum 4 april 1414 komt echter niet voor in het paasjaar 1414.
- ³³ F. De Potter en J. Broeckaert, a.w., *Nevele*, p. 59.
- ³⁴ A. Marchandise, J. L. Kupper, *A l'ombre du pouvoir: les entourages princiers au Moyen Age* (Luik, 2003), p. 331.
- ³⁵ E. de Monstrelet, *The chronicles of Enguerrand de Monstrelet* (Londen, 1810), 4th Volume - J.A. Buchon, *Chroniques d'Enguerrand de Monstrelet* (Paris, 1826) - M. Petitot, *Collection (complète) des Mémoires relatifs à l'histoire de France* (Paris, 1819), Tome VII.
- ³⁶ A. Brugière, *Histoire des ducs de Bourgogne de la maison de Valois* (Bruxelles, 1835), Tome troisième, p. 166.
- ³⁷ J. de Wavrin, *A collection of the chronicles and ancient histories of Great Britain, now called England, vol. II*, (Cambridge University Press, 2012), p. 225.
- ³⁸ B. Schnerb, *Enguerrand de Bournonville et les siens: un lignage noble du Boulonnais aux XIV et XV siècles* (Paris-Sorbonne, 1997) p. 185.
- ³⁹ Een baanderheer is een ridder die het recht heeft om onder eigen banier vazallen aan te voeren.
- ⁴⁰ L.P. Gachard, *Rapport à Monsieur le Ministre de l'intérieur, sur les documents concernant l'histoire de la Belgique qui existent dans les dépôts littéraires de Dijon et de Paris* (Bruxelles, 1843), 1^{ière} partie, p. 153-154.
- ⁴¹ D. Lauwers, *De leden van de Raad van Vlaanderen onder Jan zonder Vrees (1405-1419)*, scriptie voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, voor het behalen van de graad van Licentiaat in de Geschiedenis. Academiejear: 1998-1999. Universiteit Gent, Hfst. I, §3.
- ⁴² J.A. Buchon, a.w., p. 101.
- ⁴³ B. Schnerb, W. Paravicini, *Paris, capitale des ducs de Bourgogne* (Thorbecke, 2007), p. 201.
- ⁴⁴ Diverse genealogische bronnen vermelden een huwelijk van de Preures met Archembaud de Croy die sneuvelde in de slag bij Azincourt in 1415. Dit kan niet vermits Jan IV van Fosseux, haar eerste echtgenoot, toen nog in leven was.
- ⁴⁵ F. Buylaert, a.w., p. 173 en 499.
- ⁴⁶ F. Buylaert, a.w., p. 233.

NEVELE IN HANDEN VAN DE FRANSE ADELLIJKE FAMILIE MONTMORENCY

*Wapenschild van de familie
van Montmorency.*

Johanna van Fosseux

x 29 januari 1422 Jan II van Montmorency

Jan III van Montmorency (Jan I Van Montmorency-Nevele)

Louis

x 1455 Goedele Vilain

Jan II van Montmorency-Nevele °1461

x Margaretha van Horn (°1460)

Filips van Montmorency-Nevele (°1466)

x Maria van Horn (°1476)

Jozef van Montmorency-Nevele (°1497-1529)

x Anna van Egmont (°1504)

Filips

**x Walburga van
Nieuwenaar**

Floris

x Helena van Melun

Maria

x

Eleonora

x Antoon II van Lalaing

1x Karel II van Lalaing

2x Pieter Ernst van Mansfeld

Willem van Lalaing

x Maria Christina van Egmont

Antoon III van Lalaing

(De jaartallen tussen haakjes zijn de geboorte- en overlijdensjaren van deze personen.)

De familie 'van Montmorency' was een van de oudste en belangrijkste adellijke families van Frankrijk die in de loop van de geschiedenis heel wat legeraanvoerders, maarschalken, admiraals, kardinalen en andere hoogwaardigheidsbekleders heeft voortgebracht. Hun strijdkreet was: "DIEU AYDE AUX PREMIER CHRESTIEN".

Jan II van Montmorency

Jan II van Montmorency zag het levenslicht omstreeks 1401 als zoon van Jacques en Philipinne de Melun. Tijdens zijn jeugd jaren was het stadje Montmorency het toneel van plundering en geweld. Na de geweldplegingen van de troepen van de hertog van Orleans in 1411 waarbij ook weerloze ouderlingen, vrouwen en kinderen genadeloos werden afgemaakt besloot Jacques van Montmorency een versterkingsmuur rond zijn stad te bouwen.

*Een toegangspoort tot de stad Montmorency.
(Uit: R. Chapuis, Histoire de la Ville de Montmorency, Paris 1937)*

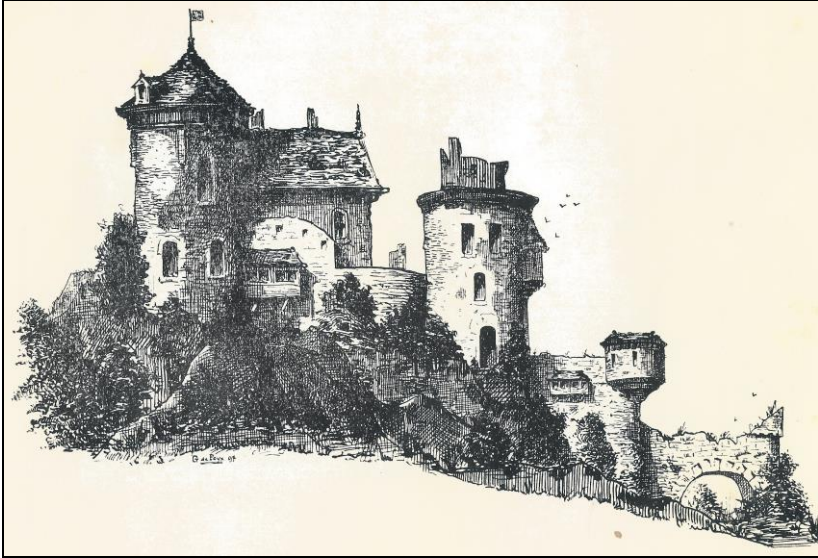
Als zijn vader in 1414 overlijdt, erft Jan II de baronie van Montmorency en verscheidene heerlijkheden onder de voogdij van zijn moeder die in 1419 zal overlijden. Door zijn huwelijk op 29 januari 1422 met Johanna van Fosseux, dame van Nevele, (°ca. 1403) wordt hij heer van Nevele en komt hij in het bezit van verscheidene heerlijkheden en eigendommen in Vlaanderen.

Voorafgaand aan dat huwelijk werd een huwelijkscontract opgesteld door de baljuw van Amiens waarin de inbreng van beide partners verduidelijkt wordt. Jan II van Montmorency kreeg de gronden, de kastelen, huizen, heerlijkheden en alle renten die eigendom waren van zijn vader Jacques en zijn moeder Philipinne de Melun. Zijn jongere broer Philippe kreeg de stede en baronie van Damville met zijn afhankelijkheden en Denis kreeg de stede en baronie Vitry-en-Brie en Chaumont-en-Vexin alsook de heerlijkheden Croisilles en Gaule de Douai.

Indien Jan II komt te overlijden vóór zijn echtgenote dan ontvangt zij als weduwe de helft van de gemeenschappelijke gronden op de dag van hun huwelijk en de heerlijkheden die ze verwierven door erfenis tijdens hun huwelijk. Een bedrag van 10.000 gouden ecu's is voorbehouden aan Bonne van Fosseux, de zuster van de toekomstige barones, op voorwaarde dat ze afstand doet van al haar rechten en erfenissen. Johanna van Fosseux kan haar kamer, paarden, juwelen en klederen behouden evenals 20 marcs¹ zilveren vaatwerk.

Bonne van Fosseux huwde op 27 juni 1427 te Monstroeul (omgeving Amiens) met Jacques de Craon, heer van Dommart, Bernaville en Clarsy. In de huwelijksakte staan o.a. als vertegenwoordigers van de bruid en bruidegom vermeld *“Jehenne de Preures, Dame de Fosseux et de Nyvelle, vefve de feu Monseigneur de Fosseux, derrain trespasé, d'une part & Monseigneur Philippe de Fosseux, dit le Borgne, Chevalier, Seigneur Dally & Madame Guye de Lonroy, sa femme paravant femme de feu Monseigneur Jehan de Craon ...”*².

We vinden Jan II na zijn huwelijk vermeld als *“Jean II, baron de Montmorency, d'Ecouen, de Damville, seigneur de Conflans Sainte Honorine, de Vitry-en-Brie, de Saint-Brice-sous-Forêt, de Courrières, de la Chasse, de Villiers-le-Bel, de la Tour-de-Chaumont, de Belleglise, de Bercy, de Nivelles (= Nevele), de Fosseux, de Croisilles, de Feuillarde-en-Brie, des grandes et petites Minières, de Corneuil, etc.”* Vóór 1425 was hij reeds opperkamerheer van Frankrijk en nam ontslag in die functie in 1427 ten voordele van Georges de la Trémoille.

*Het oude feodale kasteel van Montmorency.
(Uit: R. Chapuis, Histoire de la Ville de Montmorency, Paris 1937)*

In dit huwelijk werden twee zonen geboren: Jan (°±1422) en Louis (°? en †1 oktober 1490). Het echtpaar vertoefde niet zo dikwijls in de heerlijkheid Nevele. Door een vermelding op 3 april 1425 weten we dat Johanna van Fosseux op haar kasteel in Nevele verbleef. Er staat letterlijk “*Jan van Monmorenchijn en Johanne van Fosseux, ervachtige joncvau van den lande van Nevele sine geselnede resorterende te haren castele te Nevele*”³. Het is echter niet duidelijk of hier het kasteel te Nevele (aan de kerk) bedoeld wordt of het kasteel van Ooidonk.

Jan II vocht er aan de zijde van Jeanne d'Arc tegen de Engelsen⁴. Montmorency ontsnapte nipt aan de plunderingen van de Engelsen op 10 september 1429. Henry V, de koning van Engeland, had zich meester gemaakt van de heerlijkheid en stond die af aan Jean de Luxembourg. De Engelse koning rechtvaardigde deze beslissing door in te roepen dat de heer van Montmorency zijn feodale verplichtingen niet was nagekomen door hem niet te erkennen als koning van Frankrijk en legde hem majesteitsschennis ten laste. Montmorency bleef ook trouw aan de Franse kroonprins Karel en steunde daardoor een vijand van Engeland.

Op 12 september 1431 overleed Johanna van Fosseux. Ze werd begraven in de kerk van het klooster der Franciscanen in Senlis. Haar bezittingen werden, tot de kinderen volwassen waren, beheerd door haar echtgenoot en haar schoonbroer Jacques de Croan, heer van Dompарт en echtgenoot van Bonne van Fosseux.

*Jan II van Montmorency, heer van Nevele.
(Genealogie Loïc Briou-Bigeon)*

Uit de documenten bewaard in het Gentse stadsarchief zien we dat Jan II van Montmorency zich in Vlaanderen liet vertegenwoordigen door zijn jongere broer Filips. In 1434 en 1436 wordt ridder Filips van Fosseux vermeld als voogd van 'joncheere Jan van Montmorency, heer van het Land van Nevele'. Het Gentse stadsarchief bewaart ook een proces

gevoerd op 14 april 1442 waarin we zien dat het Filips van Montmorency, heer van Croisilles, optreedt als gevolmachtigde van zijn broer Jan van Montmorency die het gouvernement heeft van zijn kinderen bij wijlen Johanna van Fosseux, zijn echtgenote, enerzijds en ridder Jan, heer van

Komen, als echtgenoot van vrouwe Johanna de Preure, douairière van het Land van Nevele en grootmoeder van de kinderen, anderzijds. Na de dood van Jan van Komen doet Johanna de Preures op 17 juni 1450 via haar ontvanger opnieuw een poging om haar rechten op het Land en de heerlijkheid van Nevele te laten gelden tegenover Jan II van Montmorency die nog steeds de titel van heer van het Land van Nevele draagt⁵.

Graftombe van Jan II van Montmorency.

(Uit: R. Chapuis, Histoire de la Ville de Montmorency, Paris 1937)

Na een lange periode van weduwnaarschap hertrouwt Jan II in 1454 met Marguerite d'Orgemont (°1415), dame van Chantilly en de rijke weduwe van Guillaume Brouillart, heer van Badonville en kleindochter van Pierre d'Orgemont, raadsman en kamerheer van koning Karel V die in Azincourt sneuvelde. De vele eigendommen van de familie d'Orgemont kwamen zo in de familie Montmorency terecht. In dit huwelijk verwekte Jan II nog drie kinderen, één zoon Guillaume (°1454) en twee dochters Philippe en

Marguerite. Deze echtverbintenis was niet naar de zin van Jan en Louis en het verbeterde er niet op toen bleek dat hun stiefmoeder duidelijk haar kinderen trachtte te bevoordelen.

Jan II van Montmorency overleed op 6 juli 1477 op 76-jarige leeftijd en werd begraven in de Sint-Martinuskerk van Montmorency onder een met koper beslagen grafsteen voor het hoofdaltaar⁶. Hij bleef gans zijn leven een toegewijd dienaar van de Franse troon. Van hem werd verteld dat hij zijn hebben en houwen opgeofferd heeft om Karel VII op de Franse kroon te krijgen. Ook koning Lodewijk XI betoonde voor hem veel genegenheid omwille van zijn rotsvastе trouw aan het Franse koningshuis⁷. Zijn tweede echtgenote, Marguerite d'Orgemont overleed op 30 maart 1481.

Volgens een document uit 1473 had Jan II een onwettige zoon Jean de Montmorency genoemd 'de Vitry', die geestelijke werd⁸.

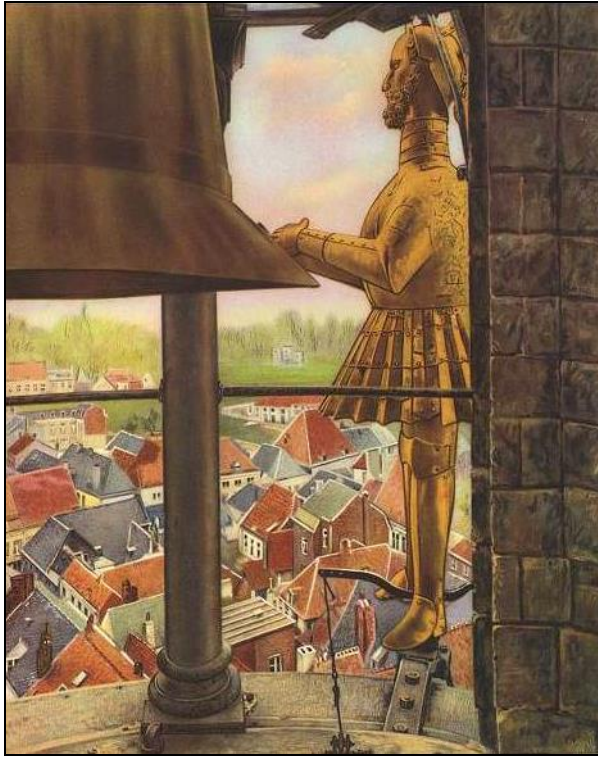
Jan III van Montmorency of Jan I van Montmorency-Nevele

Jean de Nivelle(s)

Jan III van Montmorency kennen we beter als **Jan I van Montmorency-Nevele** (°ca. 1422-†1477). In de Waals-Brabantse folklore is hij beter gekend als Jean de Nivelle(s)⁹.

Na de dood van Johanna van Fosseux erfden haar twee zonen haar bezittingen in Vlaanderen en Picardië met o.a. de heerlijkheden Nevele, Hubermont, Auteville (Hauteville naast Fosseux), Wijme (thans: Wismes) en Liedekerke die in het bezit kwamen van Jan van Montmorency. Jan kreeg ook de titel van heer van Fosseux. Jan III bracht hiervoor in 1432 leenhulde aan Filips de Goede, hertog van Bourgondië.

Nauwelijks dertien jaar, was Jan III ook aanwezig als vazal van de hertog van Bourgondie bij de ondertekening van het Verdrag van Arras in 1435 waarin de verzoening werd betekend tussen de Karel VII, koning van Frankrijk en de hertog van Bourgondië. Deze overeenkomst gaf aan de Montmorency's hun bezittingen in Montmorency terug¹⁰. Jan III stond later de heerlijkheid Fosseux af aan zijn broer Louis eens die meerderjarig was, evenals Hauteville, Barly en het bos van Caisnes.

*Jean de Nivelles of Jan van Nijvel of Djan Djan is de naam van de beroemde vergulde klokkenluider die al gedurende vijf eeuwen elk half uur op de klok slaat op het meest zuidelijke torentje van de Sint-Gertrudiskerk van Nijvel.
(Album Côte d'Or, Belgische Foklore, 1947)*

Vermits hij nog minderjarig was, trad zijn oom Philippe de Fosseux (le Borgne) op als voogd van *joncheere* Jan van Montmorency, heer van het Land van Nevele in de periode 1434-1436 zoals blijkt uit de Gentse stadsrekeningen. Vanaf 1449 vinden we Jan III van Montmorency alleen vermeld in de Gentse archieven en is er van een voogd geen sprake meer¹¹.

In 1449 streed Jan III samen met zijn broer Louis aan de zijde van de Franse koning Karel VII tegen de Engelsen¹². Louis nam deel aan de campagne van de hertog van Bourgondië in 1452 tegen de opstandige Gentenaars.

Jan III huwde omstreeks 1455 met **Goedele Vilain** (°ca. 1425). Zij was de dochter van ridder Jan, heer van Huise, Burcht en Zwijndrecht en Goedele Raes, dame van Pamel en enige dochter van Gouard Raes van Mechelen, kanselier van Brabant. Door dit huwelijk kwam van Montmorency ook in het bezit van het kasteel en de vesting van Liedekerke waarvoor hij leenhulde bracht aan hertog Filips de Goede in 1463¹³. Uit dit huwelijk werden zeven kinderen geboren. Jan zal zijn vader opvolgen. Jacques overleed tijdens een reis naar Jeruzalem. Karel overleed op 18 juni 1467, nauwelijks 3 maand oud en werd in het koor van de kerk van Nevele begraven. Filip zal zijn oudere broer Jan opvolgen. Marc overleed op jeugdige leeftijd. Margaretha zal huwen met Arnold van Horn en Honorine huwde Nikolaas van Sint-Aldegonde.

Slaande ruzie tussen vader en zonen: 'La querelle des Nivelles'

Toen Lodewijk XI in 1461 Karel VII als koning van Frankrijk opvolgde, slaagde de hertog van Bourgondië erin, om Jan en Louis te overtuigen hun eed van trouw voor hem af te leggen. Dit was niet zo ongewoon vermits de regio's, waarvan beide broers de heren waren, in het toenmalige Bourgondië lagen en zij als dusdanig in de eerste plaats vazallen waren van de hertog van Bourgondië. Volgens de feodale principes waren ze verplicht hun heer bij te staan. Een vazal die weigerde zijn heer te hulp te snellen zag zijn leengoed geconfisceerd.

Alvorens de troepen van de hertog te verwoegen, wilden Jan III, heer van Nevele, en Louis, heer van Fosseux, zich verzoenen met hun vader die op het kasteel van Ecouen verbleef. De dag na hun aankomst te Ecouen vernam Louis dat zijn broer erbij was toen hun vader, Jan II zijn testament opstelde. In woede ontstoken door dit verraad ging Louis op zoek naar zijn broer om hem te doden. De moordpoging op de binnenkoer van het kasteel mislukte door de tussenkomst van een knecht Haquinet, die hierbij aan het been werd gewond. Louis ontvluchtte Ecouen, plunderde met zijn troepen de omgeving en verschool zich in het jachtslot van Montmorency dat door de soldaten van zijn vader werd belegerd. Hij kon ontkomen en vluchtte naar Vlaanderen.

De verzoeningspoging tussen Jan II van Montmorency en zijn oudste zoon maakte de tegenstelling tussen beiden nog groter. Boos en ontevreden over dit onderhoud vertrok Jan III om zich bij de troepen van de hertog van Bourgondië aan te sluiten op weg naar de Slag van Monthléry (16 juli 1465) tussen hertog Filips de Goede en de Franse koning Lodewijk XI.

Jan II, verontwaardigd over het gedrag van zijn zoon, liet hem via hoorngeschal terug roepen maar Jan III gaf hier geen gehoor aan. Daarop zou hij geroepen hebben *“Ce chien de Jean de Nivelle, il s'enfuit quand on l'appelle”*. Deze uitroep ligt

aan de basis van de Franse uitdrukking *“il est comme le chien de Jean de Nivelle qui s'enfuit quand on l'appelle”* een uitspraak die gebruikt wordt in het Frans voor iemand die niet komt als men hem nodig heeft. Zijn derde zoon Guillaume bood aan koning Louis XI loyaal zijn diensten aan.

Guillaume de Montmorency, eerste baron van Frankrijk en halfbroer van Jan I van Montmorency-Nevele.

De houding van zijn twee oudste zonen, in zijn ogen een laffe daad, was voor Jan II de aanleiding om beiden te onterven en de baronie Montmorency met de goedkeuring van de Franse koning Lodewijk XI, aan zijn derde zoon Guillaume te schenken *“perpétuellement en pur et vray don irrévocable fait entre vifs pour luy, ses hoirs et ayant causes, la terre, seigneurie et baronnie de Montmorency”*. Als leenheer ontving Lodewijk XI hiervoor Guillaume op 28 oktober 1472.

Of in de Slag van Monthléry ook Nevelaars meevochten aan de zijde van hun heer is niet duidelijk. We weten dat in mei 1452 (Slag bij Nevele) en in juli 1453 (Slag bij Gavere/Semmerzake) de Nevelaars aan de zijde vochten

van de Gentenaars en het opnamen tegen de graaf en dus ook tegen hun eigen heer. In de Luiks-Bourgondische oorlogen¹⁴ vochten de Nevelaars in de Eerste Luikse oorlog mee aan de zijde van Jan I van Montmorency-Nevele. Zo lezen we dat: *“Up den XVlen in Spurcle (februari) int jaer duust vier hondert vijf ende tzeitigh¹⁵ so quam mer Jan van Montmorreny, ruddere, heere van der stede ende lande van Nevele, uuter oorloghe van der stede van Ludeke (Luik) daer hij was met minen heere van Charoloys¹⁶. Ende mine heer van Nevele voornompt brachte alle zine lieden mede, die met hem in de voorseyde oorloghe waren; ende up den voorseyden dach, als mine voorseyde heere van Nevele, quam binnen sinen Bailliu, gheheeten Gillis van den Kerckhove, metten schepenen van der stede ende vriede van Nevele ...¹⁷”*.

Na het conflict met zijn vader trok hij naar het kasteel van de familie van Fosseux in Nevele, het kasteel van Ooidonk dat door zijn grootvader was heropgebouwd. Jan I van Montmorency-Nevele werd zo de stamvader van de Vlaamse tak van de familie, m.a.w. de Franse edelman werd zo een Vlaamse edelman en een leenhouder van de Gentse Oudburg.

Als gedeeltelijke compensatie voor het verlies dat hij had geleden door de hertog van Bourgondië te volgen, kreeg hij van de hertog de hoge en lage rechtspraak op de Schelde tot aan de poorten van Antwerpen. Dit recht gaf regelmatig aanleiding tot geschillen tussen de heren van Nevele en de stad Anwerpen tot landvoogdes Maria van Hongarije er op 18 juli 1539 een einde aanmaakte en zelf de betwiste soevereiniteit op de Schelde naar zich toetrok¹⁸.

Jan I werd raadgever en kamerheer van hertog Filips de Goede en na diens dood in 1467 hernieuwden hij en zijn echtgenote hun feodale hulde aan zijn zoon Karel de Stoute, hertog van Bourgondië en graaf van Vlaanderen voor de heerlijkheid Nevele en het kasteel en de vesting van Liedekerke.

Hij overleed op 26 juni 1477 en werd begraven in de kerk van Nevele waar zijn grafscript in het Latijn op een koperen plaat was gegrift.

*Hic iacet sepultus dominus IOHANNES DE MONTMORENCY miles,
quondam dominus temporalis de Nivelle in Flandria & de Liedekerke,
Consiliarius & Camerarius domini Ducis Burgundiae,
qui obiit anno incarnationis Domini M.CCCCLXXVII. mensis die XXVI. Iunij.
Orate pro anima eius.*

In het Franse jeugdtijdschrift Lisette nr. 23 van 8 juni 1941 verscheen in de reeks L'histoire véritable des héros légendaires het verhaal van 'Jean de Nivelle' verkeerdelijk 'seigneur de Nivelles en Brabant' genoemd. Lisette werd uitgegeven tussen 1921 en 1942 en van 1946 tot 1973 door de uitgeverij Editions de Montsouris.

Zijn zoon Karel was in 1467 ook in de kerk van Nevele begraven. Dit graf bevond zich in de noordzijde van het koor nabij het hoofdaltaar. Op de grafsteen van Karel was de volgende tekst aangebracht:

*Cy gist enterré noble Charles de Montmorency,
fils de Monseigneur Jean de Montmorency,
Chevalier, Seigneur de Neuele,
qui trespassa al'an M.CCCCLXVII, le XVIII jour de luin.*

Goedele Vilain overleed in 1483¹⁹.

Een oud gewoonterecht onderuit gehaald

De controverse rond de beslissing van Jan II van Montmorency zal pas losbreken na zijn dood op 6 juli 1477. Jan III die na de onterving door zijn vader de naam Montmorency niet meer mocht dragen, vandaar dat hij in de Franse historische teksten steeds Jean de Nivelle wordt genoemd, had deze zaak voor het Parlement van Parijs gebracht dat zich moest uitspreken over de geldigheid van de erfenis. Jan III overleed echter elf dagen voor zijn vader. Zijn zoon Jan IV en zijn broer Louis maakten na zijn dood ook aanspraak op hun deel van de erfenis van Jan II van Montmorency, respectievelijk hun grootvader en vader.

Zeker van zijn zaak maakte de zoon van Jan III de zaak aanhangig bij het Parlement om te vermijden dat iets van de omstreden eigendommen in het bezit zou komen van zijn ooms. Zijn oom Louis volgde hem hierin en maakte eveneens de zaak aanhangig bij het Parlement. Op 21 juli 1483 besliste het Parlement echter de zaak in het voordeel van Guillaume de Montmorency.

Op 7 augustus 1483 tekende Louis beroep aan tegen dit vonnis zich beroepend op 'La Coutume de Paris' en het huwelijkscontract tussen zijn ouders waarbij alle goederen vanaf het ogenblik van hun huwelijk voor de helft toekomen aan de echtgenoot en de echtgenote. Daarbij komt dat bij het overlijden van één van de partners de overlevende partner geen delen van hun bezit kan schenken of vervreemden zonder de toestemming van de volwassen kinderen. Deze redenering werd gevolgd door de 'Grand Coutumier' van Parijs.

Bevreesd voor complicaties en de lange duur van het proces waarvan de uitkomst onzeker was, zag Louis op 27 oktober 1483 af van verdere acties. Hij kreeg als compensatie de inkomsten van de goederen die hem zouden toekomen en een levenslange rente van 100 ponden evenals de achterstallige renten en nog andere voordelen. Zijn neef Jan IV hernam op zijn beurt de vordering van zijn oom en vorderde zijn deel op, zich baserend op de eigendomsrechten die aan zijn grootmoeder toekwamen.

In een arrest van februari 1492 besliste het Parlement dat de verdeling mede zou gebeuren onder de kinderen uit het eerste huwelijk van Jan II van Montmorency met Johanna van Fosseux zonder voorrecht van eerstgeboorterecht. Door deze uitspraak kwam de heer van Nevele in het bezit van een vierde van de baronie Montmorency. Een opmerkelijke uitspraak die een breuk was met het aloude Parijse gewoonterecht waarbij in tegenstelling tot een kasselrij, een baronie ondeelbaar was. Dit had ook

tot gevolg dat hij verder de naam 'van Montmorency' mocht dragen, het wapenschild van de familie mocht behouden en zich eveneens baron van Montmorency mocht noemen.

Deze uitspraak zal in 1532 nog eens bevestigd worden. Het delen van een baronie bleef behouden tot aan de Franse Revolutie.

Jan II van Montmorency-Nevele

Jan II van Montmorency-Nevele (°1461-†1510) was nauwelijks 15 jaar toen hij al enkele ernstige gewelddaden op zijn kerfstok had. Zo werd hij in 1474 in de Oudburg veroordeeld voor het terroriseren van een jonge vrouw²⁰. Als boetedoening trok hij zich, al dan niet verplicht terug in de Abdij van Laval le Roi in het diocesis Reims. In 1479 krijgt hij van de Franse koning Lodewijk XI de toelating om de abdij te verlaten. Op dat moment laat hij zich enkel heer van Saint Leu lez Taverny noemen, een heerlijkheid geërfd van zijn grootvader samen met deze van Plessis-Bouchard.

Daarna trekt hij naar Vlaanderen voor het beheer van de bezittingen die zijn vader hem heeft nagelaten. Hij brengt voor het Land van Nevele en voor de andere bezittingen oorspronkelijk afkomstig van de familie van Fosseux in 1483 leenhulde aan de vijfjarige Filips de Schone, graaf van Vlaanderen en hertog van Bourgondië. In dezelfde periode maakt hij ook zijn aanspraken duidelijk op de eigendommen afkomstig van zijn moeders zijde namelijk de heerlijkheden van Liedekerke, Burcht, Zwijndrecht enz.

Daarna keert hij terug naar Frankrijk om er opnieuw zijn eigendomsrechten te laten gelden op de heerlijkheid Montmorency. In het arrest van 1 februari 1492 van de Vicomté de Paris wordt hij in het gelijk gesteld en krijgt hij het vierde part van de heerlijkheid Montmorency en Ecouen, Saint-Honorine, Conflans enz. Naast heer van Nevele mag hij ook de titel van baron van Montmorency dragen. Hij breidt zijn eigendommen in Artesië nog verder uit door op 7 juni 1496 de heerlijkheid Wyme en zijn afhankelijkheden te kopen van Guy de Laval²¹.

Volgens sommige bronnen zou hij een eerste huwelijk hebben aangegaan met een zeker Louise de Lorraine maar hiervan werd geen enkel bewijs terug gevonden. Daarom houden volgens Du Chesne de historici het bij één huwelijk met **Margaretha van Horn** (°1460), de dochter van Jacques I, graaf van Horn, heer van Altena en Johanna van Meurs, zijn eerste vrouw. Voor Margaretha was het haar tweede huwelijk. Zij was op 13-jarige leeftijd een eerste maal uitgehuwelijkt aan Filips van Horn, graaf van Houtkerke en weduwnaar van Jeanne de Lannoye, dame van Brimeu.

Het huwelijk van Margaretha met Jan II vond plaats in 1488, kort na het overlijden van haar eerste echtgenoot. Beide echtverbintenissen bleven kinderloos.

In 1491 werd het kasteel van Ooidonk belegerd door de Witte Kaproenen. Zij kwamen er met geweld Jan Denijs gevangen nemen die overgelopen was naar de troepen van keizer Maximiliaan I en die later op de Gentse Vrijdagmarkt zou terecht gesteld worden²². De Gentenaars waren ook furieus op Filips van Montmorency, de jongere broer van Jan II die als kapitein in het leger van de keizer zijn troepen vanuit Ooidonk regelmatig strooptochten liet ondernemen tot voor de stadspoorten van Gent. Ze brandden als wraakactie het kasteel plat en namen Filips van Montmorency, gevangen en voerden hem naar Sluis²³. Ze lieten hem pas vrij na het betalen van een losgeld. Het was een der laatste acties van deze Gentse stadsmilitie die in juli van hetzelfde jaar werd ontbonden.

Op 21 september 1502 liet Jan II via een eerste schenkingsakte, opgemaakt op zijn kasteel te Ooidonk het Nevelse gasthuis omvormen tot een klooster voor de Grauwe Zusters of Penitenten.

Door een sterke toename van het aantal kloosterlingen was het klooster het volgende jaar al te klein en de heer van Nevele kocht twee huizen met tuin in de Sint-Jansstraat (huidige Lange Munt) die hij aan de zusters schonk en waar ze voortaan hun intrek zouden nemen²⁴.

Op een gedenkplaat op het gebouw liet hij de volgende tekst aanbrengen die tijdens de periode van de godsdienstberoerten met het klooster werd vernield.

*Jean, Baron de Montmorency & de Nevele
fondeur & augmentateur de ce Convent.*

*Dame Marguerite de Hornes, Baronesse de Montmorency & de Nevele,
fondatrice & augmentatrice de ce Convent.*

Ce Convent fut fait le iour de S. Mathieu en l'an M.DII

Jan II van Montmorency was sterk begaan met zijn zieleheil en het hiernamaals. Zo liet hij in de stichtingsakte opnemen om tot in de eeuwigheid wekelijks twee gelezen missen in het klooster te laten celebreren tot zijne intentie. Hij begiftigde het vrouwenklooster met de helft van de tiende van Vinkt met als conditie dat de kloosterlingen steeds ten dienste zouden staan van de heren of vrouwen van het Land van Nevele bij besmettelijke en andere ziektes. De andere helft van de tiende van Vinkt moest dienen om op het kasteel van Ooidonk een kapelaan te

onderhouden die er elke dag een mis moest celebreren²⁵. De zusters genoten heel wat voorrechten, zo kregen ze de toelating om brood te bakken en bier te brouwen zonder hierop belastingen te moeten betalen.

Jan II van Montmorency-Nevele overleed op 12 april 1510 zonder rechtstreekse erfgenamen zodat al zijn bezittingen overgingen op zijn jongere broer Filips. Vermoedelijk werd hij in Nevele begraven.

Jan II verwekte wel een buitenechtelijk kind bij Orpaise de la Guierche bekend als Pieter de bastaard van Montmorency. Pieter zal later huwen met Elisabeth Vander Moere²⁶.

Zijn echtgenote Margaretha van Horn overleed op 15 december 1518 en werd begraven voor het hoogaltaar van de kloosterkerk der Gentse Franciscanen. Op haar grafsteen, een halfverheven beeldhouwwerk met bronzen plaat stond de navolgende tekst:

*Cy gist haulte, noble, & puissante Dame, Dame MARGVERITE DE HORNES
veuve de feu haut noble & puissant Seigneur Messire IEHAN
Baron & Seigneur de Montmorency & de Neuele:
laquelle trespassa le Dimanche XV iour de Decembre l'an M.DXVIII.
Priez Dieu pour l'ame & pour tous les nobles parens.*²⁷

Filips van Montmorency-Nevele

Filips van Montmorency-Nevele (°1466) werd na het overlijden van zijn broer in 1510 de nieuwe heer van Nevele. Filips was eigenlijk voorbestemd voor een kerkelijke functie maar na de dood van zijn broer Jacobus in 1486

staakte hij zijn opleiding. Zijn oudste broer Jan regelde voor hem in 1496 een huwelijk met Maria van Horn, oudste dochter van Frederik, heer van Montigny-en-Ostrevent, Vimy, Farbus enz. en Philippine de Melun. Na zijn huwelijk in 1496²⁸ met **Maria van Horn** (°1476-†7 juni 1558) liet hij het kasteel Ooidonk opnieuw oprichten.

Alliantiewapen van de familie van Montmorency-Horn. (Uit: A. Du Chesne, Histoire généalogique de la maison de Montmorency et de Laval, Paris 1624)

Ter gelegenheid van zijn huwelijk kreeg Filips van zijn broer en schoonzuster, wiens huwelijk kinderloos zou blijven, een schenking onder levenden waarin al de bezittingen die hem toebehoorden in Vlaanderen en Frankrijk alsook tal van roerende goederen begrepen waren.

Zijn echtgenote bracht als oudste tal van bezittingen mee zoals de landen en de heerlijkheden van Montigny, Hachicourt, Vimy, Farbus, Escarpel, Sauchy le Caucher, Vendegies, Hornaye, Courcelles le Comte, le Gaule de Boiry, Saint Martin Greuiller, de hoge justitie van de heerlijkheden d'Asq lés le Mont Saint Eloy, en Tangry, en andere inkomsten. Zowaar een meer dan geslaagde 'mariage de raison'²⁹.

Uit deze echtverbintenis werden tien kinderen geboren: Federic overleed op jonge leeftijd. Jozef zal zijn vader opvolgen. Robrecht huwde Johanna van Belle, de weduwe van Daneel van Herzele en werd grootbaljuw van Saint-Omer. Hij overleed er in maart 1554 en werd aldaar in de kerk van het Heilig Graf begraven. Hij had geen wettelijke erfgenamen maar liet drie kinderen na bij andere vrouwen: Rogier, Nicolaas en Federic. Filips werd heer van Hachicourt, Wimpy, Farbus enz. en werd ridder van het Gulden Vlies in 1559. Koning Filips II benoemde hem tot hoofd van de Raad van financiën in de Nederlanden. Later zal hij regelmatig in conflict komen met zijn neef de graaf van Horn. Isabelle huwde Joachim de Hangest, heer van Moyencourt. Margaretha huwde Robrecht van Longueval en overleed in 1570. Maria bleef ongehuwd en overleed in 1537. Francisca (1511-1570) huwde met haar neef Floris van Egmont. Helena werd prioeres in het Sint-Agnesklooster in Gent en overleed in 1568. Claude werd kloosterlinge in de abdij van Estrun bij Arras, ze overleed in 1564.

Op 16 juli 1512 schrijft hij een brief aan de Franse koning om hem eer en hulde te brengen voor het vierde part van de baronie Montmorency maar hij wordt niet ontvangen.

In Vlaanderen tracht Filips van Montmorency zijn invloed uit te breiden. Zo slaagt hij er in om op 28 oktober 1514 de toelating te verkrijgen om in Boekhoute een baljuw aan te stellen³⁰ maar in Frankrijk en Brabant raakt hij verwickeld in een reeks processen en verliest in 1519 voor het Parlement van Parijs zijn titel van baron van Montmorency.

Samen met zijn echtgenote verbleef hij veel op het kasteel van Ooidonk. Hij overleed in 1526 en werd in de kerk van Nevele begraven³¹. Maria van Horn overleefde haar echtgenoot met meer dan twintig jaar. Ze overleed in 1548 en werd begraven in de kerk van Montigny.

Het was tijdens deze periode dat de Nevelaar "Jehan Ackerman dit le Laboureur" de leermeester was van de kinderen van het echtpaar

Montmorency-Horn. Van hem is een merkwaardig handschrift bewaard gebleven in de Bibliothèque de l'Arsenal in Parijs onder het nummer 3107. Het is een kopie van de Franse vertaling van de *Disticha Catonis*, een reeks Latijnse zedenspreuken die in de derde eeuw na Christus tot stand zijn gekomen die Ackerman opdroeg aan de kinderen van zijn heer Filips van Montmorency. Deze teksten, maakten sinds eeuwen al deel uit van de leerstof van de kinderen van gegoede burgers ³².

De tekst begint als volgt³³: *“Cy commence le livre des beaux dits de Caton, translatez par maistre Jehan Ackeyman dit le Laboureur, natif de Nevele en Flandres, et par luy dediée aux nobles enfants de Montmorency, fuix de monseigneur Philippe de Nevele et madame Marie de Horne, ses tres honorés seigneurs et dames.”*

Jozef van Montmorency-Nevele

Jozef van Montmorency-Nevele werd geboren omstreeks 1497 (plaats en datum onbekend) en volgde in 1526 zijn overleden vader op als heer van Nevele.

Hij was kort na 26 augustus 1523 (datum van de huwelijksvoorwaarden) gehuwd met de lutherse **Anna van Egmont** (*IJsselstein 1504) dochter van Floris, graaf van Buren (1469-1539), stadhouder van Gelderland, Friesland en Holland, en Margaretha van Bergen (ca. 1481-ca 1551).

Door haar afkomst verkeerde Anna regelmatig in de hoogste kringen van het land. Haar vader was een gevierd krijgsheer en bestuurder, ridder in de orde van het Gulden Vlies en onder meer lid van de hofraad van Margaretha van Oostenrijk. Haar nichtje en naamgenote Anna van Egmont, beter bekend als Anna gravin van Buren, dochter van haar broer Maximiliaan, werd in 1551 de eerste echtgenote van Willem van Oranje.

In het huwelijk van Anna van Egmont en Joseph van Montmorency werden vier kinderen geboren: Filips (1524-1568), Floris (1528-1570), Maria (gest. 1570) en Eleonora (ca. 1530-1585).

Het was Jozef die in 1527 opnieuw vrede sloot met de Franse tak van de familie Montmorency door aan Anne de Montmorency³⁴ het felomstreden vierde part van de heerlijkheid Montmorency en de heerlijkheden Saint Leu lès Taverny, Le Plessis Bouchart en Escouen en drie vierde van de heerlijkheid Conflans-Sainte-Honorine die sinds 1492 in handen waren van de tak Montmorency-Nevele voor de som van 26.870 livres tournois³⁵. Van dan af zullen er opnieuw goeie contacten zijn tussen beide takken van deze oude adellijke Franse familie.

Anna 'Tanneke' van Egmont, gravin van Buren (1533-1558), eerste echtgenote van Willem van Oranje en nicht van Filips van Montmorency door Anthonis Mor van Dashorst (Antonio Moro).

Jozef van Montmorency leefde hierna op grote voet en bevond zich eind 1529 met een gevolg in de Italiaanse stad Bologna in afwachting van de kroning tot keizer van het heilig Roomse rijk van Karel V door paus Clemens VII, een kroning die op 26 februari 1530 zou plaatsvinden. Jozef van Montmorency zou de kroning echter niet meemaken. Hij werd ziek en overleed in Bologna op 10 december 1529. Hij werd bijgezet in de San Salvatorekerk van Bologna. Vrij vertaald lezen we op zijn grafmonument de volgende tekst³⁶:

“Aan de doorluchtige heer Jozef Montmorency, baron van Nevele in België, uit roemrijke ouders geboren, stammend uit een Keltisch geslacht dat voor het eerst de leer van het christen geloof aannam. Hij was het hoofd van zijn familiestam, volgde in Italië Karel V, keizer en imperator, met wie hij zijn kinderjaren doorbracht om de kroning bij te wonen en hem in vrede en oorlog zijn trouw en bijstand te verlenen. Nadat hij te Bologna, aan hen die zijn moed kenden, zijn laatste wilsbeschikking had bekend gemaakt, gaf hij er de geest. Zijn bedroefde broer richtte dit monument op. Hij leefde 32 jaren, stierf in 1529 de vierde van de iden van de december.”

Onderaan op de grafsteen, op een gebeeldhouwd lint staat de Franse tekst: CY DESSOUS GIST MONS. JOSEPH DE MONTMORENCY BARON DE NEVELE (Hieronder rust de heer Jozef van Montmorency, baron van Nevele).

Anna van Egmont bleef achter met vier jonge kinderen. Door de Grote Raad van Mechelen kregen de kinderen twee voogden toegewezen. Van moeders zijde was dit Anna's vader, Floris van Egmont en langs vaders zijde was dit Francisca van Montmorency, zuster van de overleden Jozef. Op 6 december 1530 ging Anna van Egmont in Weert een tweede echtverbintenis aan met Jan graaf van Horn, tot voor kort kanunnik in Luik, die in Rome dispensatie had gevraagd om te mogen uittreden. Dit gebeurde omdat zijn broer Jacob III van Horn, de stamhouder van het geslacht Horn in zijn drie huwelijken kinderloos was gebleven. Toen Jacob III het jaar daarop overleed, erfde Jan het graafschap Horn en tal van andere bezittingen. Omdat ook zijn huwelijk met Anna van Egmont kinderloos bleef, en hij in 1540 zijn einde voelde naderen, bepaalde hij dat zijn oudste stiefzoon Filips, al zijn bezittingen zou erven.

Grafmonument van Jozef van Montmorency, heer van Nevele in de Sint-Salvatorkerk van Bologna. De grafsteen bevindt zich op een drietal meter hoogte aan de linkerszijde van de inkom van de kerk. Onder het grafschrift zien we een bas-reliëf geflankeerd met de wapens van de grootouders (Montmorency, Horn, Vilain, Melun). In het midden van een legertent zit Jozef van Montmorency geknielt op een bidstoel met aan zijn linkerszij een neerhangend zwaard. Achter hem staat als beschermer een minderbroeder. (Foto: André Bollaert)

Om te vermijden dat de aan hem verwante graven van Nieuwenaer aanspraak zouden kunnen maken op deze erfenis, bepaalde hij tegelijk dat Filips moest trouwen met Walburga van Nieuwenaer, de enige erfgename van het graafschap Horn dat sinds 1487 wegens schulden aan haar voorouders was verpand³⁷.

Anna van Egmont trad aanvankelijk op als voogdes van haar zoon Filips. Uit een reeks brieven die van haar bewaard zijn gebleven kan men zich een idee vormen van de plaatsen waar ze verbleef tussen 1536 en 1545. Zo werden brieven verstuurd vanuit Weert, Nevele of Woudrichem, maar ook van op het eigen familiekasteel in Buren.

Anna van Egmont zal vooral naam maken vanwege haar eigenzinnige optreden als de oude gravin met protestantse sympathieën in het graafschap Horn. Sommige geschiedschrijvers wijzen erop dat haar oudste zoon onder meer in de problemen is gekomen omdat zijn moeder deze lutherse sympathieën koesterde. Zo schreef een Spaanse agent in 1565 nog een brief aan Filips II waarin hij het had over Anna van Egmont en haar schoondochter in Weert die drie pastoors hadden overgehaald tot de gereformeerde religie³⁸.

In haar kroniek vertelt Maria Luyten³⁹, kloosterlinge in Weert, dat Anna openlijk kerkdiensten met een gereformeerde voorganger bezocht en predikanten na de dienst uitnodigde op haar kasteel. In 1566 zou ze met een 'geuzen-paap' naar Nederweert gegaan zijn om er de nieuwe leer te verspreiden.

Anna van Egmont zal haar beide zonen Filips en Floris verliezen in de eerste jaren van het conflict dat in de Nederlanden losbarstte tussen de koning en de hoge adel (zie verder). Het doodvonnis van haar zoon Filips hield ook de verbeurdverklaring in van zijn Nederlandse bezittingen zodat ze het kasteel in Weert moest verlaten. Maria Luyten beschrijft in haar kroniek hoe Anna en haar schoondochter direct na 23 juni 1566, de dag waarop de stoffelijke resten van Filips van Montmorency in Weert waren aangekomen en begraven, zonder dat iemand ervan afwist de stad verlieten om zich in Keulen te vestigen. Van daar uit bleef ze aanspraak maken op haar rechten in Weert, en Alva besloot haar voorlopig het vruchtgebruik te laten houden. Ze bleef financieel de ondernemingen van Willem van Oranje steunen, al moest ze daardoor de belastingen van haar onderdanen verhogen. Ze overleed ca. 1574.

ANNE DE MONTMORENCY, CONNÉTABLE DE FRANCE

Anne de Montmorency (Chantilly, 15 maart 1493 – Parijs, 12 november 1567), eerste hertog van Montmorency was de tweede zoon van baron Guillaume de Montmorency en Anna Pot en de kleinzoon van Jan II van Montmorency, heer van Nevele, in zijn tweede huwelijk met Marguerite d'Orgemont. Jan III van Montmorency of Jan I van Montmorency-Nevele was zijn (half)oom.

*Anne de Montmorency door Jean Clouet ca.1530.
(Chantilly, Musée Condé)*

Koningin Anne van Bretagne, de gemalin van de Franse koning Karel VIII was zijn doopmeter vandaar zijn eerder niet gebruikelijke voornaam. Hij kreeg zijn opleiding in het kasteel van Amboise samen met de latere Franse koning Frans I met wie hij een nauwe vriendschapsband onderhield. Hij bleek vooral een sterk militair strateeg die zich onderscheidde in verscheidene veldslagen (Ravenna 1512, Marignano 1515, Mézières 1521). Na zijn overwinning in Novara (1522) werd hij door Frans I tot maarschalk benoemd en gouverneur van de Languedoc. Samen met Frans I werd hij in 1525 in Pavia gevangen genomen door Karel V. Nadat hij zich had vrijgekocht onderhandelde hij de vrijlating van de Franse koning krachtens

het Verdrag van Madrid in 1526 waarbij de Franse koning wel zijn aanspraken op Milaan, het Koninkrijk Napels, Franche-Comté, Kroon-Vlaanderen en Artesië moest opgeven.

Toen Karel V in 1536 de Provence binnenviel paste Anne een vertragingstactiek toe die later de tactiek van de verschroeide aarde zou genoemd worden zodat de keizerlijke troepen, door hongersnood gedwongen werden zich terug te trekken. Hij werd toen tot 'connétable de France' benoemd m.a.w. de algemene leider van het leger bij afwezigheid van de koning. In 1541 valt hij in ongenade bij de koning maar wordt na de dood van Frans I gerehabiliteerd door koning Hendrik II. In 1551 wordt hij tot hertog en pair de France benoemd. We vinden hem daarna terug in verschillende militaire campagnes o.a. tegen de Hugenoten. In 1557 had hij de leiding van het Franse leger tegen Spanje in de Slag van St.-Quentin waar Egmont (met Horn aan zijn zijde) als grote overwinnaar uit de strijd kwam. Het werd de zwartste bladzijde uit het leven van de connétable.

Anne de Montmorency werd overwinnaar van de tweede Hugenotenoorlog beter gekend als de Slag bij Saint-Denis (10 november 1567) maar werd er dodelijk gewond door een kogel in rug en overleed twee dagen later in Parijs.

Hij was een van de belangrijkste veldheren uit de Franse geschiedenis. Hij was gehuwd met Margaretha van Savoye, een nicht van koning Frans I. Samen kregen ze acht kinderen.

Hij liet het befaamde kasteel van Chantilly en dat van Montmorency renoveren en het kasteel van Ecouen bouwen. Hij bezat meer dan 600 lenen en was voor de Franse Renaissance kunstenaars een milde mecenas. Nadat de banden tussen de Vlaamse en de Franse tak van de familie Montmorency waren hersteld verblijven de leden van de Vlaams-Nevelse tak regelmatig bij hun Franse verwanten. Zo verbleef Floris van Montmorency (de latere baron van Montigny) broer van Filips, graaf van Horn drie jaar aan het hof van de connétable. Na het overlijden van haar tweede echtgenoot verbleef ook Eleonora van Montmorency regelmatig bij haar Franse familie. Haar dochter Anna van Lalaing zou in 1581 in de echt treden met Guillaume de Montmorency, heer van Thoré en vijfde zoon van Anne.

Bronnen:

Soen V., *Vredehandel: Adellijke en Habsbursse verzoeningspogingen tijdens de Nederlandse Opstand*, Amsterdam 2012.

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Anne_van_Montmorency_\(1493-1567\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Anne_van_Montmorency_(1493-1567))

Filips II van Montmorency-Nevele

Aan het Hof van Karel V

Filips (II) van Montmorency-Nevele, graaf van Horn⁴⁰ zag vermoedelijk het levenslicht op het kasteel van Ooidonk in 1524. Op zijn zesde jaar, na de dood van zijn vader verhuisde hij met zijn moeder, broer en zussen naar Weert waar hij het overgrote deel van zijn jeugd doorbracht.

De graaf van Horn of kortweg Horn, zoals hij veelal wordt genoemd, huwde in 1546, zoals testamentair door zijn stiefvader bepaald, met **Anna-Walburga van Nieuwenaer** (°1522-†15 mei 1600) die calvenistisch was. Ze was gravin van Moers (Duitsland) en kon financiële aanspraak maken op het graafschap Horn. Dit vormde geen bezwaar voor keizer Karel V die hem hetzelfde jaar een plaats in zijn gevolg aanbood.

Grafsteen van de gebroeders Jan en Geeraert Goethals uit de oude kerk van Vosselare die in 1918 werd vernield. (Universiteitsbibliotheek Gent)

Uit deze echtverbintenis werd één zoon geboren Filips, die op zeer jonge leeftijd overleed.

Horn was niet de enige uit het Land van Nevele die tot de hofhouding van Keizer Karel behoorde; ook Jan en Geeraert Goethals uit Vosselare maakten als schildknappen deel uit van de hofhouding van de keizer.

Filips maakte nogal snel carrière in dienst van zijn keizer. Zo werd hij een van de veertien bevelhebbers in de Nederlanden van een 'bende van

ordonnantie', een zwaar bewapende ruitersafdeling. Hij nam deel aan de Schmalkaldische oorlog, waarbij Karel V een alliantie van protestantse Duitse vorsten en steden versloeg in de slag bij Mühlberg (1547).

In de gunst van kroonprins Filips

Wanneer de toenmalige kroonprins Filips van Spanje in 1549 door zijn toekomstige gebieden in Europa reisde, bezoekt hij Weert en wordt er door Horn en zijn moeder ontvangen. De kroonprins vraagt hem kapitein te worden van zijn Bourgondische schutters. Hoewel zijn omgeving het hem sterk afraadt, aanvaardt Horn de functie naar zijn eigen zeggen "uit genegenheid voor zijn koning en zijn wil hem te dienen". Dit hield in dat Horn hem diende te volgen door heel Europa. Het betekende ook een zware financiële last voor het huis Horn want de Habsburgse vorsten hadden niet de reputatie gemakkelijk met geld over de brug te komen. Blijkbaar heeft zijn eerzucht het hier gehaald op de rede⁴¹.

Horn was aanwezig, als kapitein van de boogschutters van de Spaanse Garde op het huwelijk van de latere Spaanse koning Filips II met Marie Tudor in 1554, een huwelijk dat mede geregeld was door de graaf van Egmont met als dubbel doel de Engelse kerk weer in de Roomse kerk te brengen en Engeland tot bondgenoot te maken in de strijd tegen Frankrijk. In 1555 werd hij stadhouder van Gelre (Gelderland) met als opdracht een bemiddelende rol te spelen tussen de Staten van Gelder en Brussel. De functie bezorgde hem een enigszins royaal inkomen. Als stadhouder van Gelre was hij aanwezig bij de troonsafstand van Karel V ten voordele van zijn zoon Filips II op 25 oktober 1555 in Brussel. Horn verbleef weinig in zijn gewest maar was meer terug te vinden op de slagvelden van Noord-Frankrijk. Hij werd hiervoor meerder keren op de vingers getikt door de hertog van Savoye. Ook de Staten van Gelder vroegen meer betrokkenheid van hun stadhouder en eisten dat hij binnen zijn gewest zou resideren. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ze zijn wens om het stadhouderschap te behouden tijdens zijn verblijf in Spanje niet steunden.

In de schaduw van Egmont en Oranje

Samen met Willem van Oranje en Don Carlos werd hij in januari 1556 opgenomen in de Orde van het Gulden Vlies tijdens een plechtigheid in de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Antwerpen.

De aangetrouwde neven Willem van Oranje en Filips van Montmorency als leden van de genootschap 'Het Blauwe Lam'. (vermoedelijk door Anthonis Mor van Dashorst beter gekend als Antonio Moro)

Op 10 augustus 1557 vocht hij mee in de Slag van St.-Quentin in een ondergeschikte positie aan Egmont, die als de grote held uit de strijd kwam. De Spanjaarden stonden onder het opperbevel van Emanuel Filibert van Savoye en kregen steun van Engelse troepen onder de leiding van de graaf van Pembroke. De Fransen vochten onder de leiding van Anne de Montmorency, connetable de France⁴². Horn slaagde er wel in om de hertog van Longueville gevangen te nemen om hem later voor een belangrijk losgeld vrij te laten. De slag bij St.-Quentin was één van de zwaarste militaire verliezen van Frankrijk. Het was het laatste belangrijke gevecht tijdens het Frans-Habsburgse conflict. Met de Vrede van Cateau-Cambrésis (2 april 1559) kwam een einde van jaren strijd tussen twee katholieke vorsten die nu vooral hun strijd gingen richten op het oprukkende protestantisme in hun gewesten. Egmont zette zijn succes als krijgsheer voort met een zege in de slag bij Grevelingen in 1558 terwijl Horn het moet stellen met enkele minder belangrijke vermeldingen bij de verdediging van Luxemburg en het beleg van Dourlens.

Nog in 1558 volgde Horn Maximiliaan II van Bourgondië op als admiraal van de Nederlanden. Het jaar daarop benoemt koning Filips II hem tot opperbevelhebber van de vloot die hem naar Spanje moet brengen.

Door zijn bemiddeling bij de koning en met de steun van Egmont en Oranje slaagde hij er in om zijn broer Floris en zijn schoonbroer Antoon II van Lalaing op 29 juni 1559 te laten opnemen in de Orde van het Gulden Vlies tijdens een plechtigheid in de Gentse Sint-Baafskerk.

Na de Vrede van Cateau-Cambrésis, ondertekend tussen Frankrijk, Engeland en Spanje wordt het steeds duidelijker dat de koning de Nederlanden zal verlaten om zich in Spanje te vestigen. Hij duidt Margaretha van Parma, zijn halfzuster aan tot landvoogdes. Dat bij zijn vertrek de belangrijkste Spaanse functionarissen hier zouden blijven, wekt wrevel. Ook het uitblijven van de betaling van de soldij van de Spaanse soldaten geeft problemen en Horn uit op 19 juli 1559 zijn ongenoegen hierover in een brief aan Oranje die als gijzelaar aan het Franse hof verbleef overeenkomstig de Vrede van Cateau-Cambrésis.

Als de Staten Generaal begin augustus 1559 in Gent bijeenkomen, vragen zij de koning om niet alleen de Spaanse troepen te doen vertrekken maar ook om de Nederlandse edelen een groter aandeel te geven in het bestuur der Nederlanden. Horn zou veel later, volgens een verklaring van de secretaris van Margaretha van Parma in 1566, hier als woordvoerder van de edelen zijn opgetreden. Sommige historici menen hierin de reden te zien waarom Horn tot bevelhebber van de vloot van Filips II werd benoemd. Zijn afwezigheid zou hem isoleren en verwijderen van de andere edelen.

Als koning Filips II op 22 augustus 1559 in Vlissingen inscheept voor Spanje is zijn admiraal er niet bij. Zijn vrouw was ziek en hij moest nog enkele aangelegenheden regelen omtrent zijn stadhouderschap van Gelre, luidt het. Uiteindelijk zal hij pas op 19 mei 1560 naar Spanje afreizen. Voor zijn afreis bezocht hij enkele keren landvoogdes Margaretha van Parma in Brussel die hem vroeg om haar penibele financiële situatie aan de koning voor te leggen. Horn ontmoette de koning op een reis door Spanje en hield zich aan zijn afspraak met de landvoogdes maar de koning schoof de kwestie steeds op de lange baan. De koning liet Horn weten dat indien men behoefte had om zijn adviezen betreffende Nederlandse aangelegenheden men hem er wel zou om vragen.

Eind september werd hij op audiëntie bij Filips II ontvangen die hem onderhield over de plannen van de oprichting van de nieuwe bisdommen in de Nederlanden. Dit gebeurde op vraag van kardinaal Granvelle die de koning had laten weten dat Horn zich in het openbaar nogal negatief had uitgelaten over die plannen. Na dit onderhoud leek Filips II overtuigd dat Horn zich bij de situatie zou neerleggen.

Ontmoedigd en gekwetst in zijn eergevoel verliet Horn Spanje op 18 oktober 1561. Voor de landvoogdes had hij 400.000 dukaten kunnen bekomen, juist genoeg om de openstaande schulden te delgen, en de koning benoemde hem tot lid van de Raad van State.

Vergeleken met de graaf van Egmont en de prins van Oranje was zijn inkomen eerder bescheiden. Zijn kasteel in Weert was niet echt luxueus en deed eerder denken aan het verblijf van een gewone landedelman. De Habsburgse vorsten vertikten het veelal de afgesproken vergoedingen te betalen. De edelen dienden zelf in te staan voor de onkosten die hun erefuncties met zich meebrachten. De uitblijvende betalingen van de soldij aan de Spaanse soldaten leidde regelmatig tot plunderingen zodat langs alle kanten de ontevredenheid groeide.

In financiële moeilijkheden

Wanneer de graaf van Horn op het kasteel van Ooidonk verbleef was er steeds een opvallende stijging van de uitgaven te merken, zoals in de zomer van 1547. Zo was hij op 10 augustus van dat jaar in Deinze voor een onderhoud met de Deinse burgemeester Joos Bousse. Dergelijke besprekingen staan regelmatig genoteerd in de stadsrekeningen van Deinze maar meestal werd Horn er vervangen door zijn hofmeester⁴³. Ook zijn moeder hield zich met Ooidonk bezig en liet de omwalling van het neerhof uitgraven. Om alle kosten te dekken volstonden de inkomsten van de heerlijkheid Nevele niet en de graaf zag zich genoodzaakt om vanaf 1551 gronden en hoeven te verkopen in Nevele, Lotenhulle, Sint-Martens-Latem, Sint-Martens-Leerne, Deurle en Vosselare.

In 1555 werden de daken van de torens en de toegangspoort vernieuwd en kregen andere delen van het kasteel een opknapbeurt. In 1561 had een storm lelijk huis gehouden om en rond Ooidonk daardoor moesten het dak van de brouwerij, het duifhuis en de schuur vervangen worden. Tijdens dezelfde periode werden ook de twee oude bakovens vervangen, werd de dreef van het kasteel tot aan de weg van Gent naar Deinze voltooid (kostprijs 1.690 ponden parisis) en werd in Deurle een nieuwe molen opgericht.

Op 15 januari 1558 schenkt Horn aan Lieven van Siclers, schepen van de keure van Gent, om bewezen diensten de erfelijke titel van heer van Gottem. Het jaar daarop werd van Siclers baljuw van de Oudburg⁴⁴.

*Filips van Montmorency
naar Anthonis Mor van Dashorst (Antonio Moro).
(Gemeentemuseum Jacob van Horne, Weert)*

*Walburgis van Nieuwenaer.
(Grafschafter Museum im Moerser Schloss, Moers)*

De schulden van de graaf liepen in die periode zo hoog op dat de Grote Raad van Mechelen akkoord was met een openbare verkoop van de heerlijkheid Nevele. Zijn moeder Anna van Egmont en zijn broer Floris

konden echter op het laatste nippertje tot een akkoord komen met de schuldeiser. Horn zocht overal naar nieuwe inkomsten. Eind 1561, begin 1562 onderhandelt hij met de dorpen in het graafschap Weert om aan geld te geraken maar zijn demarche leverde niet veel op. Ook zijn heerlijkheid Nevele was in die periode verlieslatend. Zo sloot de rekening van de hoogbaljuw van Nevele voor de periode 1561-1562 af met een tekort van 471 ponden en voor de periode 1562-1563 bedroeg dit 720 ponden. De grootste inkomsten waren afkomstig van de windmolens van Sint-Jans-Lerne, Nevele, Landegem en Vinkt en de twee paardenmolens van Nevele en Vinkt; in de rekening 1561-1562 goed voor 2.382 ponden parisis, of 30 % van de totale inkomsten van de heerlijkheid die 7.882 ponden parisis bedroeg⁴⁵.

In Nevele voert hij in 1563 een belasting in op grazende dieren (paarden, koeien en varkens) op de Oostbroek die steeds een gemene weide was geweest; dit om de straat aldaar te restaureren en enkele andere straten en bruggen te herstellen⁴⁶. Hij trachtte ook vanaf 1560 een rente te heffen op gronden waarop nog geen belastingen werden betaald zoals delen van de heide in de Warande in Deurle en Sint-Martens-Latem die hij tot winnend land omvormde. Hij verpachte visrechten en hief tol aan de brug in Vinkt.

Toch kwam hij in 1565 opnieuw in financiële problemen. Hij moest 1.300 ponden lenen en gaf hierbij het Land van Nevele als onderpand. Anderzijds hield hij eraan zijn stand hoog te houden en bekostigde hij in 1566 de herstelling van een raam in het kerkkoor van Sint-Jans-Lerne waarop hij de wapens van zichzelf en zijn echtgenote liet aanbrengen. Het jaar daarop liet hij de wallen rond het kasteel en het neerhof nog eens uitdelven⁴⁷. In december 1566 verbleef hij met een gezelschap op het kasteel van Ooidonk en werden er nog voor zeven ponden goederen aangevoerd omdat de bestaande voorraad ontoereikend was⁴⁸.

In Nevele had hij regelmatig contact met de plaatselijke gezagsdragers. Zo kennen we het verhaal van de Poeselse burgemeester Cornelis van Parijs die op 14 maart 1594 door Gillis Hebbrecht, ontvanger van het Land van Nevele wordt ontboden om verduidelijking te geven i.v.m. de gebruiken in de vrije heerlijkheid Poesele. Daarin haalt Van Parijs aan dat hij en zijn schepenen hiervoor ook al eerder werden ontboden door de graaf van Horn *“up de maerct wandelende met zeker gevanghenen uut Vranckrijcke, hemlieden vraehde hoe zy tvoorn. zyn vry eygendom al regierden, ...”*. Het jaar waarin dit gebeurde is echter in het document niet vermeld⁴⁹.

DE VRIJE HEERLIJKHEID POESELE

"Zoals door Sanderus en andere schrijvers gezegd wordt, was de heerlijkheid van Poesele een van de weinige vrije heerlijkheden van Vlaanderen." aldus Frans De Potter en Jan Broeckaert in hun Geschiedenis der gemeente Poesele uit 1867 en ze voegen er de tekst van een document uit 1594 bij.

Cornelis van Parijs, 71 jaar en 22 jaar burgemeester van Poesele wordt er in Gent op 14 maart 1594 geïnterpelleerd door Gillis Hebbrecht, ontvanger van het Land van Nevele i.v.m. de vrije heerlijkheid. Van Parijs verklaart dat *"de zelve prochie van Pousselle een vry eyghendomme es, zo zy in alle charters ende kennessen van over dryhondert zo vierhondert jaren bekend en ghenaeemt wort"*. Verder verklaart hij dat Poesele, alhoewel omringd door het Land van Nevele er geen deel van uitmaakt. Zo heeft de vrije heerlijkheid haar eigen baljuw en haar eigen rechtspraak. Taxen en belastingen geheven op het Land van Nevele zijn niet van toepassing op Poesele en de officieren van de heerlijkheid Nevele mogen niet optreden op Poesels grondgebied.

De vrije heerlijkheid Poesele was sinds 1284 als een 'schenking' in het bezit gekomen van de heren van Nevele als 'allodiaal goed'. De eigenaar van een allodium mag het goed vrij verdelen, verkopen of wegschenken en er moest geen leenhulde voor gebracht worden. Meestal vond dergelijk goed zijn oorsprong bij de schenking van een vorst aan een vazal wegens bewezen diensten waarbij het bezitsrecht absoluut is. In oude wetteksten wordt aangehaald dat boven een allodium alleen nog God en de zon staan, vandaar dat een allodium soms 'zonneleen' werd genoemd.

Dit betekende ook dat het buiten de greep van de graaf van Vlaanderen werd gehouden. Juridisch had dit voor consequentie dat bij de confiscatie door Alva van de heerlijkheid Nevele in 1568 het allodium Poesele buiten schot bleef. De bezitter van het allodium Poesele mocht zich 'Vrijheer van Poesele' noemen.

Het lijkt erop dat Gillis Hebbrecht van Maarten della Faille de opdracht had gekregen om exact uit te zoeken wat die vrije heerlijkheid eigenlijk inhield want het zal vooral de familie della Faille zijn die deze titel zal dragen.

Bronnen:

Warlop E., *De Vlaamse Adel vóór 1300*, Handzame, 1968,

De Potter F. & Broeckaert J., *Geschiedenis der gemeente Poesele*, Gent 1867.

De Rom S., *Geschiedenis van Nevele*, niet uitgegeven (origineel in Erfgoedcentrum Het Land van Nevele).

Heer van Weert

Wanneer Horn zich terugtrok op zijn kasteel in Weert dan was dat meestal uit ontevredenheid. Ofwel weigerde hij dienst aan de koning omdat die hem in zijn politieke eisen niet tegemoet kwam ofwel omdat de koning hem de kosten niet terug betaalde die hij in zijn naam had gedaan. Margaretha van Parma en ook Granvelle kwamen hierbij tussen bij de koning Filips II maar hij gaf aan hun verzoeken geen gehoor.

De graaf van Horn was niet echt populair in Weert. Hij en zijn moeder werden als vreemdelingen beschouwd. Volgens de bevolking leefden ze op te grote voet en werd er te veel en te uitbundig gezeest in deze rampzalige tijden. De antipathie was wederzijds, zo noemde Horn Weert 'mijn woestijn'. In zijn testament, daags voor zijn dood trachtte hij zich te verzoenen met de inwoners van Weert die hij om vergeving vroeg voor de buitensporig eisen die hij hen had gesteld. Hij onderhield een levensstijl in de traditie van de Montmorency's m.a.w. grote sier maken zo dicht mogelijk bij de hoogste gezagsdragers. De tering naar de nering zetten was hem niet bekend⁵⁰.

*Margaretha van Parma (1522-1586) landvoogdes der Nederlanden
door Antonio Moro.
(Staatsmusea, Berlijn)*

Als hoofd van de familie voerde Horn een huwelijkspolitiek binnen de Habsburgse invloedssfeer door zijn zussen uit te huwelijken aan leden van het geslacht van Lalaing. Zo raakte hij in conflict met Granvelle die graag zijn broer Thomas als bruidegom zag van Eleonora van Montmorency. Anderzijds versterkte hij zo zijn positie in de Liga tegen Granvelle. Zijn oom (eveneens) Filips van Montmorency, heer van Hachicourt, weigerde in de Liga te stappen en voerde naast een politieke strijd ook enkele rechtszaken tegen hem over zijn erfenis in enkele dorpen in het Land van Nevele⁵¹.

In februari 1562 reist Horn, in opdracht van de koning naar Keulen om een regeling te treffen voor de schulden die de vorst nog had bij de graaf van Schwartzburg, een schoonbroer van Oranje die aan de zijde van de Spanjaarden had meegevochten tegen de Fransen. De koning loofde hem op de manier waarop hij de bestaande moeilijkheden had opgelost maar een financiële tegemoetkoming voor Horn zat er echter niet in.

Conflict met Granvelle

Met Egmont en zijn aangetrouwde neef Oranje, met wie hij vaak in een adem wordt vernoemd vormde hij een invloedrijk driemanschap dat ook soms het 'driemanschap ter verdediging van de vrijheden' wordt genoemd. Het was de kern van de Liga tegen Granvelle, een verbond van hoge edelen van de Habsburgse Nederlanden dat zich vanaf 1561 verzette tegen Granvelle en de ongemeen harde vervolging van de protestanten in Vlaanderen. Het mislukken van hun bemiddelingspogingen was voor Horn een reden om zich regelmatig uit het politiek toneel terug te trekken op zijn kasteel in Weert.

De vete met Granvelle werd nog aangewakkerd als bij zijn installatie als bisschop van Mechelen de hoge Nederlandse edelen de kardinaal demonstratief negeren. Ze zijn wel haast allemaal present om eind februari 1562 de bruiloft te vieren van Horns zus Maria met Pieter Ernst van Mansfeld. Het verzet tegen Granvelle, die er steeds van overtuigd bleef dat Horn de grote aanstoker was, groeide.

Na een huwelijksfeest van een dochter van Egmont in Brussel werd een brief aan de koning voorbereid waarin de edelen stellen dat zij geen vergaderingen van de Raad van State meer zouden bijwonen zolang Granvelle daar zetelde. De bewuste brief aan de koning werd op 13 maart 1562 ondertekend door Oranje, Egmont en Horn. In hun schrijven beklemtoonden de edelen het verafschuwde bewind van de kardinaal en hun edele motieven hun vorst daarvan op de hoogte te brengen en hem te

dienen. Het moet echter voor Filips II een schok geweest zijn te moeten vaststellen dat de edelen ook onmiddellijk de daad bij het woord voegden en weg bleven uit de vergadering. Ondanks zijn penibele financiële situatie kon Horn het feesten niet laten, dan voelde hij blijkbaar niet hoe krap hij bij kas zat. In een feestroes of in hevige discussies was hij ook niet verlegen voor grootspraak en zou hij zaken gezegd hebben die door de koning als lasterlijk konden beschouwd worden.

*Antoine Perrenot, kardinaal van Granvelle (1517-1586),
minister van Karel V en Filips II. Anonieme meester.
(Rijksmuseum Amsterdam)*

Omstreeks dit tijdstip krijgt, vermoedelijk onder de invloed van haar man Ottavio Farnese, het vertrouwen van Margaretha van Parma in haar raadsman Granvelle een flinke deuk, dit dan eerder omwille van persoonlijke belangen. De landvoogdes zal vanaf dan de kant kiezen van de tegenstanders van de kardinaal.

De sluwe Filips II liet half maart 1564 Granvelle uit Brussel vertrekken naar Bourgondië omdat zijn moeder ziek te bed lag. Oranje, Egmont en Horn namen direct de plaats in waar ze altijd al op aasden als eerste adviseurs van de landvoogdes, Horn speelde hierin eerder een ondergeschikte rol, het was vooral zijn neef Oranje die het voortouw nam.

*De restanten van de toegangspoort van Kasteel Nijenborgh (nu Huis op de Biest), het kasteel van de heren van Weert, graven van Horn.
(Foto: André Bollaert)*

Op 31 januari 1565 trok Egmont, op uitnodiging van de koning naar Spanje waar hij met veel eerbetoon werd ontvangen eerst door Alva en later door de koning. Zijn zending bleek een succes maar bij zijn terugkeer op 30 april 1565 moet Egmont zwaar teleurgesteld vaststellen dat er aan de toestand niets was veranderd en ook niet zou veranderen.

Begin 1566 had Horn zich nog eens teruggetrokken in Weert en stuurde hij zijn secretaris Alonso de Laloo naar de koning om hem mondeling zijn penibele financiële situatie aan te kaarten die het gevolg was van niet gehonoreerde diensten aan de koning.

In het voorjaar 1566 verbleef Horn regelmatig in Brussel waar hij logeerde bij Oranje. Beiden waren tegenstanders van het gebruik van wapens tegen de gereformeerden die in groten getale terug keerden nadat de activiteiten van de Inquisitie door de landvoogdes waren opgeschort.

De onrust in de Nederlanden neemt toe

Op 5 april 1566 kwamen zo'n 200 edelen uit de Nederlanden in Brussel samen en verschaften zich toegang tot het paleis op de Koudenberg waar Margaretha van Parma resideerde. Ze overhandigden haar een nieuw eisenpakket dat de naam het 'Smeekschift der edelen' meekreeg. Het zou hen de bijnaam 'gueux' of 'geuzen', 'bedelaars' opleveren. Een bijnaam die ze als een eretitel gingen aannemen.

De Spaanse koning Filips II gaf echter geen duimbreed toe en de steeds toenemende onvrede leidde in augustus van hetzelfde jaar tot de Beeldenstorm waarbij heiligenbeelden, religieuze kunst en liturgische gebruiksvoorwerpen massaal werden vernield.

Omdat zijn broer Floris van Montigny, stadhouder van Doornik, nog niet is teruggekeerd van Spanje trekt Horn naar Doornik om er de orde te herstellen. Hij werd er op 30 augustus 1566 geestdriftig ontvangen door de Doornikenaren onder het schreeuwen van de leuze "Vive le Roi, vivent les gueux!". Het zou hem later zwaar aangerekend worden. Ook de landvoogdes vertrouwde hem niet meer toen hij tegen haar wil in de toelating gaf aan de hervormden om hun predicaties te houden in de lakenhal van de stad in afwachting dat zij klaar zouden zijn met de nieuwbouw van hun gebedshuizen buiten de stadsmuren. Horn interpreteerde de toegevingen van de landvoogdes op zijn manier. Zo was voor hem de uitoefening van de godsdienst, alles wat ermee te maken had. Hij verzette zich ook tegen het straffen van hen die hadden deelgenomen aan de onlusten. Zo slaagde hij erin een zekere rust in het Doornikse te bewerkstelligen. Zijn houding wekte echter zoveel wrevel bij de landvoogdes dat ze hierover haar beklag deed bij koning Filips II.

Het was alsof Horn toen al de bui zag hangen. In een brief aan landvoogdes Margaretha van Parma van 10 september 1566 schrijft hij: *"Voor mijnen persoon, ick hadde liever in eenighe plaetse vanden Torck belegert te*

wesen, om der Christenheyt aldaer dienst te moeghen doen, dan gheemployeert te worden inden sacken, daer ick my hier in vinde, want wat ick wel wete al doen ik al dat moegelijck is om doene, men my noch tselve qualijck afnemen sal, want daer is groot onderscheyt te zijn opte plaetse in persoeone, oft elders daeraf hooren couten.” Hij lijkt er van overtuigd dat men alles wat verkeerd loopt of is gelopen in zijn schoenen wil schuiven.

Aan zijn broer had hij gevraagd om zijn politieke daden aan koning Filips II uit te leggen en aan de koning schreef hij dat hij niets liever wilde dan dat het ganse land aan hem te zien gehoorzamen. Enkele weken hiervoor lag Horn duidelijk overhoop met zichzelf. Aan zijn secretaris Laloo in Madrid schreef hij dat hij gehoopt had orde op zaken te kunnen stellen in Doornik. Hij hing geen enkele nieuwe religie aan en was ervan overtuigd dat hij correct had gehandeld anders was het land al verloren geweest en hij kondigde aan zich terug te trekken in Weert want hij kon de manier waarop hij werd behandeld niet meer verdragen. Door te bemiddelen met de protestanten had hij gehoopt om zijn geprivilegieerde positie te verstevigen en medebeslissingsrecht af te dwingen maar hij werd hier door de snelle religieuze polarisatie in de steden grotendeels verrast⁵².

In tegenstelling tot Oranje zagen Egmont en Horn in een vergadering begin oktober 1566 in Dendermonde af van een eventueel gewapend verzet. Horn bood even later de hoogzwangere vrouw van zijn broer en haar moeder aan om in het kasteel van Doornik te verblijven voor de bevalling omdat daar een garnizoen was gevestigd dat hun veiligheid kon garanderen. Zo sloegen ze het aanbod van Margaretha van Parma af om aan het Brusselse Hof te bevallen. De landvoogdes vond dit maar verdacht en ontbood Horn half oktober in Brussel maar zijn uitleg kon haar niet overtuigen. Totaal ontmoedigd schrijft Horn een brief aan de koning van wie hij tevergeefs hoopt dat deze hem eindelijk eens financieel tegemoet zal komen. Hij heeft zoveel schulden gemaakt in dienst van zijn koning dat al wat hij bezit belast is met 300.000 kronen⁵³.

Ook het Land van Nevele, waar bendes vanuit Gent de streek onveilig maakten, en het graafschap Weert waar Horn zich nochtans steeds tolerant had opgesteld, ontsnapten niet aan de verwoestingen. Toen Horn in december 1566 terugkeerde naar Weert was hij er allerm minst tevreden over dat de hervormden de situatie aldaar in handen hadden. Het moet toen een bizarre situatie geweest zijn in het kasteel van Weert. Terwijl zijn moeder en zijn echtgenote de voorbije maanden gastvrijheid boden aan hervormingsgezinde predikanten zorgde Horn ervoor dat de kerstviering

kon doorgaan in de leegstaande Minderbroederskerk, waar hij de volgende maand een nieuw altaar liet oprichten. Ook in het klooster van Maria-Wijngaard waar sinds eind augustus geen misviering meer was geweest, zorgde hij er voor dat de kerstviering kon doorgaan. Hij ging verder met het herstel van de katholieke eredienst en liet ook een nieuw altaar oprichten in de Sint-Martinuskerk dat op 1 juni 1567 in zijn aanwezigheid en die van de bisschop van Luik plechtig werd ingewijd met de aanstelling van een nieuwe pastoor. Horn was in Weert verdraagzaam en begripvol tegenover de hervormden maar kon niet aanvaarden dat de katholieke godsdienst niet kon beleid worden. Na de zomer zou de positie van de hervormden in de streek er geleidelijk aan verzwakken⁵⁴.

Door de aandacht voor het verzet van Oranje in deze periode bleven de inspanningen van het geslacht Montmorency-Nevele vaak onderbelicht. In het Wonderjaar 1566 waren zij nochtans op alle vlakken cruciale bemiddelaars, Horn afwisselend in Brugge en Doornik terwijl zijn jongere broer een missie naar het Spaanse Hof kreeg⁵⁵. De edellieden in de Zeventien Provinciën namen bovendien vaak zelf het initiatief om te onderhandelen, zelfs over godsdienstkwesies, zonder de toestemming van de koning af te wachten, dit uit standsbesef, eergevoel en het besef dat bij een algemene opstand de inkomsten van de adel wel eens gevoelig zouden kunnen dalen. Zo kwamen deze malcontente edellieden in een schemerzone terecht tussen verzet en loyale oppositie en bleven de meeste onder hen katholiek⁵⁶.

Op 2 januari 1567 werd in de Raad van State beslist dat alle functionarissen, bevelhebbers en ridders van het Gulden Vlies hun eed van trouw aan de koning moesten hernieuwen. Egmont, die vooral opnieuw in de gunst van de landvoogdes en de koning wilde komen legde de eed af. Oranje weigerde en Horn twijfelde en zou pas op 13 april de eed afleggen na bemiddeling van Egmont en zijn schoonbroer Mansfeld.

In de val gelokt door Alva

Fernando Alvares de Toledo (1507-1572), hertog van Alva, door Titiaan.

Als in februari 1667 zijn secretaris de Laloo terug is uit Spanje heeft hij weinig goed nieuws te melden maar hij waarschuwt zijn meester voor de zware gevolgen van hetgeen gebeurd is en maakt hem duidelijk dat de koning vroeg of laat wraak zou nemen voor het affront hem aangedaan. De situatie in de Nederlanden zou plots een totaal andere wending nemen. De koning had namelijk beslist om Granvelle te vervangen door de hertog

van Alva dit sterk tegen de zin van de landvoogdes die meende weer de situatie in handen te hebben en weet had van de harde aanpak van de hertog.

Zwaar teleurgesteld bood Margatha van Parma reeds in april haar ontslag aan bij haar halfbroer de koning. Ze zou op 30 december 1567 de Nederlanden verlaten. Ze keerde terug naar Italië waar ze in L'Aquila gouverneur van de Abruzzes werd.

Egmont verwelkomde Alva in Tienen. Horn was er niet bij, hij liet zich vervangen door zijn secretaris de Laloo. Alva ontving de Laloo vriendelijk met de wens Horn zo snel mogelijk persoonlijk te kunnen ontmoeten. Het is niet uit te sluiten dat de Laloo hier dubbelspel speelde want Horn begon waarlijk te geloven dat Alva het beste voorhad met hem⁵⁷.

Ondertussen kreunden de Nederlanden onder het schrikbewind van de hertog van Alva. Egmont en Horn werden in de val gelokt door de koning en de hertog en gingen op 9 september 1567 in op de uitnodiging voor een diner bij Alva's zoon in Brussel. Daar werden ze gearresteerd en gevangen gezet in het Spaans kasteel in Gent. De graaf genoot er geen al te goede behandeling want Alva weigerde in zijn onderhoud te voorzien. Door de tussenkomst van zijn moeder kwam er een merkelijke verbetering van de toestand. In de rekeningen van de heerlijkheid Nevele van 1567 vinden we onder de uitgaven enkele verwijzingen naar de gevangen graaf. Zo werden er tien koppels patrijzen en twee koppels konijnen in het kasteel te Gent afgeleverd voor de heer van Nevele die daar gevangen zat. Er is ook melding van het vervoer van een bed, lakens, tinnen eetgerei enz. per schip van Ooidonk naar Gent voor de gevangen graaf⁵⁸.

Op 3 juni 1568 werden de graven Egmont en Horn vanuit Gent waar ze apart gevangen zaten naar het Broodhuis in Brussel overgebracht begeleid door 3.000 Spaanse soldaten. In een schijnproces op 4 juni 1568 werden beiden door de Raad van Beroerten of de Bloedraad ter dood veroordeeld door onthoofding en werden hun bezittingen verbeurd verklaard.

De onthoofding van de graaf van Horn. (Uit: E. De Maesschalck, Oranje tegen Spanje, p.143, Rotterdam, Atlas Van Stolk Museum)

In de aanhef van zijn vonnis stelde Alva dat hij alle stukken uit het dossier grondig had bestudeerd iets wat onmogelijk was gezien de korte tijdsduur tussen het einde van het proces en het uitspreken van het vonnis. De motivering van Horns doodvonnis werd in vijf punten samen gevat: majesteitsschennis, rebellie, medeplichtigheid aan de samenzwering van Oranje, steun aan het verbond der edelen en zijn optreden in Doornik waar hij, in strijd met zijn opdracht, de opstandige ketters zou ontzien hebben. Op het einde van zijn leven was Horn een berooid edelman. Met hypotheek op al zijn bezittingen kon hij nauwelijks nog leningen los krijgen bij banken.

*Herinneringsplakkaat van de terechtstelling van Egmont en Horn aan het Broodhuis (in het Frans Maison du roi) op de Grote Markt in Brussel. Het huidige Broodhuis dateert van het einde van de 19de eeuw.
(Foto: André Bollaert)*

Op Pinksterzondag 5 juni 1568 werd het vonnis voltrokken op de Grote Markt te Brussel. Als afschrikking werden hun hoofden op ijzeren pieken ten toon gesteld tot 3 u. in de namiddag. Dezelfde dag werd een uitvaartplechtigheid gehouden in de Sint-Goedelekerk. Het lichaam van Horn werd pas meer dan een maand later vrijgegeven en zou bijgezet worden in een kerk in Weert. Oranje zal, vogelvrij verklaard door Filips II, na enkele mislukte pogingen op 10 juli 1584 in het Prinsenhof te Delft worden vermoord door de Fransman Balthasar Gerards.

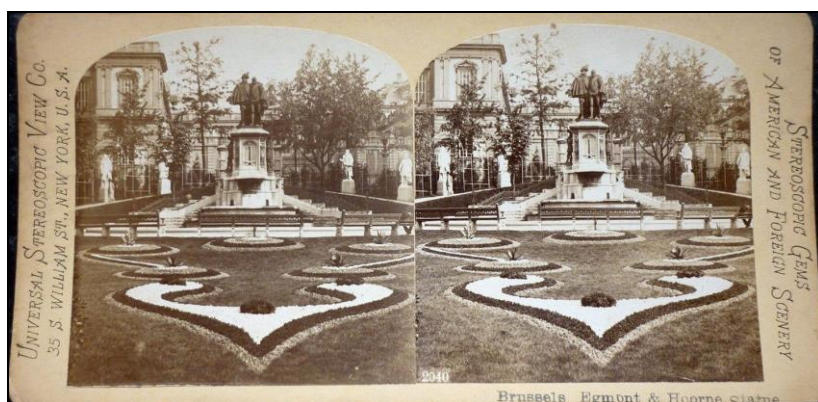
Na de dood van Horn hertrouwde zijn weduwe in 1570 met haar 23 jaar jongere neef Adolf van Nieuwenaer (1545-1589) heer van Alpen. Walburga van Nieuwenaer overleed te Moers op 25 mei 1600.

De graven van Emont en Horn als slachtoffers van de Spaanse repressie onder de hertog van Alva.

Ook al was hij in zijn tijd niet echt populair in Weert toch wordt Horn in Nederland hoger ingeschat dan bij ons. Na Oranje en Egmont komt hij op de derde plaats als men het heeft over het bekendste driemanschap van de Nederlanden. Zijn zwaar gecontesteerd doodvonnis dat samen met dat van Egmont werd uitgevoerd maakte beide edellieden samen met Oranje onafscheidelijk in de geschiedenis van België en Nederland als het 'Driemanschap ter verdediging van de vrijheden' ook al wijzen latere studies uit dat ze vooral hun eigen belang zouden voorop gesteld hebben. Hun dood valt niet toevallig samen met het begin van de Nederlandse Opstand, beter gekend als de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Deze opstand leidde in 1588 tot een splitsing van de Nederlanden in de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden. In het noorden werd de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden gevormd. De Zuidelijke Nederlanden bleven onder het Habsburgs bewind.

In Nevele werd een straat naar hem genoemd: de Graaf Van Hoornestraat. Ze loopt van de brug over de Neerschuurbeek die de grens vorm van Nevele met Poesele tot aan de plaats waar de Cyriel Buyssestraat en Kerrebroek samenkomen. Het is de enige heer van Nevele naar wie in groot Nevele een straat is genoemd.

Standbeeld van de graven Egmont en Horn op de Kleine Zavel in Brussel. Vóór 1879 stond dit standbeeld op de Brusselse Grote Markt voor het Broodhuis. (Stereoviewkaart uitgegeven door de The Universal Stereoscopic View Co, New York, omstreeks 1900.)

WAAR LIGT DE GRAAF VAN HORN BEGRAVEN?

In de kroniek van een zekere Maria Luyten uit het Klooster Maria-Wijngaard in Weert lezen we dat op 23 juni van het jaar 1568 het dode lichaam van Filips van Montmorency op zijn kasteel in Weert aankwam en dat het onmiddellijk in de hoofdkerk werd begraven. Verder vermeldt de kroniek dat het lichaam al 19 dagen onderweg was en twee maal werd gebalsemd.

Omwille van zijn grote verdienste voor de Nederlanden vroegen de Weertenaren aan Koning Willem I een subsidie aan voor het vervaardigen van een grafsteen in hun kerk als posthume hulde aan hun Nederlandse held. Met deze financiële tussenkomst werd de huidige grafsteen vervaardigd door de Naamse kunstenaar Adolphe Balat. Op 9 juli 1841 werd de steen in het kerkkoor geplaatst .

Hartbus van Filips van Montmorency in het Jacob van Hornemuseum in Weert. Afgietsel in gips van de tinnen bus gevonden op het graf van Jacob III van Horn in de Sint-Martinuskerk van Weert.

(Foto: André Bollaert)

Tot daar niets aan de hand tot men in 1843 de grafkelder onder het koor van de Sint-Martinuskerk van Weert opent en men er een tinnen lijkbuis vindt met een inscriptie die aangeeft dat in de bus zich het hart van de graaf van Horn bevindt. Eenmaal de bus wordt geopend wordt het hart blootgesteld aan de lucht en verpulvert het. De bus wordt opnieuw gedicht en in de grafkelder geplaatst.

In 1979 wordt de grafkelder van de familie Horn opnieuw geopend en in een half vermolmd houten kist vindt men het geraamte van wat duidelijk een edelman moet geweest zijn. Het wetenschappelijk onderzoek op het gevonden skelet deed twijfels rijzen of men hier wel te maken had met de overblijfselen van Filips van Montmorency of niet. Het feit dat bij het skelet geen zichtbare schade op te merken viel in de halswervels voor iemand die onthoofd werd, deed de onderzoekers ernstig twijfelen. Toch bleven enkelen volhouden dat dit graaf van Horn moest zijn waarbij ze de deskundigheid van de beul aanvoerden die blijkbaar perfect het hoofd van het lichaam tussen twee wervels kon scheiden zonder dat dit later zou opvallen.

De Weertse museumconservator John van Cauteren bracht een reeks bewijzen naar voor waaruit moet blijken dat het hier ging om graaf Jacob III. Boven in het plafond ziet men trouwens de wapens van de familie Horn en niet die van de familie Montmorency afgebeeld.

Men wist ook dat de kist van Filips van Montmorency met lood was beslagen, en de gevonden kist niet en anderzijds was het in de 16de eeuw de gewoonte om het hart en het lichaam van de afgestorvene niet op dezelfde plaats te begraven.

De meerderheid van de wetenschappers en vorsers neemt aan dat het gevonden geraamte niet van de graaf van Horn is maar dan rijst de vraag waar zijn lichaam dan wel werd begraven. Op een andere plaats in de kerk van Weert? De kapel van het kasteel van Weert? Een kerk in Brussel of ... zoals genealoog Rudy van Elslande suggereerde in de kerk van Nevele waar ook enkele van de graaf zijn voorouders werden begraven?

Op dit ogenblik raakt men er steeds meer van overtuigd dat Filips van Montmorency begraven zou liggen in de kerk van het Minderbroedersklooster van Weert, beter gekend als de paterskerk die trouwens de grafkerk was van de familie van Horn. Men grijpt hiervoor terug naar een publicatie uit 1961 van dr. Daniël van Wery, archivaris van de Nederlandse Minderbroedersprovincie die een beschrijving van de

Grafsteen van Filips van Montmorency, graaf van Horn in het koor van de Sint-Martinuskerk van Weert. (A. Stribos 1968, Erfgoedcluster Weert) Vrij vertaald staat op de steen de volgende tekst: “Hier ligt Philips van Montmorency, beroemde graaf van Horne, heer van Weert, Altena, Nevele, Cortessem, Bocholt en Buegel; Erfvoogd van het Land van Horn, Ridder van het Gulden Vlies, Zeevoogd etc, etc. De 5de juni 1568 op bevel van Hertog Alva onthoofd, hiernaartoe gebracht en begraven de 23ste juni van hetzelfde jaar.”

kloosterkerk uit 1643 aanhaalt. Er is hierin sprake van een crypte van enige *'insignes nobiles'* nabij het Maria-altaar die beschouwd wordt als de vermoedelijke begraafplaats van Jacob I (de stichter van het klooster) en zijn zoon Jacob II waarvan beschreven is dat ze op eenzelfde plaats begraven zijn. In de tekst is er ook sprake is van de lijkst van een *'nobilis miles'* ter dood gebracht wegens een begaan misdrijf die geplaatst was bovenop de andere lijkst. Gezien de goede relatie van de familie Montmorency met de Minderbroeders lijkt deze mogelijkheid niet uitgesloten. De graaf van Horn liet de avond voor zijn terechtstelling nog 100 Rijnlandse guldens na aan de Franciscanen, aldus museumconservator John van Cauteren.

Bronnen:

Stadsgidsen Weert, *brochure Sint-Martinuskerk*.

van Elslande R., Dwalingen in de genealogie van de Montmorency-Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 2014, afl. 1, p. 5-34.

van Wely D. O.F.M., *Horne en de Minderbroeders*, Weert, 1961.

Het Land van Nevele, een bloederige parel aan de Spaanse troon

Vermits de graaf van Horn en zijn echtgenote geen afstammelingen hadden zou na zijn dood de heerlijkheid Nevele in handen komen van zijn jongere broer Floris van Montmorency, baron van Montigny. Floris was in oktober 1565 gehuwd met Helena van Melun (†19 mei 1590) dochter van Hugo, prins van Epinoy en Yolanda van Barbanson, barones van Cysoing. Uit deze echtverbintenis werden twee kinderen geboren: Filip (°1566-†1568) en Floris (°1568-†1570).

Floris werd echter na de gevangennamen van zijn broer in Spanje opgepakt en gevangen gezet in het kasteel van Segovia. Alva en zijn Bloedraad voerden ondertussen in de Nederlanden zijn proces. Vooral de periode dat hij stadhouder van Doornik was geweest en zijn verdraagzaamheid tegenover de protestanten werd hem zwaar aangerekend. De Raad van Beroerten eiste de doodstraf met verlies van alle ambten, titels en bezittingen. Montigny werd een eerste maal verhoord in Segovia op 7 februari 1569. Op 4 maart 1570 werd door Alva de doodstraf uitgesproken door onthoofding wegens majesteitsschennis en rebellie.

Floris van Montmorency. Gravure van H Jacobsen in Commentarien Ofte Memorien (1608) van Emanuel van Meteren.

Door de tussenkomst van Anna van Oostenrijk, de toekomstige echtgenote van koning Filips II werd van de onthoofding afgezien ook al omdat men opnieuw heftige reacties vreesde zoals na de onthoofding van Egmont en Horn.

Men dacht eraan hem te vergiftigen, maar koning Filips II stelde voor hem te wurgen. Floris werd overgebracht naar het slot van Simancas op basis van een vervalst document dat ontsnappingsplannen onthulde. Zo kon men hem aan een strengere bewaking onderwerpen. Op 14 oktober 1570

werd hem zijn doodvonnis meegedeeld. Floris kreeg te horen dat de koning zijn 'genade' toonde door hem niet publiekelijk terecht te stellen en zijn hoofd op een staak te kijk te stellen⁵⁹.

In het bijzijn van de griffier en de koninklijke rechter werd hij door een beul gewurgd. Om dit te maskeren werd Floris gekleed in een franciscaans habijt en verspreidde men het gerucht dat hij een koorts had opgelopen die zijn dood had veroorzaakt, een verhaal dat koning Filips II ook aan zijn vrouw Anna vertelde die eerder had gesmeekt om clementie te tonen⁶⁰.

Met de doodvonnissen van Horn en Montigny zorgde koning Filips II ervoor dat de tak Montmorency-Nevele uitstierf.

Na de terechtstelling van de graaf van Horn en de confiscatie van zijn goederen ten voordele van Filips II, koning van Spanje werd het Land van Nevele in pacht gegeven voor een periode van zes jaar⁶¹. In de jaren 1567-1568 zal een 'raedt sconincx' de rekening van de heerlijkheid Nevele opstellen en onderhoudswerken laten uitvoeren zoals een nieuw dak op het bakhuis van het kasteel van Ooidonk, de gedeeltelijke afbraak van het wagenhuis om met het hout nieuwe ramen en deuren te maken voor de herberg aan het begin van de kasteeldreef.

Koning Filips II als jongeling.

Ooidonk werd vanaf 1571 bewoond door Boudewijn Oudegherste⁶², baljuw van het Land van Nevele en aangesteld door de koning. Ook Alva profiteerde van de nieuwe situatie, hij liet bomen kappen en verkopen om een schuld te vereffenen bij de familie Taxis, de koninklijke postmeester.

De brug van het kasteel werd afgebroken maar mocht niet worden heropgebouwd. Ze werd vervangen door een houten brug, toch nog een hele onderneming waaraan meer dan vijftig personen werkten met 16 paardengespannen voor de aanvoer van al het materiaal.

Om het domein rendabel te maken verkocht de ontvanger aan de Gentse scheepsbouwers opnieuw eiken uit de bossen rond Ooidonk. Ooidonk en het Land van Nevele zouden in koninklijke handen blijven tot aan de Pacificatie van Gent in 1576.

Het Land van Nevele opnieuw in handen van de Montmorency's

Eleonora van Montmorency dame van Hoogstraten en Nevele (1525-1590) huwde in 1545 met Pontus van Lalaing (1508-1558). Hij was heer van Bugnicourt, Hesdin en Villers en werd in 1545 ridder van het Gulden Vlies. Uit dit huwelijk werd één dochter geboren Marie, die overleed op zevenjarige leeftijd. Toen Adriaan van Croy sneuvelde bij de belegering van Terwaan in 1553 volgde van Lalaing hem op als stadhouder van Vlaanderen en Artesië en kapitein-generaal van de keizerlijke troepen en was hij het die de verovering van Terwaan voltooide. De stad werd nog hetzelfde jaar op bevel van Karel V met de grond gelijk gemaakt.

Na zijn overlijden in 1557 hertrouwde Eleonora op 9 november 1560 in Weert met Antoon II van Lalaing (1533-1568), derde graaf van Hoogstraten. Uit dit huwelijk werden vijf kinderen geboren, drie zonen (Willem, Filip-Herman en Karel) en twee dochters (Anna en Margaretha). In 1559 werd Antoon II opgenomen in de orde van het Gulden Vlies. Ze bewoonden het Gelmelslot of het Kasteel van Hoogstraten⁶³.

Dit laatste huwelijk was niet naar de zin van kardinaal Granvelle die eerder zijn broer Thomas zag als de toekomstige echtgenoot van Eleonora. Haar zuster Maria was omstreeks 1550 gehuwd met Karel II van Lalaing (1506-1558), heer van Escornaix en stadhouder van Henegouwen. Na zijn dood zou ze in 1562 huwen met graaf Pieter-Ernst van Mansfelt⁶⁴. Ze overleed op 5 februari 1570⁶⁵.

Antoon II van Lalaing en Eleonora van Montmorency met hun patroonheiligen en hun wapens op een glasraam in het koor van de Sint-Katharinakerk van Hoogstraten. Het glasraam draagt als handtekening 'J.B. Capronnier 1888'. Het is een waarheidsgetrouwe kopie van het glasraam van Mathys Claes dat tussen 1560 en 1568 werd geplaatst. (Foto: André Bollaert)

De familie van Lalaing was van origine Henegouwse adel die zich in het Oudenaardse vestigde. Hun vader Karel I van Lalaing was o.a. kamerheer van Maximiliaan van Oostenrijk en Karel V. Het was bij van Lalaing dat Karel V verbleef toen hij er Johanna vander Gheynst leerde kennen bij wie hij een dochter verwekte, de latere landvoogdes Margaretha van Parma (1522-1586).

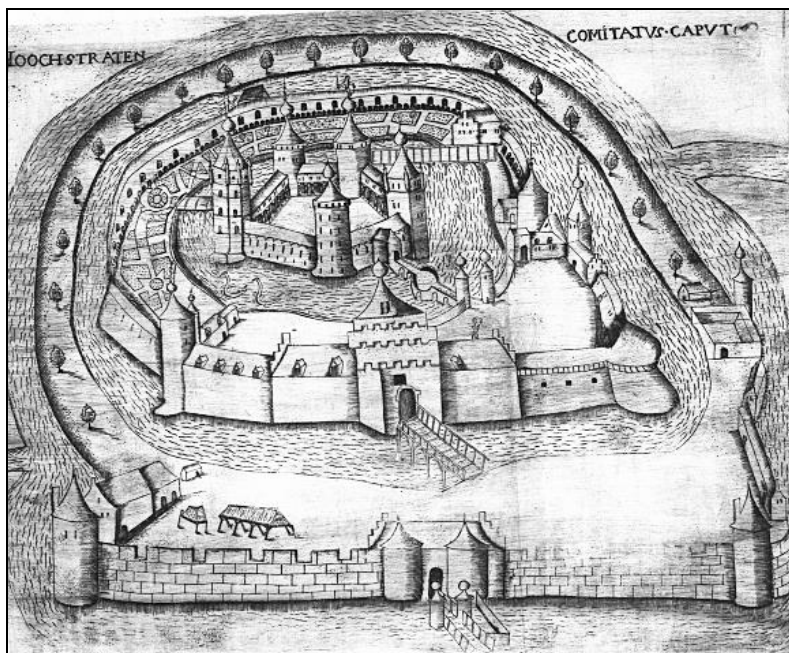
Antoon II van Lalaing was landvoogd van de heerlijkheid Mechelen, één van de zeventien provinciën. In 1566 verving hij Willem van Oranje als gouverneur van Antwerpen. Toen hij onderweg naar Brussel vernam dat de graven Egmont en Horn in hechtenis waren genomen keerde hij terug naar Hoogstraten en vluchtte naar Keulen. Al zijn bezittingen werden door Alva verbeurd verklaard. Hij streed verder aan de zijde van Willem van Oranje en overleed tijdens de Slag bij Geldenaken aan de verwondingen opgelopen aan zijn voet door een ontploffing van zijn eigen pistool op 11 december 1568. Al zijn bezittingen werden, net als hij Egmont en Horn door Alva geconfiscieerd.

Door de Pacificatie van Gent in 1576 kreeg de familie Montmorency haar goederen terug. Eleonora van Montmorency werd de nieuwe dame van Nevele. Ze verbleef in Brussel en stelde een zekere Laurens De Backer aan als ontvanger van de heerlijkheid. Het Land van Nevele was zo goed als geruïneerd en op het kasteeldomein van Ooidonk stonden talrijke gebouwen op instorten. Men kapte bomen in de bossen rond het kasteel om de windmolens in het Waasland te herstellen maar de uitgaven bleven ver de inkomsten overtreffen en er werd een tweede ontvanger aangesteld, Gillis Hebberecht⁶⁶. Om alle schulden te kunnen betalen moesten opnieuw eigendommen verkocht worden.

In Gent was eind 1577 een calvinistisch stadsbestuur aan de macht gekomen onder de leiding van Jan van Hembyze die alleen de calvinistische religie in Gent nog toeliet. Op korte tijd konden ze hun invloed zo ver uitbreiden dat ze grote delen van Vlaanderen onder controle hadden en we zelfs konden spreken van een Vlaamse calvinistische republiek. Gent werd nu van alle kanten bestookt door koningsgezinden en nam zijn voorzorgen. Zo plaatsten de Gentenaars soldaten op het neerhof van het kasteel die het echter zo bont maakten dat Eleonora moest tussenkomen bij het Gentse stadsbestuur. Maar als op 21 augustus 1578 een bende calvinisten Nevele binnenrukt plunderen ze opnieuw de kerk en het klooster, vernielen ze er al de beelden en de altaren en het tabernakel.

Eleonora van Montmorency was een bedreven bemiddelaarster. Zo zal ze in 1579 met haar zoon in Frankrijk in een woning verblijven van de familie

Montmorency en had ze contact met Juan de Vargas Mexia⁶⁷ de Spaanse Ambassadeur van Filips II aan het hof van het Franse koningshuis. In november 1579 had ze ook enkele contacten met Farnese. Ze bemiddelde eveneens voor haar schoonbroer Joris van Lalaing, de graaf van Rennenberg bij de gezanten van Alexander Farnese en bij de Spaanse Ambassadeur in Parijs⁶⁸.

Het kasteel van Hoogstraten. (Gravure 16de eeuw)

In juli 1579 werden de kastelen van Gavere, Eke en Ooidonk platgebrand zodat de 'Ongewillige' (malcontenten) ze niet zouden kunnen gebruiken⁶⁹. De toestand werd zo dramatisch dat de ontvanger van de heerlijkheid Nevele geen zitdagen meer durfde te houden in Nevele "*mits de periclen ende anslagen vanden vyant die daghelixs commende es int voorn. Landt van Nevele ende aldaer de goede lieden vanghende stellende de zelve up groote Rentsoenen.*" Ook de vierschaar van Nevele verhuisde eind mei 1580 om veiligheidsredenen naar het Gentse Gravensteen⁷⁰.

Na de val van het calvinistische Gent in augustus 1584 vluchtten zo'n 4000 Gentenaars naar het Noorden, werd de katholieke godsdienst opnieuw de enige toegestane godsdienst in Vlaanderen en hoopte men dat de rust zou terugkeren in het Land van Nevele waar de renten gedurende vier jaar niet konden geïnd worden.

Gillis Hebberecht, ontvanger van het Land van Nevele, liet bomen kappen om de molens te herstellen en weder op te bouwen. De schuren op het kasteeldomein werden hersteld en afgebrande huizen werden heropgebouwd. Toch bleef het platteland onveilig door rondtrekkende vrijbuiters die plaatselijke prominenten gevangen namen om losgeld te eisen en ook de Spaanse soldaten maakten zich schuldig aan baldadigheden⁷¹.

De stoffelijke resten van Eleonora van Montmorency in de kerk van Kortesseem. (Foto: Kurt Straka, Heemkundige Kring Kortesseem)

Eleonora van Montmorency overleed in Luik op 17 maart 1585. Ze verbleef de laatste jaren van haar leven regelmatig in de vurige stede waar haar zoon Filip Herman kanunnik was van de Sint-Lambrechtskathedraal. In haar testament stelde ze hem aan als baron van de heerlijkheid Nevele.

Ze werd begraven in het koor van de kerk van Kortesseem en niet in het familiegraf van de graven van Hoogstraten zoals ze had gevraagd in haar testament dat vier dagen voor haar dood was opgesteld. Het graf waar op

de binnenzijde van de kist een tekst⁷² was aangebracht werd in maart 1972 eerder toevallig ontdekt bij werkzaamheden in de kerk van Kortesse⁷³.

De familie van Lalaing

Filip-Herman van Lalaing (°1567) was de tweede zoon uit het huwelijk van Eleonora van Montmorency met Antoon II van Lalaing. Hij ging studeren in Parijs en werd op 11 juni 1583 aangesteld als edele kanunnik van de Sint-Lambrechtskathedraal van Luik. Hij overleed op 5 oktober 1611 en werd in de kathedraal begraven in de Sint-Lucaskapel⁷⁴.

Na het overlijden van Eleonora van Montmorency zal het niet Filip-Herman van Lalaing maar vooral zijn oudere broer Willem (°1560) zijn die zich zal bekommeren om de situatie in het Land van Nevele.

Willem van Lalaing, graaf van Hoogstraten, Horn en Rennenberg huwde in 1587 met Maria Christina van Egmont (Brussel 1554-Brussel 1622) weduwe van Oudart de Bournonville, graaf van Henin-Lietar en ridder van het Gulden Vlies. Zij was een van de twaalf kinderen van Lamoraal graaf van Egmont, heer van Zottegem, prins van Gavere enz. die samen met de graaf van Horn in juni 1568 werd terechtgesteld en Sabina van Beieren. Willem en Maria Christina hadden samen één zoon, Antoon III.

Willem probeerde de penibele situatie waarin de heerlijkheid en zijn inwoners zich bevond te verbeteren. Zo kondigde hij in augustus 1586 aan dat er in Nevele opnieuw wekelijks een markt zou plaatsvinden. Om de kooplieden en de marktkramers te beschermen werden 50 soldaten ingezet. Een aantal werd gelogeed in Bachte-kerk om de Leie te beschermen en er werd een boot opgeëist om heen en weer controles uit te voeren langs de Leie. Bij gevaar konden de inwoners van Sint-Jans-Lerne opnieuw hun toevlucht zoeken op het kasteel en drie jaar later was de omgeving rond het kasteel van Ooidonk voor bijna driekwart opnieuw bewoond.

Gillis Hebberecht, ontvanger van het Land van Nevele, profiteerde ook van de financiële zwakte van zijn heer, bij wie de schulden zich opstapelden, en nam Ooidonk en omgeving in pacht voor een periode van negen jaar. Dit contract werd nog betwist door Adam van Vorssen, hoogbaljuw van het Land van Nevele die omwille van zijn functie meende dat dit hem toekwam maar de Raad van Vlaanderen stelde hem in het ongelijk⁷⁵.

Willem van Lalaing zou drie jaar na zijn huwelijk in 1590 op dertigjarige leeftijd overlijden.

Antoon III van Lalaing⁷⁶ was nauwelijks twee jaar toen hij zijn vader opvolgde en zal wel nooit beseft hebben welke zware schuldenlast de heerlijkheid Nevele met zich meedroeg. Op 26 december 1590 werd beslag gelegd op het Land van Nevele en de ontvanger werd op de hoogte gebracht dat hij geen uitgaven meer mocht doen.

Om eventuele moeilijkheden met vrijbuiters en rebellen te vermijden werd de afkondiging niet aan de kerk van Nevele gedaan zoals gebruikelijk was maar aan de Sint-Janskerk (nu Sint-Baafskathedraal) en het Gravensteen in Gent⁷⁷.

Opvallend in deze periode is de briefwisseling tussen de ontvanger van het Land van Nevele Gillis Hebbrecht en de Antwerpse zakenman Maarten della Faille. Het was Hebbrecht die della Faille aanspoorde om de heerlijkheid Nevele op te kopen. Zo schreef hij “... *dat hier int ghendsche quartier te coopen waren vele schoone partijen van goedinghen als heerlicheden, pachthoven, huusen, renten ende andersins die grootelickx onder de waerde te becommen ware. Ende namelick het landt van Nevele* ...”⁷⁸.

Hebbrecht deed della Faille ook een middel aan de hand om de heerlijkheid voor een gunstige prijs in handen te krijgen door het aflossen van de renten waarmee de heerlijkheid was belast. De familie van Lalaing kon de renten niet meer afbetalen en de schuldeisers waren tevreden dat men hen voorstelde deze af te kopen, zodat ze die ver onder hun waarde verkochten.

De Grote Raad van Mechelen besliste dat de heerlijkheid moest verkocht worden maar Maarten della Faille vond de instelprijs te hoog. Via giften, smeergeld en geschenken aan de voorzitter en raadsheren van de Grote Raad kon hij de prijs laten zakken en werd hij de nieuwe heer van Nevele.

¹ Een *marc* is een oude Franse gewichtsmaat die overeen komt met 244,75 gram of een halve pond. Het woord is afgeleid van het Frankische marka. Ook de munteenheid mark is hiervan afgeleid.

² G. Menage, *Histoire de sable* (Paris, 1683), p. 399-400.

³ SAG, Reeks 301, nr. 28 (1424-1425), fol. 86 r. - F. Buylaert, *Repertorium van de Vlaamse adel (ca. 1350-ca. 1500)* - (Gent, 2011), p. 498.

⁴ R. Chapuis, *Montmorency, son église, son histoire*, (Paris, 1938), p. 13.

⁵ F. Buylaert, a.w., p. 173, 233 en 499.

⁶ A. Du Chesne, *Histoire généalogique de la maison de Montmorency et de Laval* (Paris, 1624), p. 239.

- ⁷ L. Moreri, *Le grand dictionnaire historique* (Paris, 1732), p. 308. (er staat als overlijdensjaar verkeerdelijk 1447 vermeld).
- ⁸ A. Du Chesne, a.w., p. 245.
- ⁹ Zie hiervoor: R. van Elslande, Dwalingen in de genealogie van De Montmorency-Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 2014, afl. 1, p. 5-34.
- ¹⁰ F.V. Goethals, *Histoire généalogique de la maison Hornes* (Brussel, 1848), p. 160.
- ¹¹ F. Buylaert, a.w., p. 173, 233 en 499.
- ¹² F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis van Nevele* (Gent, 1867), p. 121.
- ¹³ A. Du Chesne, a.w., p.251-252.
- ¹⁴ De Luiks-Bourgondische oorlogen 1465-1468 waren enkele veldtochten van de Bourgondische hertogen waarbij ze de opstand tegen de Bourgondisch gezinde Luikse prins-bisschop Lodewijk van Bourbon neersloegen. Dinant en Luik (met o.a. de actie van de 600 Franchimontezzen in 1468) werden hierbij totaal verwoest en het Prinsbisdom Luik werd (tijdelijk) een Bourgondisch protectoraat.
- ¹⁵ Vermits het nieuwe jaar toen begon op Pasen en gezien de gekende gebeurtenissen in het Luikse (Slag van Montenaken 20 oktober 1465 en Vrede van Sint-Truiden 22 december 1465) moeten we bovenvermelde tekst situeren in 1466 i.p.v. 1465.
- ¹⁶ Graaf van Charolais is een titel die de hertogen van Bourgondië gebruikten om de opvolger van de regerende hertog aan te duiden (zoals prins van Wales bij het Britse koningshuis). Hier gaat het dus om de latere hertog Karel de Stoute.
- ¹⁷ F. De Potter en J. Broeckaert, a.w., p. 23-24.
- ¹⁸ F.H. Mertens, K.L. Torfs, *Geschiedenis van Antwerpen, uitg. door de Rederykkamer de Olyftak* (Antwerpen, 1818), Volume 4, p. 156 e.v.
- ¹⁹ F. Buylaert, a.w., p.233.
- ²⁰ L. Goeminne, *Willem van Deinze* (Deinze, 2016), p. 54.
- ²¹ RA Gent Denombrementen, AR 127 nr. 2376.
- ²² J. Hamers, B. Verbist, *Het Gentse gemeenteleger in het laatste kwart van de vijftiende eeuw*, ojs.ugent.be/hmgog/article/download/434/429.
- ²³ N. Despars, *Cronijcke van den lande ende graefscpe van Vlaenderen gemaect door Jor. Nicolaes Despars*, (Brugge-Rotterdam, 1840), Volume 4, p. 509-510.
- ²⁴ J. Van de Castele, *Grauwe Zusters of Penitenten-Recollectinen te Nevele: 1502-1784*, in *Het Land van Nevele*, jg. 1978, afl. 4.
- ²⁵ F. De Potter en J. Broeckaert, a.w., p. 90-91.
- ²⁶ A. Du Chesne, a.w., p. 280.
- ²⁷ A. Du Chesne, a.w., p. 258-259.
- ²⁸ Het huwelijkscontract werd opgemaakt te St.-Pol op 5 september 1496.
- ²⁹ A. Du Chesne, a.w., p. 196.
- ³⁰ RA Gent Denombrementen, AR127 nr. 2380.
- ³¹ N. Kerckhaert, *400 jaar Ooidonk*, (Bachte-Maria-Lerne, 1995) p. 68.

- ³² J. Van de Castele, Een merkwaardig handschrift uit de eerste helft van de 15de eeuw, in *Het Land van Nevele*, jg. 1982, afl. 1, p. 3-15.
- ³³ A. J. V. LeRoux de Lincy, *Le livre des proverbes français précédé de recherches historiques* (Paris, 1859), Volume 1, p. xxiv.
- ³⁴ Zie kadertekst.
- ³⁵ A. Du Chesne, a.w., p. 210.
- ³⁶ J. Van de Castele, Grafsteen van een heer van Nevele te Bologna, in *Het Land van Nevele*, jg. 1985, afl. 3-4, p. 202-208.
- ³⁷ N. Kerckhaert, a.w., p. 70.
- ³⁸ E. Kloek, Egmont, Anna van, in *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland.DVN*, een project van Huygens ING en OGC (UU)
- ³⁹ De kroniek van de kloosterlinge Maria Luyten (periode 1542-1570) geeft veel informatie over de beeldenstorm in Weert en omgeving en over de pogingen van onder anderen Walburgis van Nieuwenaer en Anna van Egmont om het protestantisme in de regio ingevoerd te krijgen.
- ⁴⁰ Horn, Hornes, Hoorn, Hoorne. In de loop van de geschiedenis zijn de diverse namen door elkaar gebruikt. Op het monument van Egmont en Hoorne op de Kleine Zavel staat Hoorn (in het Nederlands) en Hornes (in het Frans). In Vlaanderen heeft men het meestal over Hoorne. Zo is er in Nevele en in Antwerpen een 'Graaf van Hoornestraat', maar ook in Ridderkerk in Zuid-Holland bestaat deze straatnaam. Anderzijds is er in Oostkamp, op zo'n 25 km van Nevele een 'Graaf van Hoornstraat'. Vermits de plaats in Nederland waarvan Filips van Montmorency de graaf was, Horn noemt hebben we dan ook besloten om deze naam verder te gebruiken omdat we menen dat dit gewoon de correcte naam is. Horn was een heerlijkheid in het huidige Belgische- en Nederlandse Limburg. Jacob I van Horn(e) werd rijksgraaf in 1450 en sindsdien mochten hij en zijn nakomelingen zich graaf van Horn(e) noemen zonder dat hun gebied een graafschap was. In Nederland wordt vooral de naam Horne gebruikt.
- ⁴¹ P.A.M. Geurts, *De graaf van Horne*, website Stichting historisch onderzoek Weert, p. 5.
- ⁴² Anne de Montmorency was de zoon van Guillaume de Montmorency, de halfbroer van Jan III van Montmorency of Jan I van Montmorency-Nevele (zie ook kadertekst).
- ⁴³ J. Scheerder, De graaf van Horne, in *Het Land van Nevele*, jg. 1980, afl. 1, p. 4.
- ⁴⁴ F. De Potter & J. Broeckaert, *Geschiedenis van Gottem* (Gent, 1870), p. 8.
- ⁴⁵ J. Scheerder, a.w., p. 4.
- ⁴⁶ RA Gent Denombrementen AR 127 nr. 2394. - F. De Potter en J. Broeckaert, a.w., p. 3-4.
- ⁴⁷ N. Kerckhaert, a.w., p. 73-74.
- ⁴⁸ J. Scheerder, a.w., p. 4.
- ⁴⁹ F. De Potter & J. Broeckaert, *Geschiedenis van Poesele*, Gent, 1867, p. 7-9.

- ⁵⁰ P.A.M. Geurts, a.w., p. 4.
- ⁵¹ V. Soen, *Vredehandel: Adellijke en Habsbursse verzoeningspogingen tijdens de Nederlandse Opstand* (Amsterdam University Press, 2012), p. 58.
- ⁵² V. Soen, a.w., p. 72.
- ⁵³ J. Scheerder, a.w., p. 10-11.
- ⁵⁴ A. Salomons, *De beeldenstorm in Weert*, website Stichting Historisch onderzoek Weert.
- ⁵⁵ V. Soen, a.w., p. 36.
- ⁵⁶ V. Soen, a.w., p. 147-148.
- ⁵⁷ Alonso de Laloo begon zijn carrière als secretaris van de graaf van Horn. Bij de arrestatie van Egmont en Horn werd hij ook gevangen genomen maar spoedig weer vrijgelaten wat zou kunnen wijzen op dubbelspel. In juli 1578 werd hij griffier van de Raad van Financiën en in januari 1580 werd hij benoemd tot secretaris bij de Raad voor de Nederlanden in Madrid. Hij ondernam verschillende missies in dienst van Filips II en werd door hem in 1590 tot ridder geslagen. Na het overlijden van de koning kwam de Laloo in dienst bij de aartschertogen Albert en Isabella. Hij overleed in Brussel op 18 augustus 1608.
- ⁵⁸ RAG, Nevele 143, Rekeningen van de hoogbaljuw van Nevele 1566-1567.
- ⁵⁹ V. Soen, a.w., p. 75.
- ⁶⁰ S. De Groote, Moord op Floris, baron van Montigny en jongere broer van de graaf van Horn in opdracht van de Spaanse koning Filips II (1570), in *Het Land van Nevele*, jg. 2016, afl. 4, p. 21-25.
- ⁶¹ R.A.G., Nevele 12, Renteboek, folio 293 v.
- ⁶² Zie ook: J. Luyssaert, *Meetjeslandse Toponiemen tot 1600, NEVELE* (Sint-Denijs-Westrem, Poesele, 2011), p. 16 en 208.
- ⁶³ Thans Penitentair Schoolcentrum (PSC) of de gevangenis van Hoogstraten.
- ⁶⁴ V. Soen, a.w., p. 58.
- ⁶⁵ Maria van Montmorency-Nevele is de moeder van de legendarische Christine de Lalaing (°Condé 1545-Antwerpen 1582), prinses van Epinoy en heldhaftige verdedigster van de stad Doornik in 1581 tegen de Spaanse troepen van Farnese. Haar standbeeld op het marktplein van Doornik herinnert aan dit historisch epos van de stad.
- ⁶⁶ Gillis Hebberecht was in 1576 baljuw van Vaernewyck. Later vinden we hem terug als schepen van gedeelte in Gent in 1582, ontvanger van de Gentse wevers in 1583, ontvanger van Gent in 1584. Hij bezat gronden in Rooigem en was in 1604 aangesteld als ontvanger van de domaniale goederen. Hij overleed omstreeks 1607.
- ⁶⁷ V. Soen, a.w., p. 170.
- ⁶⁸ V. Soen, a.w., p. 13.
- ⁶⁹ N. Kerckhaert, a.w., p. 32.
- ⁷⁰ F. De Potter en J. Broeckaert, a.w., *Nevele*, p. 62.
- ⁷¹ N. Kerckhaert, a.w., p. 75-76.

- ⁷² Vrij vertaald uit het Latijn staat er volgende tekst: *“Dit is het lichaam van de eens doorluchtige Eleonora van Montmorency, die nadat zij zesenvijftig jaar geleefd had, drie zonen en twee dochters achterliet haar geschonken door de zeer bekende en doorluchtige heer Antoon van Lalaing, graaf van Hoogstraten, met haar verenigd in een tweede huwelijk, ze overleed te Luik op 17 maart 1585.”*
- ⁷³ J. Roebben, Eleonora van Montmorency, Gravin van Hoogstraten, in *Het Poortje*, januari 2006, p. 12-15.
- ⁷⁴ J. de Theux de Montjardin, *Le chapitre de Saint-Lambert à Liège* (Brussel, 1871), Volume 3, p. 173.
- ⁷⁵ N. Kerckhaert, a.w., p. 76-77.
- ⁷⁶ Antoon van Lalaing werd geboren in 1588. Hij zal later huwen met Margaretha van Berlaimont, oudste dochter van Floris, graaf van Berlaimont en deken van de ridders van het Gulden Vlies en Margaretha van Lalaing. Hij werd ridder van het Gulden Vlies, kamerheer van de aartshertog Albrecht en overleed op 25-jarige leeftijd op 26 september 1613 zonder erfgenaam. Zijn bezittingen kwamen zo in handen van zijn oom Karel van Lalaing. Zijn weduwe hertrouwde met Lodewijk van Egmont, prins van Gavere en ridder van het Gulden Vlies.
- ⁷⁷ N. Kerckhaert, a.w., p. 77.
- ⁷⁸ R.A.G. Della Faille d'Huyse, karton 53, nr. 380.

De heerlijkheid Nevele terug in Vlaamse handen

DE FAMILIE DELLA FAILLE

DE HANDELAARSFAMILIE DELLA FAILLE

De voorouders van de familie della Faille kwamen uit Moeskroen en Wevelgem en noemden *van der Faelge* of *van der Faille*. Ze waren vooral actief in de landbouw. Toen deze sector in het begin van 16de eeuw harde klappen kreeg, weken enkele familieleden uit naar Antwerpen en schakelden over op de handel. Pieter van der Faelge (1478-1546) keerde na een verblijf in Italië als een welstellend man terug naar Antwerpen en behield er zijn Italiaanse naam. Hij werd de eerste *della Faille*.

De familie bereikte een commercieel hoogtepunt onder de broers Jacques en Jan della Faille. Hun handelshuis werd vanuit Antwerpen geleid en had filialen in Venetië, Verona, Napels en Londen. Daarnaast hadden ze onder meer bijkantoren in Amsterdam, Augsburg, Hamburg, Keulen, Lissabon, Nürnberg, Sevilla en Narva (Estland). Het zwaartepunt van hun handel lag in Italië. Alhoewel ze zich niet specifiek toespitsten op enkele producten was de lakenhandel in het handelshuis della Faille van groot belang.

In 1562 bestond het handelshuis della Faille uit drie personen: Jan en Jacques della Faille en Robrecht van Eeckeren, de schoonzoon van Jan. Jan woonde in Antwerpen en Jacques resideerde meestal in Londen, Van Eeckeren verbleef meestal in Sevilla. Via Jan Gamel, de schoonvader van Jacques della Faille dreef men ook handel met Rusland.

Jan kocht een woning in de Huidevettersstraat in Antwerpen, een der hoofdstraten van de Scheldestad, waar de belangrijkste bankiers en handelaars in de 16de eeuw een verblijfplaats hadden. Het woningencomplex wordt beschreven als een groot huis "*metten poorten, plaetsen, closbaene (bolbaan), cruythove (moestuin) en een kleiner huis ernaast met vloere, coeckene (keuken), contore, neercamere, borneputte, regenbacke, plaetse, hove met vele schoene oppercameren en eene bleyckhoff (linnenblekerij)*" met bijhorende grond (*).

In 1562 kreeg Jan della Faille door koning Filips II van Spanje zijn wapenschild toegekend "*van sabel met keper van goud, beladen met drie lazuren leliebloemen, vergezeld in het schildhoofd van twee afgerukte en toegewende leeuwenkoppen van goud en in de punt van een luipaardkop van goud, geringd van sabel*".

*Jan della Faille de Oude, private verzameling
(Familievereniging della Faille).*

*Jacques della Faille , 1569, door Cornelis de Zeeuw (ca.1540-ca. 1582) ©
Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Brussel, J. Geleyns. Gift
Georges della Faille de Leverghem, Brussel, 1942.*

Jan della Faille (1515-1582) was gehuwd met Cornelia van der Capelle (1520-1566) bij wie hij negen kinderen had. Jan jr. en zijn broer Maarten waren door hun vader voorbestemd om in de handel te gaan. Toen Jan (de oude) overleed in 1582 ontstond een hoog oplopende ruzie tussen zijn erfgenamen. Ondanks deze interne problemen en de troebele tijden bleef het handelshuis uitstekende zaken doen.

Bronnen:

Kerckhaert N., *400 jaar Ooidonk*, Gent, 1995, p. 79.

Wijnroks E., *Handel tussen Rusland en de Nederlanden 1560-1640*, Hilversum, 2003, p. 68-70.

Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren Standaard-Boekhandel., 1959 p. 190.

(*) Nu Huidevetterstraat 45, Antwerpen. De Inventaris Onroerend Erfgoed verwijst naar een “16de-eeuwse herenwoning van koopman en schepen Jan della Faille de Oude (1515-1582) en later van diens zoon Maarten della Faille (1544-1620), heer van Nevele”. De oorspronkelijke woning bestaat niet meer. Er werd in het laatste kwart van de 18de eeuw een herenhuis in Lodewijk XVI-stijl opgetrokken op de locatie, nu is de kledingwinkel Boss Store daar gevestigd. Met dank aan Danny Teurelinckx van het stadsarchief Antwerpen voor de informatie.

Wapenschild van de familie della Faille-Nevele en de baronie Nevele.

Maarten della Faille (1544-1620)

x 1565 **Sybille Stecher (1545-1589)**

Jan della Faille (1566-1649)

Joris della Faille (1567-1642)

x 1614 **Adrienne Maes (ca.1581-1645)**

Jan-Maarten della Faille (1615-1669)

x1 1641-1642 **Maria Livina Piersenne (†1646)**

x2 1648 **Maria-Magdalena de Berry (†1673)**

Jan-Frans della Faille - baron (1642-1696)

x **Maria Johanna Catherina della Faille d'Esteinpuis (1645-1725)**

Engelbert-Maarten della Faille - baron (1672-1714)

x **Francisca Cornelia Schoyte (1682-1700)**

Pieter-Engelbert-Maarten della Faille - baron (1699-1736)

x1 1718 **Maria Catharina de Brouckhoven de Bergeyck (†1731)**

x2 1731 **Anna-Carolina della Faille d'Huyse (1705-1776)**

Jan Karel Adriaan della Faille - baron (1732-1801)

x1 1755 **Maria-Theresia de Meghem, barones van Cano (†1784)**

x2 1785 **Marie-Louise-Josephine du Bois de Vroylande (1751-1823)**

Dymphna della Faille (1734-1769)

1755 Jan-Antoon du Bois de Vroylande

x1 1743 **Teresia Johanna Jozefa van Colen (†1753)**

Marie-Louise-Josephine du Bois de Vroylande (1751-1823)

x 1785 **Jan Karel Adriaan della Faille - baron (1732-1801)**

Maarten della Faille

Maarten della Faille (1544-1620)

x 1565 **Sybille Stecher** (ca.1545-1589)

|
Jan (1566-1649), **Joris** (1567-1642), **Anna** (1569-1597), **Maarten** (1570-1635), **Sybille** (1571-1571), **Sybille** (1572-1606), **Karel** (1573-1636), **Cornelia** (1574-1616), **Daneel** (1575-1629), **Suzanne** (1575-vóór 1608), **Maria** (1576-1651), **Jacques** (1580-1609), **Etienne** (1582-1644), **Hester** (1585-1593), **Jacomyne** (1586-1611), **Paschynken-Magdalena** (1588-1617), **Elisabeth-Isabelle** (1589-1648)

Maarten della Faille¹ zag het levenslicht in Antwerpen rond 1544. Hij was de tweede zoon van Jan della Faille de Oude en Cornelia van der Capelle. Op 29 juli 1565 trad hij in de O.L.Vrouw-kathedraal in het huwelijk met Sybille Stecher, dochter van bankier Jörg Stecher vertegenwoordiger van de Augsburgse Fuggerbank in Antwerpen.

Net als zijn oudere broer Jan was hij voorbestemd om een loopbaan uit te bouwen in de buitenlandse handel. Hij kreeg een opleiding in Italië en werkte in de filialen van het familiebedrijf in Hamburg, Antwerpen en Londen waar hij met zijn gezin verbleef vanaf 1574 tot aan het overlijden van zijn vader in 1582.

In uitvoering van de laatste wilsbeschikking van zijn vader nam Maarten de leiding van de firma in handen. Hij begon in september 1583 de voornaamste medewerkers van zijn vader nauwer bij het bedrijf te betrekken en liet dit via een notariële akte vastleggen. Hijzelf bleef in Antwerpen en stuurde zijn vennoten naar de vestigingen in Venetië, Verona en Londen. Er werden dochtermaatschappijen opgericht in Napels en Amsterdam en de firma had bijkantoren in Spanje, Italië, Duitsland, Schotland, de Noorderlijke Nederlanden en langs de Baltische kust.

De zijde- en lakenhandel was zeer winstgevend in de periode 1582-84 en er werd een schip aangekocht, de 'Sint-Jan'. In 1586 werd het vervangen door een Zweeds schip de 'Cervo' maar in 1593 deed hij ook dit schip van de hand. Meestal deed della Faille een beroep op Franse, Italiaanse en Zweedse schepen voor zijn transporten en was hij mede-eigenaar van enkele schepen.

Na de val van Antwerpen op 27 augustus 1585 bood de buitenlandse handel in de havenstad nog weinig toekomstperspectieven. Steeds meer kooplui begonnen uit te kijken naar andere beleggingsmogelijkheden.

Ondanks de gespannen politieke toestand tussen Spanje en Engeland slaagde della Faille er in op 19 december 1586 van de Engelse koningin Elisabeth een vrijgeleide brief te krijgen voor hem, zijn kinderen en zijn medewerkers zodat zijn firma verder handel kon drijven met Engeland en de Noordelijke Nederlanden.

Vrijbuiters uit Zeeland terroriseerden het Vlaamse binnenland en ontvoerden regelmatig belangrijke personen voor wie een hoog losgeld werd geëist. Maarten della Faille ondervond het aan de lijve begin augustus 1587 toen hij met een trekschuit van Antwerpen langs het kanaal van Willebroek naar Brussel vaarde. Aan de sluis van Humbeek werd het schip overvallen door vrijbuiters, acht opvarenden werden gedood. Maarten en zestien anderen werden gevankelijk meegevoerd. Thomas Willoughby, een Engelse lord, kocht Maarten della Faille af van de vrijbuiters en eiste vervolgens van hem een losgeld van 36.000 gulden. Maarten weigerde en men bracht hem over naar Den Haag en later naar Middelburg waar hij met de dood werd bedreigd. Enkele prominente Engelse vrienden trachtten te bemiddelen maar zonder succes. In juni 1588 betaalde hij het geëiste losgeld en was hij na negen maanden opnieuw een vrij man.

Het was een beroerde tijd in Vlaanderen. Steden en dorpen werden geplunderd of in brand gestoken, boerderijen lagen er verlaten bij en de landbouwgronden werden spotgoedkoop.

Nog voor in 1607 zijn laatste compagniecontract ten einde liep was Maarten reeds volop overgeschakeld op het aankopen van onroerend goed. Zo begon hij vanaf 1589 kleine renten op te kopen, belegd op de heerlijkheid Nevele waarvan de afbetaling achterwege bleef. In januari 1592 kocht hij het Goed te Maaigem in Sint-Maria-Leerne samen met andere gronden rond het kasteel van Ooidonk. Hij werd hiervoor getipt door Gillis Hebberecht, ontvanger van het Land van Nevele, die sinds 1588 op het kasteel van Ooidonk woonde dat hij pachtte van de familie van Montmorency.

Voor de ambitieuze Maarten della Faille was het kopen van een heerlijkheid een eerste stap naar verheffing in de adel. Op 4 mei 1592 kocht Maarten della Faille de heerlijkheid Nevele en het vervallen kasteel van Ooidonk voor een bedrag van 95.100 Carolus guldens. Zijn koophonger was nog niet gestild want op 1 september 1593 kocht hij de Heerlijkheid Vichte voor 46.000 gulden. Enkele jaren later, op 28 september 1598, kocht hij het 'Hof van Fiennes' langs de Leie in Gent, op de hoek van het

Sint-Michielsplein en de Korenmarkt, toen een van de drie voornaamste woonsten van de stad.

Ondertussen was hij begonnen met de herstellingen en verbouwingen aan het kasteel en het domein van Ooidonk die omstreeks 1612 zouden beëindigd zijn. Als een nauwgezet zakenman hield hij alle uitgaven en inkomsten hoe gering ook, nauwkeurig bij.

Maarten della Faille en Sybille Stecher (°1544-45 Biberbach in Schwaben) kregen in totaal minstens 18 kinderen tijdens hun 25 jaar huwelijk. De eerste zeven kinderen werden in Antwerpen geboren: Jan (1566-1649), Joris (1567-1642), Anna (1569-1597), Maarten (1570-1635), Sybille (1571-1571), Sybille (1572-1606) en Karel (1573-1636). Daarna zagen enkele kinderen het levenslicht in Londen: Cornelia (1574-1616), Daneel (1575-1629), Suzanne (1575-vóór 1608), Maria (1576-1651) Jacques (1580-1609) en Etienne (1582-1644). Bij hun terugkeer uit Londen werd in Antwerpen een kind doodgeboren. Hester (1585-1593) zag het levenslicht in Dortrecht en werd door de oorlogsomstandigheden pas katholiek gedoopt in Antwerpen enkele maanden na haar geboorte. Daarna werden nog drie kinderen in Antwerpen geboren: Jacomyne (1586-1611²), Paschynken-Magdalena (1588-1617³) en Elisabeth ook Isabelle genoemd (1589-1648). Op 8 juni 1589, een maand na de geboorte van de laatste dochter, overleed Sybille Stecher in haar woning in de Huidevetterstraat in Antwerpen.

Maarten della Faille had één buitenechtelijk kind, Cornelis della Faille (1564-1633), geboren uit een relatie voor zijn huwelijk met Anne Verdonck. Cornelis kreeg een functie in Maarten zijn bedrijf maar tussen vader en zoon kwam het nooit tot een goede verstandhouding. Hij zal ook niet in het testament van Maarten opgenomen worden.

Na het overlijden van zijn echtgenote nam haar jongere ongehuwde zuster Marie Stecher de opvoeding van de kinderen op zich. Marie Stecher zal in 1606 overlijden en testamentair al haar bezittingen overmaken aan Maarten en zijn kinderen.

Het is na de dood van zijn vrouw dat Maarten er in slaagt om overal carrière te maken. Alles wat hij aanraakte of waar hij aan begon veranderde in spreekwoordelijk goud. Uit de documenten die hij achterliet blijkt dat hij verscheidene talen beheerste maar zijn moedertaal was het Vlaams.

*Maarten della Faille, schilderij uit 1592.
(Familievereniging della Faille)*

*Sybille Stecher, schilderij uit 1592.
(Familievereniging della Faille)*

Nadat Maarten della Faille heer van Nevele was geworden liet hij de commerciële activiteiten gaandeweg over aan zijn zonen en waagde hij zich aan een politieke loopbaan waarvoor hij rekende op zijn internationale relaties. Zo werd hij op 15 december 1597 lid van de Admiraliteit in Brussel. Vertrouwend op zijn Londense ervaring stuurden de aartshertogen Albrecht en Isabella hem mee met de delegatie die in 1603 de nieuwe Engelse koning Jacob I ging feliciteren met zijn aanstelling. Ook zijn zoon Karel maakte deel uit van de delegatie. Het volgende jaar werden Maarten en Karel opgenomen als raadgevers in een andere missie naar Londen die zou leiden tot het *Verdrag van Londen* (1604). Dit verdrag beëindigde officieel de Spaans-Engelse oorlog (1585-1604). Van beide gelegenheden maakten de della Faille's gebruik om nieuwe commerciële afspraken te maken.

Van dan af zien we de familie della Faille vaak terug op de feesten en plechtigheden aan het hof. Als de aartshertogen in geldnood raakten, konden ze steeds aankloppen bij de schatrijke della Faille. Als er zich problemen voordeden bij de terugbetalingen dan werden die in natura voldaan. Zo kwam Maarten della Faille in 1603 in het bezit van de kroondomeinen te Deinze, Petegem, Drongen en Kortrijk. In 1605 werd hij baljuw van de Oudburg in Gent, een erfelijke titel, die hij voorbestemde voor zijn tweede zoon Joris. Hij schold hiervoor de aartshertog een schuld van 8.000 ponden kwijt. Maarten voelde aan dat vele van de leningen die hij gaf om krijgsverrichtingen te financieren nooit zouden worden terugbetaald daarom trachtte hij steeds een tegenwaarde aan voorrechten te verwerven. Zo slaagde hij er ook in om voor zijn oudste zonen Jan en Joris het recht te verwerven een taks te innen op alle vis die werd aangevoerd in de havens van Terneuzen, Hulst en Sas van Gent. Talrijke prominente edelen stonden bij Maarten della Faille in het krijt, zo ook de prins van Arenberg. Als gedeeltelijke terugbetaling van enkele leningen verkreeg Maarten van hem de heerlijkheden van Ronquières, Hennuyères en Gouy.

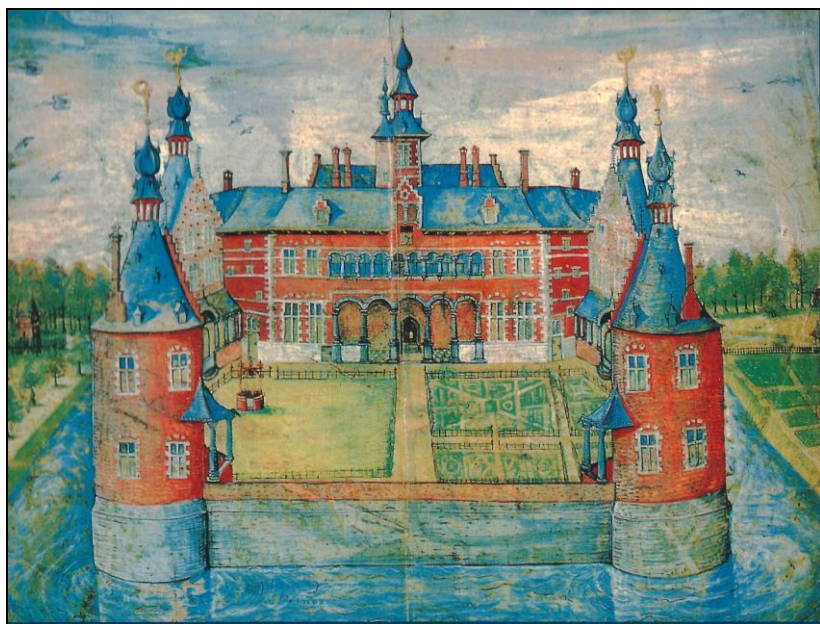
Op 5 mei 1614 ontving hij van de aartshertogen Albrecht en Isabella een oorkonde waarbij hij verheven werd in de adel. Zijn lidmaatschap van de Hoge Raad van de Admiraliteit en zijn verdiensten als gezant van de aartshertogen in Londen werden hiervoor als argumenten naar voor gebracht.

Maarten della Faille was zeer trots op zijn politieke carrière dicht bij de aartshertogen. Zo liet hij zich op 11 april 1614 te Brussel in de

huwelijksakte van zijn oudste zoon Jan noteren als *Conseiller de leurs Altesses Sérénissimes en leur Conseil de l'Amirauté*.

Op het kasteel van Ooidonk, waarvan de wallen verbonden waren met de Leie, beschikte hij over een boot om zich te verplaatsen tussen Sint-Maria-Lerne (ook Sint-Jans-Lerne genoemd) en het Hof van Fiennes in Gent. Toen de aartshertogen met hun gevolg in 1619 Gent bezochten ontving hij hen in zijn Hof van Fiennes.

Nochtans bleef zijn officiële verblijfplaats zijn huis in de Huidevettersstraat in Antwerpen waar hij op 17 februari 1620 zou overlijden na maandenlange bedlegerigheid.

*Het kasteel van Ooidonk ten tijde van Maarten della Faille.
(Uit: N. Kerckhaert, 400 jaar Ooidonk, 1995, wikkell)*

Testamentair had hij bepaald dat de twee oudste zonen Jan en Joris gezamenlijk het Hof van Fiennes, de heerlijkheid Nevele en het kasteel van Ooidonk zouden erven. Vermits men wist dat Joris nooit in het huwelijk zou treden moesten na zijn dood al zijn bezittingen toekomen aan Jan of zijn erfgenamen. De andere kinderen kregen een bedrag toegekend van 30.000 gulden in geld, renten of roerend en onroerend goed. Het zou jaren duren voorleer de erfenis definitief kon worden geregeld.

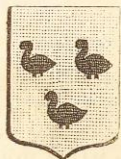
De oudste zoon Jan wilde dat de begrafenisplechtigheid in de kerk van Nevele zou plaatsvinden waarna het stoffelijk overschot zou worden bijgezet in de kathedraal van Antwerpen. Hiertegen kwam heftig verzet van de kanunniken van de kathedraal die uiteindelijk hun slag thuis haalden.

*Jachttafereel met vooraan Maarten della Faille. In de achtergrond
bemerken we vaag de contouren van het kasteel van Ooidonk.
(Familievereniging della Faille)*

DELLA FAILLE.

DE CALUWAERT.

VAN DER CAPELLE.

DE HAENE.

D. O. M. S.

Monumentum

D. JOANNIS DELLA FAILLE Armig.
et D. CORNELLE VAN DER CAPELLE

conjugum eorumque Nobilis Fami-

liae Obiit illa M.D.LXII die X

Augusti ille VIII Novembris M.D.LXXXII

nec non D. MARTINI DELLA FAILLE

eorum filii Toparchae de Nevele

Tervichte etc. Sereniss. ALBERTI et

ISABELLE Belgii Princip. a Consi-

liis qui ab illis cum Princip. AREM

BERGIO tractandae et ineundae

pacis ergo ad JACOBUM Magnae Bri-

tanniae Regem fuit delegatus A.º 1605 Obiit

17 Februarii 1620

et D. SYBILLAE STECHERS A BIBERACH

ejus conjugis Obiit 8 Junii 1589

ac D. JOANNIS DELLA FAILLE Equitis

Aurati eorum filii hujus Urbis

saepe Senatoris

Obiit

R. I. P.

*Detail van het grafmonument van de familie della Faille
in de kelders van de O.L.Vrouwkathedraal van Antwerpen.*

*(Uit: Verzameling van graf- en gedenkschriften van de provincie
Antwerpen, deel I, Antwerpen, Cathedrale kerk, Antwerpen, 1856, p. 250)*

Maarten zijn vader, Jan de Oude, is steeds een koopman gebleven. Bij zijn dood bedroeg het aandeel aan onroerende goederen amper 11,3 %. Bij Maarten lag de verhouding totaal anders: van 27,3 % in 1594 tot bijna 100 % bij zijn overlijden in 1620. Vanaf 1607 leefde Maarten uitsluitend van de opbrengsten van zijn onroerend goed⁴.

Volgens Wilfrid Brulez, in zijn studie over de firma della Faille, was Maarten bij de kooplui veruit de rijkste Vlaming en de vierde rijkste Europeaan tijdens de 16de en het begin van de 17de eeuw. Zijn vader, Jan della Faille de Oude, stond op de zesde plaats van de ranglijst. Enkel de Spaanse groothandelaar-bankier Simon Ruiz, de Nürnbergse patriciër Batholomeus Viatis en de Augsburgse bankier Fugger werden als rijker beschouwd dan Maarten della Faille. Hij stelt in zijn studie ook vast dat families als de della Faille's in hun levenswijze alhier enige Italiaanse en Spaanse elementen gaan meebrengen en introduceren zoals een 'huis van plaisantie', om er uit te rusten dat duidelijk geïnspireerd is op de Ventiaanse villa's; het drinken van Spaanse en Italiaans wijnen; het eten van Spaans fruit en het kweken van Italiaanse planten, zuiders meubilair en vermoedelijk ook de gewoonte om er een huisslaaf op na te houden⁵.

De auteur maakte ook een overzicht van de evolutie van het onroerend bezit van Maarten della Faille. Zo wordt dit in 1582 (jaar van de dood van Jan de Oude) op 2.078 ponden geschat. In 1594 (jaar van de stopzetting van zijn handel) is dit aangegroeid tot 27.772 ponden waarvan de heerlijkheid Nevele geschat is op 14.451 ponden. Kort voor zijn dood, in 1619 was zijn onroerend bezit geschat op 106.443 ponden waarvan 30.627 ponden renten op het domein van aartshertogen (vooral op gronden), 20.000 ponden voor de heerlijkheid Nevele en 19.050 ponden renten op het bezit van de prins van Arenberg⁶.

Twee heren van Nevele: Jan en Joris della Faille

Jan della Faille

Jan della Faille (1566-1649)

x 1614 **Adriana Maes** (ca.1581-1645)

Jan-Maarten (°1615-1669), **Engelbert** (°1616-1678), **Paulina** (°1617-1657),

Johanna-Helena (°1619-1657)

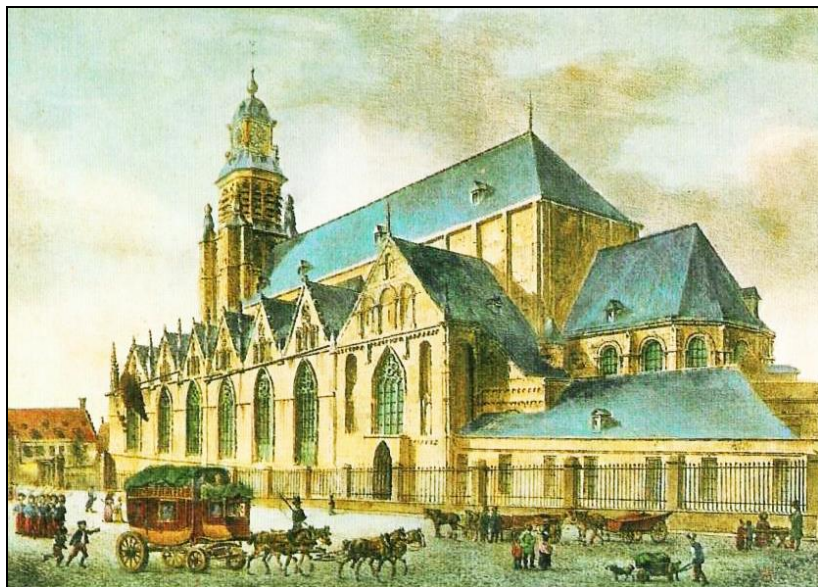
Jan della Faille werd op 23 juni 1566 gedoopt in de Onze-Lieve-Vrouwkerk in Antwerpen. Hij was de eerstgeborene van Maarten en Sybille Stecher. Toen hij acht jaar was verhuisden zijn ouders naar Londen. In de Engelse hoofdstad studeerde hij vooral talen. Naast het Vlaams sprak en schreef hij Latijn, Italiaans, Frans en Engels. In 1585, kort voor de val van Antwerpen, werd hij door zijn vader naar een school in Augsburg gestuurd. Later verbleef hij als vertegenwoordiger van het familiebedrijf samen met zijn broer Joris in Napels en Verona.

In 1604 keerde hij naar Antwerpen terug. Op 48-jarige leeftijd huwt hij in de Brusselse Kapellekerk met de vijftien jaar jongere Adriana Maes, een dochter uit een rijke en invloedrijke Brusselse familie in de Nederlanden. Haar zuster Helena was het jaar voordien gehuwd met zijn broer Karel. Ze vestigden zich in Brussel.

Jan della Faille en Adriana Maes hadden vier kinderen. De drie oudste werden geboren in Brussel: Jan-Maarten (°1615-1669), Engelbert (°1616-1678) en Paulina (°1617-1657). Het jongste kind Johanna-Helena (°1619-1657) zag het levenslicht in Antwerpen naar waar het gezin het jaar voordien was verhuisd.

Op 1 mei 1619 wordt Jan er schepen van de havenstad, een functie die hij slechts twee jaar zal uitoefenen. Gesteund door zijn relaties en die van de familie van zijn echtgenote wordt hij in 1623 geridderd door koning Filips IV van Spanje.

Uit zijn bijgehouden journaals bleek dat hij een bereisd man was met interesse voor kunst en cultuur. Naast vele schilderijen en kunstvoorwerpen bezat hij ook een uitgebreide bibliotheek.

De Brusselse Kapellekerk naar een gekleurde gravure uit de 18de eeuw.

De familie had de gewoonte gedurende het jaar veel te reizen samen met hun huishouding. Zo verbleven ze in één jaar tijdelijk in hun verblijfplaatsen in Ooidonk, Gent, Antwerpen, Brussel en Willebroek terwijl Jan tussendoor reizen ondernam naar het buitenland.

Uit de verschillende registers die van hem bewaard zijn gebleven, blijkt dat hij nauwkeurig alle financiële verrichtingen bijhield tot de kleinste uitgaven toe. Regelmatig toonde hij zich genereus voor zijn kinderen en, net als zijn vader voor zijn trouw personeel. Hij stimuleert ook de schilderskwaliteiten van zijn oudste zoon Jan-Maarten. Hij is mild voor de armen en de jezuïeten die instaan voor de opvoeding van zijn zonen. De meisjes kregen een artistieke vorming in het Sint-Jorisklooster in Gent waar ze o.a. kalligrafie en viool studeerden.

Ook de kerken van zijn heerlijkheid kunnen op zijn vrijgevigheid rekenen. Zo schenkt hij onder andere twee klokken aan de kerk van Steenput (Estaimpuis) en betaalt hij de ornamenten in de kerken van Sint-Jans-Leerne, Sint-Martens-Leerne en Poesele.

Als vrijheer van Poesele betaalt hij 54 gulden voor een schilderij boven het hoofdaltaar van de kerk en laat hij glasramen plaatsen met daarop het wapenschild van zijn familie.

Om zijn eigendommen te beschermen tegen de legerbendes die onze streken onveilig maakten betaalde hij regelmatig grote geldsommen aan de aanvoerders zodat ze Ooidonk en het Land van Nevele zouden ontzien. Hij zag zijn bezittingen aangroeien, had twee kastelen in het Land van Nevele (Nevele en Ooidonk) en bezat in Deinze ook de *cipraige*, de gevangenis van de heerlijkheid Nevele.

Net als zijn vader geniet hij een groot aanzien bij vorsten en hoogwaardigheidsbekleders. Zo ontvangt hij op 4 september en eind oktober 1632 op zijn verblijf te Willebroek de Franse koningin Maria de Medicis en de infante Isabella op weg van Brussel naar Antwerpen en laat hen telkens genieten van een weelderige maaltijd.

*Engelbert della Faille.
(Familievereniging della
Faille)*

*Kinderportret van Johanna
della Faille. (Familievereniging
della Faille)*

De dood van de infante begin december 1633 betekent het einde van de periodes van een schitterende hofhouding in Brussel en de ondertussen 66-jarige Jan della Faille trekt zich steeds meer en meer terug op zijn verblijven in Ooidonk en Willebroek.

In 1644 werd zijn echtgenote ernstig ziek toen ze in het Hof van Fiennes verbleven. Ze overleed er op 22 januari 1645 en werd in de kerk van Nevele begraven die voor de gelegenheid volledig met zwart laken was behangen. Haar houten kist was volledig beslagen met lood en werd bedekt met twee obiits met de wapens van de afgestorvene. In een helverlichte kerk brachten muzikanten en koorzangers een laatste hulde. De familie uitgedost in rouwkledij toonde zich zeer mild voor de talrijke aanwezige armen van de parochie. De rouwmaaltijd in het klooster kostte 653 gulden.

In haar laatste wilsbeschikking vraagt Adriana Maes naast verscheidene giften voor de Gentse Sint-Michielskerk, haar parochiekerk, dat er in de kerk van Nevele duizend missen zouden opgedragen worden voor haar zielenheil. De armendis van Nevele krijgt 250 gulden en de kerk krijgt 400 gulden voor het oprichten van een Onze-Lieve-Vrouwaltaar. De kerk van Deurle krijgt 300 gulden voor de oprichting van een altaar ter ere van Sint-Aldegondis. Ook Gillis De Wulf, de baljuw van Nevele, haar personeel in Gent, het personeel van het kasteel van Ooidonk, de kapelaans, ammans en officieren van het Land van Nevele werden begunstigd. Ze vraagt *haeren lieven man* om haar laatste wilsbeschikking uit te voeren binnen de zes maand na haar overlijden.

Na de dood van zijn echtgenote verzoende Jan zich met zijn oudste zoon Jan-Maarten met wie hij sinds diens huwelijk in onmin leefde. Hij duidde hem aan als zijn erfgenaam van de heerlijkheid Nevele en zoals gebruikelijk in de familie riep hij er ook zijn tweede zoon bij die instemde met de wil van zijn vader.

Jan della Faille overleed in het Hof van Fiennes in Gent in januari 1649. Hij woonde er in bij zijn oudste zoon samen met zijn knecht Adriaan Mortier en zijn huishoudster Isabella Wouters voor een overeengekomen huur van 400 gulden per jaar. Op 16 januari werd hij begraven in de kerk van Nevele die ook voor deze gelegenheid volledig in het zwart was gehuld. Zes weken lang luidde men de doods klokken in alle dorpen van het Land van Nevele. Bij de verdeling van zijn goederen onder zijn kinderen had hij het 'leengoed Vinkt' uit het Land van Nevele aan zijn dochter Paulina gegeven.

Joris della Faille

Joris della Faille werd op 13 december 1567 te Antwerpen gedoopt. Hij was de tweede zoon van Maarten en Sybille Stecher. Op zevenjarige leeftijd verhuist hij met zijn ouders naar Londen waar hij school loopt en zich specialiseert in de internationale handel.

In 1584 na zijn terugkeer naar Antwerpen, vervoegt hij zijn moeder die zwanger is en zijn twee zussen in Dordrecht. Het jaar daarop wordt hij door zijn vader naar Haarlem gestuurd om bij een neef ervaring op te doen in de linnenhandel en het bleken van stoffen. Daarna verblijft hij in Hamburg en Verona en ten slotte in Napels waar hij op 22-jarige leeftijd van 1589 tot 1594 de leiding krijgt van de nieuwe dochtermaatschappij. In 1593 komt zijn jongere broer Daneel bij hem in opleiding. In juni 1594 vinden we Joris terug in Haarlem en later in Amsterdam. In mei 1599 is hij in Venetië en in Verona, begin 1600 is hij terug in Antwerpen en van maart 1600 tot mei 1603 is hij terug in Napels. Op 1 december 1604 zal Maarten della Faille een einde stellen aan de buitenlandse activiteiten van de firma in Antwerpen, Napels, Verona en Hamburg.

Joris della Faille was duidelijk de lievelingszoon van Maarten. Zo zal hij voor zijn tweede zoon dezelfde rechten voorbehouden als voor de oudste. Meer nog, Joris krijgt op 21 juli 1605 ook het baljuwschap van de Oudburg die Maarten zopas had verkregen van de aartshertogen Albrecht en Isabella. Joris zal zich vanaf dan in het Hof van Fiennes in Gent vestigen.

Na de dood van zijn vader wordt hij samen met zijn broer ook eigenaar van de heerlijkheid Nevele en het Hof van Fiennes. Ondanks heel wat tegenslagen slaagt hij erin zijn bezittingen nog uit te breiden met kleinere heerlijkheden en lenen zodat zijn fortuin steeds maar aangroeit en de heerlijkheid Nevele groter en belangrijker wordt. In 1631 krijgt hij van koning Filips IV van Spanje de heerlijkheid van Ninove in leen.

Joris della Faille was een zeer gelovig man. In Gent werd hij voorzitter van de *Berg van barmhartigheid* en in 1628 wordt hij vermeld als weldoener en stichter van het klooster van de Minderbroeders. In maart 1642 schenkt hij aan de Jezuïeten een som van 48.000 gulden voor de oprichting van het Jezuïetencollege aldaar.

*Het Hof van Fiennes. Aquarel van August Van den Eynde.
(Atlas Goetgebuer, Stadsarchief Gent)*

Joris della Faille overleed op 19 oktober 1642 zodat Jan nu de enige eigenaar werd van hun gemeenschappelijke eigendommen. Als onderdeel van zijn laatste wilsbeschikking bepaalt hij de stichting van een fundatie in alle kerken van de heerlijkheid Nevele. Zo dienen ten eeuwigden dage in negen parochiekerken van de heerlijkheid een jaargetijde opgedragen voor zijn zielenrust. Hij werd begraven in de Sint-Ignatiuskapel van de collegekerk van de jezuïeten in Gent die hij zelf had laten oprichten. Hij leefde in onmin met zijn oudere broer Jan maar zorgde er anderzijds voor dat de heerlijkheid Nevele werd uitgebreid hetgeen na zijn dood zijn oudste broer en diens erfgenamen zal ten goede komen. Hij zal vooral in zijn nalatenschap de kinderen van zijn broer Etienne bevoordelen. Het leeuwendeel wordt voorbestemd voor Jan-Baptist uit wie later de tak della Faille d'Huyse zijn oorsprong vindt.

Bij het overlijden van Joris bedroegen de inkomsten van de heerlijkheid Nevele 66.382 gulden en de uitgaven 10.278 gulden, zestig jaar vroeger, in 1582, waren er 7.724 gulden inkomsten en 13.631 gulden uitgaven. Bij zijn dood was hij een van de grootste grondeigenaars van de kasselrij Oudburg en een van de meest vereerde hoogwaardigheidsbekleders. Verschillende artiesten en auteurs droegen hun werken op aan hem waaronder Sanderus en de Dominicaan Onselius.

Jan Maarten della Faille

Jan-Maarten della Faille (1615-1669)

x 1 1641-1642 **Maria Livina Piersenne** (†1646)

Jan-Frans (1642), naamloos (1644), ?? (1645)

x2 1648 **Maria-Magdalena de Berry** (†1673)

Maria-Dorothea (°1649-1719), **Carolina-Francisca** (1650-1702), **Maria-Gabriella** (1653-1687), **Maria-Magdalena** (1654-1682), **Maria-Anna** (1658-1700), **Isabella-Clara** (1660-1732), **Catharina-Margaretha** (1661-vóór 1672).

Jan-Maarten della Faille werd op 6 februari 1615 boven de doopvont gehouden in de Brusselse Kapellekerk door Maarten della Faille, zijn grootvader langs vaders zijde en Paulina Schoyte zijn grootmoeder langs moeders zijde. Hij was de oudste zoon van Jan en Adriana Maes.

Reeds op jonge leeftijd gaf hij blijk van een artistieke aanleg en hij was geen onverdienstelijk schilder. Hij liep school in het Jezuïetencollege in Gent en studeerde daarna filosofie aan de universiteit van Leuven maar maakte er zijn studies niet af. Hij keerde terug naar huis om zijn vader bij te staan bij het beheer van de sterk verspreide goederen en eigendommen. Hij was een verwoed jager, hij musiceerde graag en hij ging geregeld op reis.

Sterk tegen de zin van zijn ouders huwde hij met Maria-Livina Piersenne, een Gentse jonge dame, dochter van Abraham en Johanna van Buer. Abraham Piersenne was kort voor Jan-Maarten della Faille geridderd, hij was heer van Zuiddorpe en ontvanger-generaal van de Koninklijke Domeinen in Vlaanderen. De familie Piersenne was duidelijk minder bemiddeld dan de della Faille's.

Waar ze huwden is niet bekend. Vermoedelijk was Maria-Livina zwanger. Op 4 mei 1642 werd in Gent hun zoon Jan-Frans geboren. Het jaar daarop verhuisden ze naar Mechelen waar in 1644 een doodgeboren kind ter

wereld kwam. Daar konden ze er een zekere levensstandaard op nahouden dank zij Augustijn della Faille uit Antwerpen, een neef van Jan-Maarten, en enkele andere familieleden.

Als Maria-Livina in 1645 bevalt van een tweede zoon merken we een geleidelijke dooi in de gespannen relatie tussen Jan en zijn oudste zoon en Jan aanvaardde het peterschap. Maria-Livina Piersenne overleed in Mechelen op 13 januari 1646 en werd op 16 januari in de kerk van Nevele begraven⁷. Na dit overlijden verzoenden vader en zoon zich en op 5 april 1647 schonk Jan della Faille het domein van Ooidonk aan zijn zoon.

Jan-Maarten hertrouwde op 22 maart 1648 in de Sint-Pieterskerk in Mechelen met Maria-Magdalena de Bery, weduwe van Charles-Philippe de Vicq bij wie ze drie kinderen had. Uit hoofde van haar vader bezat ze de heerlijkheden van Tilloy-lez-Hermaville en Mardenson.

Dit huwelijk was duidelijk wel naar de zin van Jan della Faille en hij schonk zijn zoon een jaargeld van 1.500 gulden, de heerlijkheid Nevele (24 juli 1648) en de vrije heerlijkheid Poesele (18 augustus 1648).

In oktober 1648 verhuisde Jan-Maarten met zijn gezin naar het Hof van Fiennes in Gent en ging zijn vader bij hem inwonen waar hij in januari 1649 overleed. Met zijn broer Engelbert onderhield Jan-Maarten zeer goede betrekkingen maar er wachtten hem woelige tijden.

Uit zijn huwelijk met Magdalena de Bery werden nog zeven kinderen geboren: Maria-Dorothea (1649-1719), Carolina-Francisca (1650-1702), Maria-Gabriella (1653-1687), Maria-Magdalena (1654-1682), Maria-Anna (1658-1700), Isabella-Clara (1660-1732), Catharina-Margaretha (1661-vóór 1672).

De heerlijkheid Nevele was in grootte fel verminderd sinds zijn vader Steenput (Estaimpuis), Roncheval en het bos van Baenhout⁸ aan zijn tweede zoon Engelbert had geschonken. Er waren vele betwistingen onder de familieleden die voor de rechtbank werden beslecht. In 1662 moet hij de parochie Vinkt afstaan aan zijn schoonbroer Jan-Baptiste de Doys, burggraaf van Loon, heer van Ruddervoorde, Zandvoorde en Hove die gehuwd was met zijn zuster Paulina⁹ (zie hiervoor). Vinkt werd een aparte heerlijkheid met zijn schoonbroer als heer. Jan-Baptiste de Doys mocht ook 'honoris causa' de titel dragen van heer van Nevele en kon aanspraak maken op 1/9 van de domeinen die het Land van Nevele vormden.

Vanaf dan zal de Vinktse heer van Nevele zich ook als een heer van Nevele gedragen en laat hij zijn vijf jong gestorven kinderen Guillelmus, Maximilianus, Angelus en twee die naamloos overleden tussen 1647 en 1656 in de kerk van Nevele begraven¹⁰. Ook zijn echtgenote Paulina della

Faille werd op 14 februari 1657 in de familiekerdler bijgezet¹¹. Hij overleed acht jaar later en werd op 3 november 1665 begraven in de kerk van Ruddervoorde rechts van het altaar van Sint-Elooi¹².

Op 2 oktober 1664 werd Jan Maarten Koninklijk Commissaris voor de Vernieuwing van de Magistratuur in Vlaanderen, maar hij kende ook periodes van zwaarmoedigheid. Zo deed hij regelmatig in brieven zijn beklag bij zijn broer Engelbert over de vele processen die hij moest voeren tegen o.a. zijn schoonbroer Jan-Baptiste de Doys, zijn ooms Karel en Joris della Faille, baljuw van de Oudburg en de kinderen van een andere oom Etienne della Faille. Zo schrijft hij: "te moeten leven zoals ik, om elke dag van 's morgens tot 's avonds advocaten en procureurs in je huis te vinden in een tijd dat geld er zeldzaam is. En die specialisten eisen directe betaling of ze geven er de brui aan." In andere brieven doet hij zijn beklag over de onrechtvaardigheid en de onbekwaamheid van de juristen en rechters die de zaken alsmaar uitstellen en op de lange baan schuiven. Hij vindt dit zo erg dat hij het zelfs aan zijn ergste vijand niet toewenst.

Eind juni 1667 denkt Jan-Maarten eraan om de stad Gent te verlaten. Er doen geruchten de ronde dat de Franse troepen oprukken naar de stad. Om de komst van de Fransen voor te zijn dreigt het gewone volk de huizen van de rijken leeg te roven en op 27 juni 1667 was er een oproer uitgebroken. Zo'n 50 tot 60 Gentse vrouwen dreigden ermee om kasseien door de ruiten te gooien van de woningen van de Gentse schepenen omdat hun mannen naar Oudenaarde moesten om er de stad te verdedigen. De vrouwen wilden dat hun mannen in Gent bleven om hun stad te verdedigen. De toestand was zo gespannen dat men niemand durfde arresteren omdat men vreesde dat het dan volledig uit de hand zou lopen. Jan Baptiste della Faille, de zoon van zijn broer Etienne met wie hij het Hof van Fiennes deelt, heeft al zijn goud en zilver al in veiligheid gebracht bij de paters Augustijnen en Jan Maarten denkt er sterk aan dit ook te doen.

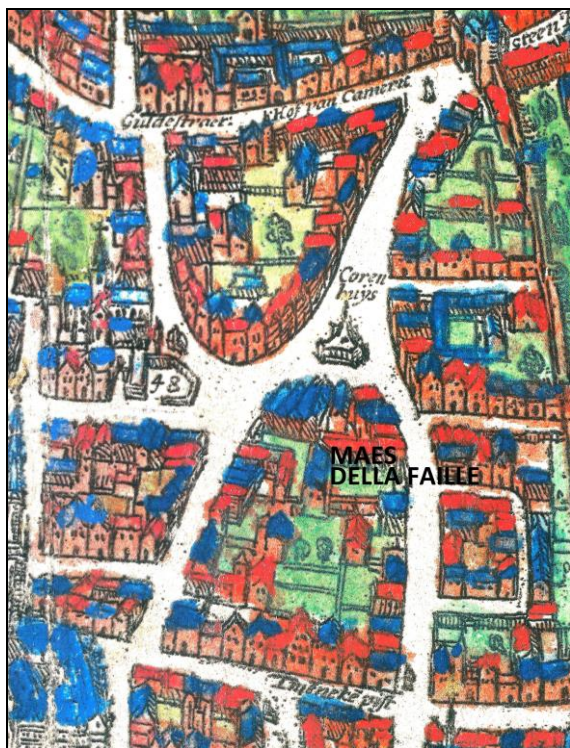
In augustus van hetzelfde jaar waren rond Ooidonk tweeduizend ruiters gelegerd en werd de bevolking van het Land van Nevele geteisterd door plunderde legers en zware opeisingen.

Ondanks de slechte tijden groeide het bezit van Jan-Maarten door een aantal erfenissen nog aan. Als op 27 juni 1667 zijn oom Jan-Baptist Maes op 80-jarige leeftijd overlijdt, erven hij en zijn broer Engelbert het grootste deel van diens ontzaglijk fortuin. Jan-Maarten was zeer gastvrij en zeer katholiek. Zo probeerde hij tussen te komen in Steenput waar de meerderheid van de schepenen 'kettters' bleken te zijn.

Op 15 augustus 1669 overlijdt hij onverwacht in Gent in het 'Hof van Fiennes'. Op dat moment had enkel de oudste zoon Jan Frans het ouderlijk huis verlaten om in te treden bij de jezuïeten in Gent. De andere kinderen verbleven in het klooster van de Ursulinen in Gent.

HET HERENHUIS MAES/DELLA FAILLE IN DE EIKSTRAAT IN BRUSSEL

Op 17 augustus 1605 koopt Engelbert Maes, raadsheer bij de Grote Raad te Mechelen en later voorzitter van de Geheime Raad (1614-1630) een herenhuis in de Eikstraat (nu nr. 22) in Brussel van de weduwe van Willem de Merode.

Situering van de herenwoning Maes-della Faille in de Eikstraat tussen het 'Coren huys' en 'tmeke pist'. Detail van een kaart uit de 16de eeuw die zich in het Brussels stadsarchief bevindt.

De Eikstraat bevindt zich in het oudste stadsgedeelte van Brussel binnen de eerste stadsomwalling tussen het Oud Korenhuis en de Stoofstraat. Op de hoek van de Stoofstraat en de Eikstraat staat het beeldje van Brussels bekendste burger 'Manneken Pis'.

Door vooral de renten op te kopen waarmee de eigendommen waren bezwaard breidt hij samen met zijn zoon Jan-Baptist vanaf 1618 tot 1630 deze eigendom uit met enkele aangrenzende gebouwen waaronder herberg De Arend. Jan-Baptist Maes is bij de Brusselaars vooral bekend als de man die in de kooromgang, juist achter het hoofdaltaar van de Sint-Goedelekathedraal de weelderig versierde Maeskapel liet bouwen.

Kort voor zijn dood in juni 1667 stelt hij een testament op waarin hij het grootste deel van zijn eigendommen nalaat aan zijn twee neven Jan-Maarten en Engelbert della Faille, de zonen van zijn zus Adriana met wie hij een zeer goede relatie had.

In 1690 verkochten de della Faille's de eigendom aan de familie Tour et Tassis die deze in 1694 doorverkochten aan de familie de Merode-Westerlo. Tijdens het bombardement van Brussel door de Franse troepen van maarschalk de Villeroy op 13, 14 en 15 augustus 1695 werd het luxueuse herenhuis samen met het centrum van Brussel volledig verwoest. De puinen werd opgekocht door de graaf van Limminghe die er een nieuw herenhuis oprichtte. Daarna kwam het goed in het bezit van de families Nuewens, de Walckiers de Gammerage en Roose - De Visscher-Celles tot het in 1823 werd opgekocht door de regering der Nederlanden als ambtswoning van de provinciegouverneur; later werd het provinciehuis. Toen de provincie Brabant in 1995 werd gesplitst, werd het provinciaal paleis overgedragen aan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en nam, na de nodige verbouwingen en uitbreidingen het Brussels Hoofdstedelijk Parlement er zijn intrek.

Bronnen:

Buyle A., Vanrie e.a., *De zetel van Brussels Parlement 1700-2000*, Brussel, 2000.

Jan Frans della Faille

Jan-Frans della Faille - baron (1642-1696)

x **Maria Johanna Catherina della Faille d'Esteinpuis** (1645-1725)

Engelbert-Maarten (1672), anoniem (1674), **Frederik-August** (1675-1676), **Karel-Albert** (1676-1677)

Jan Frans della Faille was de oudste zoon van Jan-Maarten en Maria-Livina Piersenne. Hij werd geboren in Gent op 4 mei 1642 en trad omstreeks 1667 in het noviciaat bij de jezuïeten in Gent. Kort na de dood van zijn vader is hij uitgetreden. De reden is niet bekend maar alles wijst erop dat het te maken had met de houding van de jezuïeten tegenover het jansenisme waarvan Jan-Frans zoals in zijn latere levensloop zal blijken een vurig aanhanger werd.

Van zijn vader erfde hij als feodale erfgenaam de heerlijkheden Nevele, de vrije heerlijkheid Poesele en Ter Laken in Booischot (nu Heist-op-den-Berg). Zijn broer Albrecht-Ernest erfde de heerlijkheid Landegem.

Hij gaf de opdracht om ter ere van zijn vader en zijn voorouders in het koor van de kerk van Nevele een prachtig mausoleum in marmer op te richten, gebeiteld door Van Huffel. Het is versierd met de zestien kwartieren van de afgestorvene. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het monument zwaar beschadigd en werden de namen en de wapenschilden door elkaar gehaald¹³.

Vrij vertaald staat er het volgende op:

De reiziger heeft zijn weg afgelegd. Het is de illustere Jan-Maarten della Faille, baron van het land van Nevele en heer van het vrij-eigendom van Poesele, koninklijk commissaris voor de hernieuwing van de magistraten van Vlaanderen, zoon van Jan, ridder, en Maarten die als speciaal gezant door de koning en de aartshertogen Albrecht en Isabella met de hertog van Arenberg naar de Engelse koning Jacob I gezonden werd, zoon en kleinzoon van de barons van Nevele. Matig in weelde, eenvoudig in zijn waardigheid, onderdanig in zijn eer, in alles een christen. Bid voor de overledene, dat hij moge gelukkig leven in de eeuwigheid. Hij is gestorven in het midden van de maand augustus 1669; hij leefde vierenvijftig jaren, zes maanden, negen dagen.

Jan-Frans della Faille, baron van Nevele, heeft dit monument opgericht ter ere van zijn vader, grootvader en overgrootvader¹⁴.

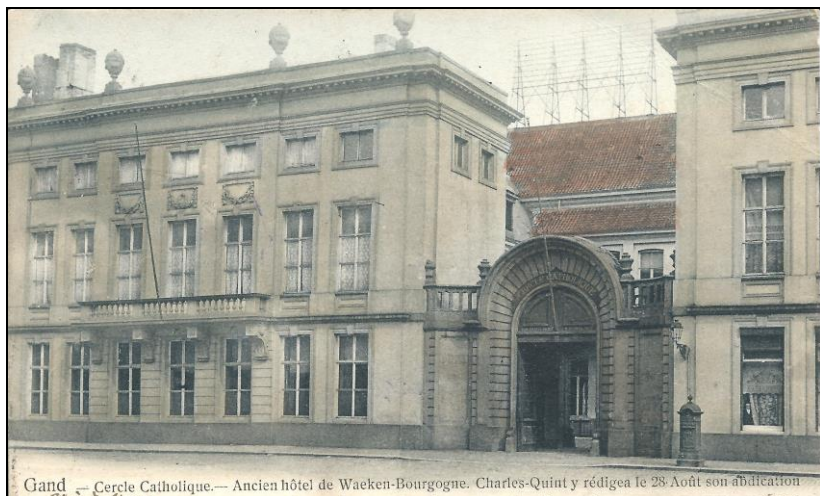
*Grafmonument van de familie della Faille in de kerk van Nevele.
(Foto: André Bollaert)*

De della Faille's waren de heerlijke bezitter van de baronie en het Land van Nevele en lieten zich ten onrechte baron van Nevele noemen alhoewel deze adellijke titel hen nooit was toegekend geweest.

Voor het ten onrechte toekennen van deze titel van baron aan zijn voorouders werd Jan-Frans door de Raad van Vlaanderen om uitleg gevraagd. Jan-Frans gaat in het verweer en solliciteert bij de koning voor het verwerven van de titel van baron. Hij maakt hiervoor gebruik van een decreet uit 1664 dat tot doel had de onderwaardering van de adellijke titels tegen te gaan. Om de titel van baron te kunnen verkrijgen moest de heerlijkheid waarvan men de bezitter was jaarlijks minstens 6.400 gulden grondbelasting voortbrengen. Verder haalt Jan-Frans de hele geschiedenis van zijn voorouders aan, hoe zij de heerlijkheid Nevele verwierven en welke rol ze speelden in de geschiedenis van de steden Antwerpen en Brussel en de diensten die ze verleenden ten gunste van het koninkrijk en de aartshertogen. Op 21 maart 1670 ondertekent de koningin-regentes Maria-Anna van Oostenrijk (1634-1696), weduwe van koning Filips IV van Spanje, in naam van haar minderjarige zoon Karel II (1661-1700) de toekenning van de adellijke titel. Jan-Frans mocht zich voortaan 'Baron van het land en de baronie Nevele' noemen. Ook zijn erfgenamen en rechtstreekse afstammelingen mochten de titel van baron of barones van Nevele voeren voor zover zij aan de voorwaarden van de adelstand bleven voldoen. De baronie moest één geheel blijven en mocht niet gesplitst worden door testament of enige andere overeenkomst.

Op 12 augustus 1670 huwde hij in Brussel in de privékapel van de familie della Faille (voorheen Maes) in de Eikstraat met zijn 25-jarige nicht Maria-Johanna-Catharina della Faille d'Esteinpuis (°Gent 24 mei 1645), dochter van zijn oom Engelbert en Marguerite van Marselaer. Voor dit huwelijk met zijn nicht kreeg hij de toestemming van paus Clemens IX. Het huwelijk werd ingezegend door de pastoor van de Brusselse Kapellekerk.

De pas gehuwden vestigden zich te Gent in het Hof van Wakken op de Poel dat ze huurden van de graaf van Wakken voor de som van 800 gulden per jaar, een toch wel hoog bedrag voor die tijd. Daar werden vier kinderen geboren: Engelbert-Maarten (1672), een meisje dat amper twee uur leefde (1674), Frederik-August (1675-1676)¹⁵ en Karel-Albert (1676-1677).

*Het Hof van Wakken. Postkaart begin 20ste eeuw.
(Verzameling Walter De Smet)*

Enkele dagen voor de geboorte van hun jongste zoon riepen de echtelieden de Gentse notaris Jan Baudewyns bij zich voor het opstellen van hun gezamenlijk testament. Daarin lieten ze noteren dat ze wilden begraven worden in de familiekerk in de kerk van Nevele. Zij weigerden een overdadig eerbetoon zoals hun voorgangers hadden gekregen, enkel het koor van de kerk zou in het zwart getooid worden en enkel de klokken van de kerk van Nevele zouden zes weken lang geluid worden. Vijfhonderd missen van acht stuivers zullen worden gecelebreerd voor hun zielenheil en er zullen aalmoezen worden uitgedeeld aan de armen van Nevele en de Gentse Sint-Michielsparochie.

Jan-Frans had op 14 januari 1673 de heerlijkheid Vinkt teruggekocht voor de som van 27.000 gulden van zijn neef Jan-Frans de Doys en liet testamentair bepalen dat dit deel van de baronie Nevele nooit ofte nimmer meer mocht afgescheiden worden van de rest. Op 3 januari 1681 verkoopt hij de heerlijkheid Ter Laeke in Booischot aan Jaak-Antoon de Witte, heer van Leverghem voor de som van 13.500 gulden.

*Jan Baptist della Faille d'Huyse, grootbaljuw van Gent en de Oudburg.
(Familievereniging della Faille)*

Met de inval van de legers van Lodewijk XIV in Gent breken er hachelijke tijden aan voor de baron van de Stad en het Land van Nevele en vrijheer van Poesele. Op 9 maart 1678 neemt Louis de Crevant, maarschalk van Humières, na enkele dagen van beleg de stad Gent in. Hij wordt er onthaald door de pas aangestelde bisschop Ignaas van Grobbendonck, de hoogbaljuw Jan-Baptist della Faille d'Huyse en een delegatie van de Oudburg bestaande uit de griffier van de Oudburg, de sergeant-majoor Triest en de baron van Nevele. De maarschalk stelt de graaf van Montbron

aan als gouverneur van de stad. Deze laat onmiddellijk zijn oog vallen op het Hof van Wakken voor hem het enige gebouw in de stad dat waardig genoeg leek voor de dienaar van de zonnekoning.

De baron van Nevele moet het gebouw verlaten, zijn meubels, zijn verzameling tapijten en de voedselvoorraden moet hij achterlaten. De Fransen zullen lelijk huishouden in zijn woning die hij pas na de Vrede van Nijmegen (17 september 1678) zal terugkrijgen. Vanaf dan moet hij er het gezelschap dulden van de Markies van Castagna, de nieuwe gouverneur van de Habsburgse Nederlanden en daarna de garnizoenscommandant van de Spaanse troepen in Gent. Daarna lieten nog heel wat hoogwaardigheidsbekleders op bezoek of tijdelijk verblijvend in Gent hun oog vallen op het Hof van Wakken. Het werd de baron van Nevele te veel, hij verkoopt zijn aandeel in het Hof van Fiennes en koopt op 6 mei 1680 een herenwoning in de Burgstraat waar hij vanaf dan zijn intrek neemt. Deze herenwoning was langs de ene zijde begrensd door het *Waeterstraetken* en aan de andere zijde door de brouwerij *De Kemel*, aan de achterzijde stroomde de Leie. De woning was belast met enkele verplichtingen waaronder een uitdeling van brood aan de armen en het onderhoud van het licht voor een beeld van de heilige Maagd dat zich boven de ingang tot de veranda van de woning bevond. Vier jaar later koopt hij er ook het aangrenzend gebouw 'de Valcke'.

Tijdens de jaren 1678 en 1679 worden Vinkt en Deurle volledig platgebrand en de beide Leernes, Vosselare, Poesele en Meigem gaan voor een groot deel in de vlammen op. Landegem en Nevele worden geplunderd.

Jan-Frans was een jansenist. In een proces tegen de prior van de cisterciënzerpriorij van Waarschoot rond 1675 staat hij vermeld bij de verdachte personen die jansenistische vergaderingen bijwoonden¹⁶. Toen in 1679 de jansenisten van Leuven konden bereiken dat paus Innocentius XI de 65 voorstellen van hun tegenstanders verbood, nodigde Jan-Frans zijn tafelgenoten uit om te drinken op de gezondheid van de paus die de voorstellen van de jezuïeten had verboden¹⁷.

In zijn jansenistische gedachtegoed vond hij een sterke bondgenoot in zijn ongehuwde schoonzuster Anne-Angeline della Faille, dochter van Engelbert della Faille en Margaretha van Marselaer. Zij verbleef haast iedere zomer bij de familie op het kasteel van Ooidonk of in Gent. In 1707 liet deze dame testamentair 5.000 gulden na (in 1708 op 6.000 gulden gebracht) aan de Sint-Catharinaprochie in Brussel waarvan het beheer in handen werd gegeven van twee notoire jansenieten.

Hij voerde meerdere processen o.a. samen met zijn broer Albert-Ernest tegen de zusters ursulinen van Brussel en Gent betreffende de nalatenschap van zijn halfzussen en werd hierin grotendeels gevolgd door de Grote Raad van Mechelen¹⁸.

Politiek gezien speelden zijn sympathieën voor de jansenisten hem lelijk parten. In maart 1679 werd hij in Gent benoemd als tweede schepen van Gedeele maar een verlenging of hernieuwing van dit mandaat de volgende jaren zat er ondanks de steun van zijn neef de grootbaljuw van Gent en enkele andere vooraanstaanden niet in. In 1692 probeert hij het opnieuw met de steun van de nieuwe grootbaljuw van Gent maar evenmin zonder succes. Zijn doorzettingsvermogen wordt toch beloond en in mei 1695 wordt hij derde schepen van de Keure. Echter voor korte tijd want een jaar later, op 13 mei 1696 overlijdt de *baron der stede ende lande van Nevel, vrijheere van Pousselle* na een kortstondige ziekte. Zoals beschreven in zijn testament werd hij begraven in de kerk van Nevele. Zijn echtgenote zou hem bijna dertig jaar overleven.

Engelbert-Maarten della Faille

Engelbert-Maarten della Faille - baron (1672-1714)

x **Francisca Cornelia Schoyte** (1682-1700)

Isabella-Margaretha (1698-1718), **Pieter-Engelbert-Maarten** (1699) en **Maria-Anna-Johanna** (1700)

Engelbert-Maarten della Faille werd geboren in het Hof van Wakken in Gent op 17 februari 1672 als zoon van Jan-Frans en Maria-Johanna-Catharina della Faille d'Esteinpuis. Bij het overlijden van zijn vader was hij hun enig overgebleven kind.

Een half jaar na dit overlijden, op 14 december 1696, huwt hij in de Sint-Andrieskerk in Antwerpen met Francisca-Cornelia Schoyte (°22 maart 1682), dame van Calesberg, enige dochter van de ondertussen overleden gewezen burgemeester van Antwerpen (1675-1679) Filip Schoyte. Zij bracht een aanzienlijke bruidsschat mee met o.a. diverse heerlijkheden en eigendommen in Hingene, Mechelen, Schoten, Merksem, 's Gravenwezel, Steenbergem, Wommelgem, Antwerpen, Bornem, Oosterweel, Haasdonk, Meerdonk, Verrebroek, Melsene, Brecht, Zwijndrecht en vooral het kasteel en de heerlijkheid Calesberg te Schoyte (Schoten). Hij was 24, zij was nog geen 15 jaar oud. Ze vestigden zich in Gent in het grote herenhuis in de Burgstraat.

*Engelbert della Faille.
(Familievereniging della Faille)*

Kort na elkaar werden drie kinderen geboren: Isabella-Margaretha (1698-1718), Pieter-Engelbert-Maarten (1699) en Maria-Anna-Johanna (1700). Francisca Schoyte overleed in het kraambed, twaalf dagen na de geboorte van haar jongste kind, op 11 april 1700, nauwelijks 18 jaar. Volgens het dagboek van haar schoonmoeder werd ze drie dagen later om zeven uur 's avonds bijgezet in de familiegrafkelder in de kerk van Nevele¹⁹.

Vanaf dat ogenblik neemt een dominante Maria-Johanna, de barones douairière van Jan-Frans della Faille, de leiding van de familie op zich en bekommert zich met de opvoeding van haar kleinkinderen. Engelbert-Maarten liet betijen, opgeslorpt als hij was door talloze processen waarin hij verwickeld was en verwickeld raakte en die hem veel geld kostten. Ook de herstellingen aan het kasteel van Ooidonk en zijn bezittingen in de baronie Nevele waar de Franse troepen enorm veel schade hadden aangericht deden hem diep in zijn geldbuidel tasten zodat hij hiervoor een aantal leningen moest aangaan.

Hij overleed onverwacht op 11 maart 1714 in zijn woning in de Gentse Burgstraat. Hij werd met de gebruikelijke pracht en praal begraven in het koor van de kerk van Nevele in de grafkelder onder het praalgraf van de familie. Zoals bij zijn voorgangers werden in de baronie en de kerken waar de baron het patronaat had gedurende zes weken de klokken geluid. In de daaropvolgende maanden werden in Nevele 100 missen gecelebreerd voor zijn zielenheil en nog eens 400 missen in tal van andere parochies.

Pieter-Engelbert-Maarten della Faille

Pieter-Engelbert-Maarten della Faille - baron (1699-1736)

x1 1718 **Maria Catharina de Brouckhoven de Bergeyck** (†1731)

x2 1731 **Anna-Carolina della Faille d'Huyse** (1705-1776)

Jan-Karel-Adriaan (1732), **Dymphne-Françoise-Adrienne** (1734), **Jan-Jacob-Adriaan** (1736)

Pieter-Engelbert-Maarten della Faille werd op 9 maart 1699 in Gent geboren als zoon van Engelbert-Maarten en Francisca-Cornelia Schoyte. Hij was amper één jaar oud toen zijn moeder stierf en pas 15 jaar toen zijn vader stierf. Na dit overlijden werd hij 'baron van Nevele, vrijheer van Poesele, heer van Berchem en heer van Calesberg'.

Na de dood van haar zoon komt de dominante en doorslaggevende rol van de barones douairière in de tak della Faille-Nevele nog beter tot uiting. Ze

was letterlijk en figuurlijk de 'sterke vrouwe van Nevele'. Ze staat in voor de opvoeding van haar kleinkinderen en een achterkleinkind en regelt het beheer van hun zaken en zorgde er vooral voor dat het fortuin van de familie niet verkwanseld werd.

Nauwelijks de kinderschoenen ontgroeid huwt de 19-jarige Pieter-Engelbert op 5 maart 1718 in de Sint-Janskerk in Mechelen met de zes jaar oudere Maria-Catherina-Carolina de Brouckhoven de Bergeyck (°Brussel 29 augustus 1693), dochter van de graaf van Bergeyck, een prominent figuur in de Nederlanden. De jonggehuwden komen in Gent wonen.

De rekeningen van de heerlijkheid maken melding van de blijde intrede van de jonge baron. Dit werd blijkbaar in het Land van Nevele uitbundig gevierd. Zo dronken de inwoners van Nevele in herberg De Roos drie tonnen bier, die van Meigem dronken twee tonnen in herberg Het Haentjen en die van Vosselare dronken in herberg *Sint-Huybrecht* een ton bier en twee stopen jenever. Ook enkele glazen en kruiken moesten er in de feestroes aan geloven en werden door de herbergiers in rekening gebracht²⁰.

Pieter-Engelbert eist na zijn huwelijk zijn deel op van de erfenis van zijn moeder en het deel van zijn vader dat zijn grootmoeder tot op heden voor hem had beheerd, waardoor de relatie tussen beide sterk bekoelde. Het zal ook duren tot 1720 vooraleer de erfenis definitief geregeld is. Het deel van zijn moeder Francisca-Cornelia Schoyte werd toen geschat op 129.000 gulden.

In hetzelfde jaar erft zijn grootmoeder Maria-Johanna-Catharina della Faille d'Estainpuis als feodaal erfgenaam van haar broer Frederik-Engelbert die als vrijgezel overleed, o.a. de heerlijkheden Steenput (Estainpuis) en Roncheval en het bos van Baenhout, eigendommen die zo na zeventig jaar terug bij de heerlijkheid Nevele worden gevoegd. Verder erfde ze een derde van zijn niet feodale eigendommen die in Vlaanderen alleen geschat werden op 90.000 gulden. Vermits alle documenten van de overledene zich bij de barones van Nevele bevonden, eisten de andere erfgenamen een volledige inventaris van de bezittingen wat aanleiding zal geven tot een reeks processen die na haar dood zullen verder gezet worden door haar kleinzoon en feodale erfgenaam.

In mei 1724 wordt de oude barones van Nevele ziek en wordt ze verzorgd door de Gentse dokter Mahieu. Half november lijkt ze aan de beterhand maar in februari van het volgende jaar hervalt ze. Ze overlijdt in haar woning in de Burgstraat op 26 maart 1725. Enkele dagen voor haar overlijden, op 21 maart, riep ze de Gentse notaris Jacobus Coussens bij zich *'ne voulant pas quitter ce monde sans avoir veillé au salut de son âme et autant que possible, à la disposition de ses biens temporels'*. Direct na haar overlijden dienen 500 requiemmissen te worden opgedragen. Ze vraagt begraven te worden in de kerk van Nevele naast haar gemaal met dezelfde ceremonie als deze van haar man met uitdeling van brood aan de armen. Ook in Steenput (Estaimpuis) dient een plechtige eredienst gehouden en dit op dezelfde wijze als deze die vijf jaar eerder werd gecelebreerd voor haar overleden broer Frederik-Engelbert, baron aldaar. Ieder jaar zal men op de verjaardag van haar overlijden een jaargetijde met wake opdragen in de kerk van Nevele en zullen er twee zakken brood aan de armen worden uitgedeeld. Verder bedacht ze vele familieleden met kostbaarheden, geld en legaten. Ook voor haar personeel werden financiële schikkingen getroffen. Haar 'tijdelijke goederen' zouden na haar dood aanleiding worden van jarenlange processen tussen de diverse takken van de familie en de jonge baron van Nevele.

Op 29 maart 1725 werd haar lichaam naar Nevele gevoerd. De rouwwagen werd getrokken door 12 paarden vergezeld van knechten. De plechtige uitvaartmis had plaats op 11 april gevolgd door een rouwmaaltijd waaraan 20 familieleden, 17 officieren van de baronie en 8 kosteren aanzaten en er was nog een aparte tafel voor het personeel. Op 29 mei werd in de negen parochies die deel uitmaakten van de baronie eveneens een plechtige eredienst gehouden, namelijk: Deurle, Landegem, Lotenhulle, St.-Maria-Leerne, St.-Martens-Leerne, Meigem, Nevele, Poesele en Vosselare.

Op de leeftijd van 26 jaar is de nieuwe baron van Nevele een schatrijk man met de heerlijkheid Nevele in zijn aloude structuur hersteld (met opnieuw Steenput, Roncheval en Baenhout) aangegroeid met heerlijkheden van zijn grootmoeder en zijn moeder, en diverse allodiale domeinen en gebouwen in Vlaanderen, Brabant, Antwerpen en het Land van Waas zonder hierbij rekening te houden met het persoonlijk fortuin van zijn echtgenote. Dat belette hem echter niet om tegen iedereen waarvan hij zich tekortgedaan voelde processen te voeren, zelfs tegen zijn eigen grootmoeder die hem had grootgebracht.

*Pieter Engelbert della Faille met rechtsonder het kasteel van Ooidonk.
(Familievereniging della Faille)*

In mei 1731 sterft zijn echtgenote in hun woning in de Burgstraat in Gent. Uit de doktersrekeningen blijkt dat ze vermoedelijk al een ganse tijd ziek was en dat haar echtgenoot haar vroegtijdige dood zag aankomen. Het huwelijk bleef kinderloos. Met een koets getrokken door vier paarden en begeleid door broeders alexianen werd de afgestorvene op 11 mei 1731 naar Nevele gebracht om er te worden bijgezet in het familiegraf. De kerk was er volledig behangen met zwarte gordijnen en op de doodskist was haar obiit geplaatst. De klokken van de negen kerken van de baronie luidden zes weken lang de doodsklokken.

Nauwelijks anderhalve maand later, op 1 juli 1731, treedt de baron van Nevele in de Gentse Sint-Michielskerk opnieuw in het huwelijk met Anna-Carolina della Faille d'Huyse. Zij was geboren in Gent op 1 november 1705 in het Hof van Fiennes als dochter van Ferdinand-Hypoliet, grootbaljuw van de Oudburg en veldmaarschalk tijdens de Spaanse Successieoorlog en Caroline-Françoise de Lalaing. In hun huwelijkscontract valt het op dat er regelmatig de wens in voorkomt dat de hemel hen een nakomelingschap zou schenken.

*Ferdinand Hypoliet della Faille.
(Familievereniging della Faille)*

*Caroline Françoise de Lalaing.
(Familievereniging della Faille)*

En de wens wordt verhoord. Eind april 1732 wordt een zoon Jan-Karel-Adriaan (†1774) geboren en in 1734 ziet Dymphna-Françoise-Adrienne (†1769) het levenslicht. Een tweede zoon, Jan-Jacob-Adriaan ziet het levenslicht in oktober 1736²¹.

Pieter-Engelbert-Maarten della Faille heeft zijn jongste zoon nooit gezien. In juni 1736 werd hij ziek en op 5 augustus overleed hij in zijn woning in de Burgstraat in Gent, nadat hij volledig bij zijn zinnen nog de laatste sacramenten had ontvangen. Enkele dagen later werd de derde baron van Nevele bijgezet in de grafkelder van de familie in Nevele en werd hem, zoals bij zijn voorgangers, de gebruikelijke eer gebracht.

Pieter Engelbert Maarten laat zijn oudste zoon, als feodale erfgenaam een enorm fortuin na bestaande uit de baronie Nevele, die zich over minstens negen dorpen uitstreckte met het kasteel in Nevele waar de lokale rechtspraak zetelde met zijn baljuw en schepenen, het kasteel van Ooidonk met 85 bunder park, land en bos, 400 bunder bos in Deurle en Sint-Martens-Latem, het leen 'Transport van Vlaanderen', het beste kateil, de heerlijkheden Vinkt en Poesele. Verder de baronie van Estaimpuis-Nevele-Roncheval, het bos van Baenhout en enkele kleinere lenen in Kontich, Wingene, Sint-Maria-Lerne en Lotenhulle (Orsmolen) komende van zijn grootmoeder langs vaders zijde. Tenslotte nog de heerlijkheid Calesberg in Schoten met zijn kasteel, renten en lenen en de heerlijkheid van Berchem in het Land van Waas afkomstig van zijn moeder Francisca Schoyte.

Anne-Caroline della Faille overlijdt in haar woning in de Burgstraat in februari 1776. Op 23 februari wordt ze in de kerk van Nevele begraven.

*Dymphna della Faille.
(Familievereniging della Faille)*

Jan-Karel-Adriaan della Faille

Jan Karel Adriaan della Faille - baron (1732-1801)

x 1755 **Maria-Theresia de Meghem, barones van Cano** (†1784)

x2 1785 **Marie-Louise-Josephine du Bois de Vroylande** (1751-1823)

Jan Karel della Faille. (Familievereniging della Faille)

Jan-Karel-Adriaan della Faille werd op 30 april 1732 geboren in Gent in de Burgstraat als zoon van Pieter-Engelbert-Maarten en Anna-Carolina della Faille d'Huyse. Hij was vier jaar oud toen zijn vader overleed maar kon in een vreedzame tijd opgroeien. Zijn moeder zal zich voortaan gedreven bezig houden met de opvoeding van haar kinderen. Minutieus noteert ze alles in het Vlaams in een register net zoals de grootmoeder van haar echtgenoot deed. Zo noteert ze dat haar zoon op 27 november 1741, hij was toen al meer dan negen jaar, voor het eerst leert schrijven.

Op 30 juni 1755 treedt hij in het huwelijk met Maria-Theresia de Meghem, barones van Cano. Zij was wees en enige dochter van Alexander de Cano en Thérèse-Catherine Lasso de la Vega. Sinds de dood van haar ouders woonde de jonge barones in bij haar oom Filip-Jozef de Cano, deken van de Antwerpse Onze-Lieve-Vrouwkathedraal waar ook hun huwelijk werd ingezegend. De Onze-Lieve-Vrouwkathedraal was de kerk waar Jan della Faille de oude en zijn zoon Maarten, de eerste heer van Nevele van de tak della Faille waren begraven.

In het huwelijkscontract dat op de trouwdag in Antwerpen werd opgesteld voor notaris Pieter Gerardi wordt Jan-Karel-Adriaan omschreven als: *“Ridder, Baron van de Stede-Lande-Roede en de Baronnien van Nevel, Baron van Esteinpuijs, Nevel-Roncheval en Vryheere van Poesele”*.

Het jonge paar nam zijn intrek in de Gentse Burgstraat. Eind 1769 begin 1770 verhuizen ze naar een nieuw aangekochte woning in de Sint-Pieters-Nieuwstraat. Zijn moeder blijft tot aan haar dood in 1776 in de Burgstraat wonen, na haar dood wordt de woning verkocht.

In tegenstelling tot zijn verwanten van de tak Huise en Assenede koestert Jan-Karel-Adriaan geen politieke ambities. Hij heeft vooral interesse in de kunsten en de letteren. Zo steunt hij financieel het 'Cabinet litteraire' in Gent en ook de Academie voor Schone Kunsten en hij treedt op als mecenas voor toneelgroepen die optreden tijdens de dorpskermissen. Regelmatig wordt zo een theaterstuk aan hem opgedragen. Talrijke boeken, gedrukt bij de weduwe de Goesin in Gent worden aan hem opgedragen. Hij is lid van enkele broederschappen en deken van het kwartier Sint-Jacobs-Nieuwstraat.

Net als zijn moeder houdt Jan-Karel-Adriaan, in het Vlaams een register bij van zijn inkomsten en uitgaven en net als zijn vader en voorouders voert hij met de familie processen in verband met erfenissen. Zo is er nog altijd de betwisting van de erfenis van de eerste barones van Nevele die in 1725 overleed tussen de tak Nevele, Huise en Ennetières, de graven van

Moeskroen. De baron van Nevele laat omstreeks 1758 een Vlaamse tekst drukken met 350 artikels waarin hij en zijn advocaten willen bewijzen dat volgens het oude gewoonterecht alle kinderen op gelijke voet moeten behandeld worden daar waar het gaat over de erfenis langs vaders zijde. Van hun kant eisen de takken van de familie Huise en Ennetières hun deel van de allodiale goederen afkomstig van Maria-Johanna-Catharina della Faille d'Esteinpuijs. Het proces kostte meer dan 5.611 gulden (griffie, voorzitter, raadgevers en verslaggevers) zonder de advocaten. De baron van Nevele won een eerste proces voor de Raad van Vlaanderen in Gent maar verloor het pleit voor de Grote Raad van Mechelen op 8 maart 1756. Zo moesten Jan-Karel-Adriaan en zijn moeder 40.000 gulden betalen aan de heer van Huise. Blijkbaar waren de discussies toen nog niet van de baan want in 1781 blijken er nog steeds geschillen te bestaan die niet opgelost geraken.

Samen met zijn echtgenote verblijft hij regelmatig op het kasteel van Ooidonk. Zij zal er overlijden op 10 oktober 1784. Hun huwelijk bleef kinderloos. Vermits een edict van Keizer Jozef II niet langer toestond dat de afgestorvenen in een kerk werden begraven werd speciaal voor de barones een grafkelder aangelegd op het Nevelse kerkhof. Zij zal de enige zijn die er in begraven wordt. In haar testament had de de barones van Nevele het grootste deel van haar feodale en allodiale eigendommen voorbestemd aan Joseph-Alexandre baron de Wal en de Masbourg, kapitein van het regiment Gidsen in Brugge. Vermits na de verdeling aan de nominatief vermelde erfgenamen nog heel wat overbleef liet de baron van Nevele in 1787 en 1788²² voor het restant van de successie in alle kranten een oproep plaatsen voor zij die meenden aanspraak te kunnen maken op een deel van de erfenis van zijn overleden echtgenote langs vaders- en moederszijde.

Dymphna della Faille (1734 †1769)

x 1755 Jan-Antoon du Bois de Vroylande (zijn tweede huwelijk)

x1 1743 Teresia Johanna Jozefa van Colen (†1753)

Marie-Louise-Josephine du Bois de Vroylande (1751-1823)

x 1785 Jan Karel Adriaan della Faille - baron (1732-1801)

Antoon du Bois de Vroylande. (Familievereniging della Faille)

Nog steeds hopen op een afstammeling hertrouwt de 52-jarige Jan-Karel-Adriaan op 2 juni 1785 in de Sint-Jacobskerk in Antwerpen met de 34-jarige Marie-Louise-Josephine du Bois de Vroylande (*9 oktober 1751), enig kind van zijn schoonbroer Jan-Antoon du Bois uit zijn eerste huwelijk met Theresia Johanna Jozefa van Colen (†1753). In zijn tweede huwelijk huwde du Bois Dymphna della Faille, de jongere zus van Jan-Karel-Adriaan.

De jonge bruid was niet van de knapste maar haar bruidsschat was indrukwekkend. Naast heel wat bezittingen in en rond Antwerpen en kunstvoorwerpen waaronder schilderijen van Rubens (o.a. een jachttafereel en een schilderij dat als Lucretia werd vermeld) en Van Dyck sprong vooral het 110 ha groot domein 'Het Schoonselhof' in Wilrijk in het oog. Het werd ook de geprefereerde verblijfplaats van de baron en de

barones van Nevele, Ooidonk werd hun buitenverblijf. In Antwerpen zelf betrokken ze een herenwoning in de Lange Nieuwstraat. Ook dit tweede huwelijk van de baron van Nevele bleef kinderloos.

Bij het uitbreken van de Brabantse Omwenteling bevindt de baron zich in Antwerpen. Hij kiest, net als zijn familie de zijde van de opstandelingen. Aan de Gentse opstandelingen staat hij een klein en zes grote kanonnen af die zich op het kasteel van Ooidonk bevonden.

In zijn hoedanigheid van baron van Nevele is hij op 31 juli 1792 aanwezig in Gent bij de inhuldiging van keizer Frans II (Frans Jozef Karel van Habsburg-Lotharingen) de laatste keizer van het Heilige Roomse Rijk²³. Het werd tevens zijn laatste officiële optreden als baron van Nevele.

De Franse revolutie maakte een einde aan het feodale stelsel dat honderden jaren stand had gehouden. Na de slag van Fleurus op 26 juni 1794 werden onze streken ingelijfd bij Frankrijk. Vele edelen ontvluchtten het land. Jan-Karel-Adriaan bleef in Vlaanderen.

Tot in 1794 bleef hij het beste kateil of beste hoofd innen in zijn baronie Nevele. De registers van het beste kateil van 1788 tot 1794 vermelden dat hij de laatste maal dit recht inde bij een vrouw uit Landegem die op 4 maart was overleden. Verder blijkt uit het register dat hij tijdens de vermelde periode dit recht inde in Baarle, Bachte, Drongen, Hansbeke, Landegem, Lotenhulle, Mariakerke, Meigem, Nevele, Ruiselede, Sint-Maria-Leerne, Sint-Martens-Leerne, Vinkt, Vosselare en Zeveren. Het bracht hem in totaal 1.340 gulden op. Van die opbrengst moest hij ook de officier betalen die belast was met het innen van de bedragen en de huur van het gebouw dat hij in Deinze huurde als gevangenis met zijn bewaker en de baljuws, de schepenen en de andere wetsdienaars.

In juli 1794 bevindt hij zich in Antwerpen als de eerste sansculotten er door de straten marcheren. De nieuwe bewindvoerders weten nogal vlug waar ze hun inkomsten moeten halen. Als tweede rijkste Antwerpenaar²⁴ moest hij 70.000 ponden oorlogsbelasting betalen maar zijn onroerende goederen mocht hij behouden omdat hij niet was uitgeweken. In Gent werd hij nog eens voor 20.000 ponden belast. Hij trok deze dubbele aanslag in twijfel maar werd door de Republiek in het ongelijk gesteld.

Vele Antwerpenaren willen de hoge sommen niet onmiddellijk betalen en er worden talrijke gijzelaars opgepakt. Op 11 september 1794 worden er in de herenwoning van de baron van Nevele tientallen religieuzen en burgers onder strenge bewaking vastgehouden en twee dagen later naar Rijsel gevoerd, onder hen Jacques-Abilius della Faille de Leverghem en Jan-Baptist en Francois della Faille de Waerloos.

*Marie Louise du Bois de Vroylande.
(Familievereniging della Faille)*

De adellijke titels werden afgeschaft en de baron van Nevele werd nu 'Citoyen Charles Adrien Della Faille'. De laatste jaren van zijn leven brachten Jan-Karel-Adriaan en Marie-Louise-Josephine de zomer door in Ooidonk. Tijdens de wintermaanden verbleven ze in Antwerpen waar Jan-Karel-Adriaan begin 1801 ziek werd. Hij overleed in Antwerpen op 10 juni 1801. Bij de aangifte van zijn overlijden verklaarden de aangevers Ferdinand-Ambroise Désiré Joseph Dubois, zijn schoonbroer en schrijver Jacques-Antoine Collins dat de overledene de vierde en laatste baron van Nevele was. Hij werd op het kerkhof van Wilrijk begraven. Zijn echtgenote overleed op 20 mei 1823 en werd naast haar echtgenoot begraven.

Epiloog

Vermits Karel Adriaan geen testament naliet werden al zijn bezittingen verdeeld onder de zes kinderen van zijn zuster Dymrna della Faille, gehuwd met Jan-Antoon du Bois, zijnde de halfbroers en halfzussen van Marie-Louise-Joséphine du Bois. Deze tak van de familie zal later aan zijn naam de naamuitbreiding 'van Nevele' dragen. Met de dood van Jan-Karel-Adriaan houdt de tak van de familie 'della Faille van Nevele' op te bestaan. De familie della Faille telt op heden nog vier takken: Waerloos, Leverghem, Assenede en Huysse. De tak 'Waerloos' stamt af van Jan II della Faille bijgenaamd 'de jonge', de oudere broer van Maarten, heer van Nevele. De tak 'Leverghem' stamt af van Karel, de jongere broer van Maarten, heer van Nevele. De tak 'Huysse' stamt af van Etienne, de zevende zoon van Maarten della Faille, die in Londen werd geboren. Hij huwde Anne de la Haye. Zij zijn de enige tak van de familie della Faille die zich een verwant in rechte lijn kunnen noemen van de heren van Nevele.

-
- ¹ Tenzij anders vermeld werd de informatie over de familie della Faille geput uit: Yves Schmitz, *Les della Faille, III, Les branches des barons de Nevele et d'Estienpui, Bruxelles*, Imprimerie F. Van Bugghoudt S.A., 1967.
 - ² Ze werd begraven in de kelder onder het hoofdaltaar van het klooster van Deinze waar ze school liep en er verbleef toen ze overleed. Naast Jacomyne liepen ook Paschynken en Elisabeth school in het klooster te Deinze.
 - ³ Geboren op Paasdag 1588 tijdens de gevangenschap van Maarten della Faille.
 - ⁴ G. Rogiers, *Het Kasteel van Lozer, 350 jaar bezit van de familie della Faille d'Huysse*, Huise, 2004, p. 6.
 - ⁵ W. Brulez, *De firma della Faille en de internationale handel van de Vlaamse firma's tijdens de 16e eeuw*, Brussel, 1959, p. 236.
 - ⁶ W. Brulez, a.w., p. 194.
 - ⁷ VVF-Gent, F. Neirincx, *Overlijdens (Sint-Mauritius & Gezellen) 1582-1802*, Gent, 2005, p. 220.
 - ⁸ Het bos van Baenhout of het Banhoutbos strekte zich uit over de gemeenten Heestert en Zwevegem.
 - ⁹ F. De Potter, J. Broeckert, *Geschiedenis van de gemeenten van de Provincie Oost-Vlaanderen, eerste reeks, arrondissement Gent, zevende deel, Vinkt*, Gent, 1864-1870, p. 9-13.
 - ¹⁰ VVF-Gent, NEVELE, a.w., p. 76.
 - ¹¹ VVF-Gent, NEVELE, a.w., p. 86.
 - ¹² A. Viane, Familiehistorie in Ruddervoorde, in *Biekorf*, jg. 69 (1968), p. 134.

- ¹³ J. Van de Castele, Blazoenen op drift op de graftombe van Jan Maarten Della Faille te Nevele, in *Het land van Nevele*, (1980) jg. 11, afl. 1, p. 24-33.
- ¹⁴ A. Martens, Inventaris van de nog bestaande oude grafstenen en grafschriften in het Land van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 9 (1978), afl. 1, p. 3-9.
- ¹⁵ VVF-Gent, NEVELE, a.w., p. 85 - in het PR staat Franciscus, zoon van de baron van Nevele, 20 maanden oud.
- ¹⁶ L. Ceysens, De barons van Nevele en Huise en het jansenisme, in *Ons Heem*, jg. XIX (1965), nr. 5, p. 189-190.
- ¹⁷ Ch. Fierville, *Voyage anonyme et inédit d'un janséniste en Hollande et en Flandres en 1681*, Paris, 1889, p. 32.
- ¹⁸ Het valt op dat de ingetreden zusters na hun familienaam een plaatsnaam toegewezen werden van een parochie die deel uitmaakte van het heerlijk bezit van de della Faille's. Zo vinden we de namen terug van: Marie-Madeleine della Faille Mademoiselle de Villers, Maria-Gabriella della Faille Mademoiselle de Vosselaer en Carolina-Francisca della faille Mademoiselle de Landeghem.
- ¹⁹ VVF-Gent, NEVELE, a.w., p. 233 (hier staat 11 april).
- ²⁰ S. Derom, *Geschiedenis van Nevele*, niet uitgegeven, z.d. (Archief Erfgoedcentrum Het Land van Nevele).
- ²¹ Hij liet zich 'Baron d'Estaimpuis' noemen alhoewel de baronie Estaimpuis-Nevele-Roncheval steeds eigendom bleef van zijn oudere broer. Hij bleef ongehuwd en overleed aan de pokken in Gent op 38-jarige leeftijd. Op 13 maart 1774 werd hij met het nodige eerbetoon in de kerk van Nevele begraven. VVF-Gent, NEVELE, a.w., p. 86.
- ²² *Gazette van Gend*, donderdag 14 februari 1788, bijvoegsel.
- ²³ De keizer werd er vertegenwoordigd door hertog Albert Casimir van Saksen-Teschen, landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden.
- ²⁴ Enkel de familie van der Borch-Vernimmen werd hoger belast.